

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

LYNGBY-BOGEN

V

1960 - 1961 - 1962

Thyssens Skole 1909

Udgivet af

HISTORISK-TOPOGRAFISK SELSKAB

Avisnyt om Kongens Lyngby for et par hundredår siden

Ved *Kai Uldall*.

Disse meddelelser er for størstedelen fundet ved en gennembladning af årgangene 1761, 62, 64, 69, 70, 71 og 72 af den såkaldte Adresseavis, hvis officielle, meget lange titel fremgår af gengivelsen af bladets hoved side 158. Måske er et og andet overset, men her aftrykkes i alt fald det meste af, hvad de pågældende årgange bringer om Lyngby sogn. Dertil skal føjes en og anden oplysning, der mere tilfældigt er truffet i andre årgange og andre aviser, og en del af dette stof er dels ældre, dels yngre. Aviserne findes i Universitetsbiblioteket, enkelte dog i Det kongelige Bibliotek.

Stoffet giver et tidsbillede, afmalet på anden måde, end man sædvanligvis træffer det i andre topografiske eller historiske bidrag. Selv om det ikke har større historisk betydning at læse f.eks. om tyverier i Lyngby eller om tabte og efterlyste ting, så sætter sådanne småoplysninger dog en egenartet kolorit til stedets kulturhistorie. — De gamle aviser bringer ofte oplysninger, som man ikke kan finde i andre kilder, medens andre meddelelser, f.eks. om ejendomshandler eller udskiftningen og det kongelige bøndergods' overgang til selveje, også, og som regel udførligere, kan hentes fra arkiver og for en del allerede i E. Nystrøms bog: Lyngby Sogn i Fortid og Nutid; men på den anden side kan en avismeddelelse vise vej til, hvor man skal søge i arkiverne. — Det ville være let hér at supplere de gamle avisers meddelelser med stof andetsteds fra, men det ville da blive vanskeligt at trække grænsen, og det er hensigten, at de gamle aviser skal tale deres eget sprog. Forklarende tilføjelser er derfor begrænset stærkt.

Avisens gammeldags og undertiden ubehjælpomme bogstavering er bibeholdt for at fastholde tidspræget, men for at lette læsningen

er tegnsætningen nu og da forbedret. Undertiden er manglende bogstaver indsat i skarp parantes, medens udgiverens eventuelle forklaringer står i rundet parantes. Prikker i teksten markerer, hvor ligegyldige partier er udeladt. Avisteksterne er gengivet inden for »gåseøjne« i modsætning til udgiverens egen tekst. Avisens årgang, nummer eller datum er anført foran hver meddelelse; hvor avisens titel ikke er medtaget, drejer det sig om Adresseavisen.

Endelig skal gøres opmærksom på, at »Sr« foran et mandnavn betegner »Seigneur«, hvilken titel anvendtes over for visse mænd, der skulle tituleres, men som efter den tids opfattelse ikke range-rede højt nok til at betegnes »Hr.«. »S.T.« foran en rangspersons navn betyder »sine titulo« og angiver, at titulaturer som »Hendes Naade«, »højvelbaarne« eller lign. er udeladt, men dog må antydes. De nævnte københavnske husnumre er matrikelnumre, da fortløbende nummerering af gadernes ejendomme endnu ikke var indført. Undertiden betegnes ejendommen efter et udhængt skilt. — Avisuddragene er ikke gengivet kronologisk men er ordnet i visse grupper med overskrifter.

Sorgenfri.

1761 nr. 34. »I Tirsdags den 5. var Hendes Majestæt den Kongelige Frue Moder (d.v.s. dronning Sofie Magdalene) tillige med Hendes Høyfyrstelige Durchlaughtighed, Fyrstinden af Ost-Friesland, paa Jægersborg, hvor allerhøyst- og høystsamme indtog Middags-Maaltid. Den 15. denne reyser Høystbemeldte Fyrstinde til Slottet Sorgenfrey med sin Hofstat for der Sommeren over at sejourner.« — 1762 nr. 35. »Paa Fredag forlader Hendes Høyfyrstelige Durchlaughtighed, Fyrstinden af Ost-Friesland, med sin Hof-Stat denne Kongel. Residentz-Stad for Sommeren over at sejourner paa Slottet Sorgenfrey.« — 1762 nr. 62. »I Onsdags behagede det Deres Kongelige Høyheder Cron-Printsen til Hest og Prints Friderich til Vogns at gjøre en Tour til Sorgenfrey, hvor Høystsamme aflagde en Visite hos Hendes Durchlaughtighed, Fyrstinden af Ost-Frisland, og samme Dag returnerede igien til Slottet Friderichsberg.«

1764 nr. 63. »Hendes Høy-Fyrstelige Durchlaughtighed, Enke-Fyrstinde Sophia Carolina af Ost-Friesland, født Markgrevinde af

Brandenburg Culmbach, har den 7. Junii efter nogle Dages Sygdom fuldendnet sit berømmelige Levned ved en salig Død paa Hendes Sommer-Residence, Slottet Sorgenfrie i Sædland. Hendes Durch. blev fød den 13. Martii 1707.« Derefter følger en biografi, sluttede med: »Om Hendes Durchlaughtigheds Gudsfrygtighed, Dyd og ædle Gemyts-Egenskaber, hvorved Hun var et Exempel for Høye og Lave, vil endog Eftertiden kunde dømme af Hendes udgivne aandelige og opbyggelige Sange, hvoraf det andet Oplag her er udkommet i Aaret 1756 i Octavo.« — 1764 nr. 64. »Sorgen (d.v.s. hofsorgen) for Hendes Durchlaughtighed, Fyrstinde af Ost-Friesland, er anlagt 1'ste Pintse-Dag den 10. Junii, som skal vedvare i 6 Uger, saaledes: I de 3 første Uger bærer Cavaëllererne sorte Klæder med Klædes-Knaphuller og Knapper heel ned, sort anløben Kaarde og Skoe-Spænder; og i de sidste Uger sorte Klæder med Silke-Knapper og Knaphuller, blank Kaarde og Skoe-Spænder. Damerne bærer de 3 første Uger sort Sæt (d.v.s. hårpynt), smal Snip (d.v.s. spids af kappe eller hårpynt ned i panden) og Silke-Klæder; 4'de Uge Kammerdug og Fryndser; 5'te Uge Speyl-Flor og Takker og endelig 6'te Uge Kniplinger og couleurede Baand.«

1764 nr. 67. »Hendes Durchlaughtigheds, den Høysalige Fyrstindes Liig er i Mandags Eftermiddag ved 12 dertil beordrede Capitainer sat paa Parade-Seng. Det høye Liig, som er klædt i Sølv-Moer, staar paa en Forhøyning af 3 Trin under en Fløyels-Himmel med Kniplinger besat. Saavel den indvendige som udvendige Kiste er overtrukken med sort Fløyel og begge rigeligen forsynede med Kniplinger samt indvendigen foerede med hvidt Atlask. Omkring Kisten staae 8 med Fløyel overtrukne Gueridoner (d.v.s. en slags søjler) med Sølv-Stager og hvide Vox-Lys. I Gemakket, som overalt med sort Bay (d.v.s. tekstil) er betrokken, hænge ligeledes adskillige Lampetter med hvide Vox-Lys forsynede. Endnu er det ingen tilladt at see dette høye Liig førend nærmere Allerhøieste Ordre.« Herom bringer avisen dog ikke nærmere oplysning. — 1764 nr. 69. »Paa Onsdag bliver . . . Hendes Durchlaughtigheds den Høysalige Fyrstindes Liig om Eftermiddagen imellem 4 og 5 Slet bortført fra Sorgenfrie for at biesættes i Roskilde Dom-Kirke, og er i Fredags til den Ende (d.v.s. anledning) 30 Mand af den Kongel. Liv-Vagt marcheret til Sorgenfrie.« — I de følgende avisnumre findes en del mindevers over hende, hovedsageligt på tysk,

de sidste i nr. 81. Nr. 74 bringer desuden en beskrivelse af ligtoget til Roskilde, hvori der dog intet særligt berettes om Lyngby.

Frederiksdal.

Kiøbenhavn's Post-Rytter 1730 af 6/1. »Hendes Kongl. Høyheds, Prinsesse Sophie Hedevids tilhørende Friderichsdahls Kornmølle, beliggende udi Lyngbye Sogn . . . , skal til nye Forpagtning udi 6 Aar fra 1' Maji 1730 til 1' Maji 1736 ved offentlig Auction den 23 Martii . . . i bemeldte Friderichsdahls Vertshuus hos Mr. (d.v.s. Monsieur) Conrath Beetz opbydes . . . Samme Tiid og Sted . . . bliver ved offentlig Auction opbøden til den meestbydende at accordere Friderichsdahls Værtshuusets Forpagtning udi ovenmeldte 6 Aar med de sammesteds derunder hidindtil bevilgede og henlagte Fiskerier udi Lyngbye og Bagsvere Søer. Conditionerne kand hos Forvalteren paa Friderichsdahl Sr. Lars Nielsen fornemmes.« — Prinsesse Sophie Hedevid besad Frederiksdal, Dronninggaard og Sorgenfri til sin død 1735. Grev J. Schulin fik 1739 overladt Frederiksdal til bolig og senere til ejendom af kongen.

1764 nr. 55 af 21/5. »Forleden havde den Kongelige Danske Kammerherre, Hr. Greve af Schulin, den Ære i Berlin ved den der liggende Kongelige Danske overordentlige Ambassadeur, Hr. Baron Diede til Fürstenstein, at blive forestillet Hendes Kongelige Preussiske Majestæt Dronningen ved den Leylighed, at hos Høystsamme var stor Cour og Soupee.«

1770 nr. 3 af 5/1. »Hans Kongelig Majestæt har den 23. Dec. allernaadigst beæret Kammer-Junker, Hr. Friderich Ludvig, Græve von Schulin med Kammerherre Nøglen.« — I Adresseavisen findes som regel en fortegnelse over rejsende, der har passeret i vogn ind eller ud af Københavns porte, og herimellem forekommer ikke så sjældent herskabet fra Frederiksdal, f.eks. 1770 nr. 40 af 13/3: »Greve von Schulin og Cancellie-Raad Müller fra Friderichsdahl« indpasseret til Staden.« — 1770 nr. 67 af 4/5 udpasseret: »Grevinde Schulin, Grev Schulin og Cancellie-Raad Müller«, og næste nummer af 7/5 melder som indpasseret: »Kammerherre, Grev von Schulin fra Friderichsdahl«, denne gang alene. — Müller var den unge greves huslærer, naturforskeren O. F. Müller, der bl.a. udgav værker om Frederiksdals insektfauna og flora. — *1771 nr. 16 af*

Af Lyngby-Bøgerne haves endnu nogle få eksemplarer på lager af årgangene 1937, 1938, 1939, 1943, 1946, 1949, 1953, 1952, 1956, 1959, 1960, 1961, 1962.

Hos selskabets kasserer, kontorchef Poul Lauritsen, Privatbankens Lyngby afdeling (Lyngby Bank), kan købes eksemplarer af disse årgange for kr. 5,00 pr. eksemplar af de førstnævnte syv årgange, kr. 12,00 pr. eksemplar af de sidstnævnte seks årgange.

Desuden kan der hos kassereren købes eksemplarer af:

Jens A. Weile: Hjemstavnsbogen f. Lyngby-Taarbæk Kommune: Overfladeformer og Jordbund, Planter og dyr, (1944) for kr. 2,00 pr. stk.

J. M. Josephsen: Københavns Amts udviklingshistorie og det første amtsråds virksomhed i 1840erne. (Særtryk af Meddelelser fra Historisk-topografisk Selskab for Gjentofte Kommune) for kr. 5,00 pr. stk.

Anmodning om optagelse i selskabet (kontingent kr. 5,00 årlig) bedes rettet til kassereren, kontorchef Lauritsen. Indmeldelse af husstandsmedlemmer (kontingent kr. 1,00 pr. stk.) sker ligeledes til kassereren.

- Redaktionelt: Soldaterbreve fra 1864.
- : Velkomsthilsen til Lyngby Sogns Søe-Krigere 6. April 1851.
  - : Sang ved Mindetavlen i Lyngby Kirke 25. Juli 1867.
  - : En Dagbog ført af Fam. Tutein 1784-1798.
  - : Strandmøllen Skøde af 31. Dec. 1776.
  - : En Revue over en Landsby 1859.

1938. LYNGBY-BOGEN 1938.

Dyrehaven: »Fra Ismark til Naturpark« med bidrag af:
V. Nordmann, Carl Mar. Møller, Ingvald Lieberkind,
J. Brøndsted, Werner Christensen og Eiler Nystrøm.

1939. LYNGBY-BOGEN 1939.

C. M. Smith: Lyngby Kirke.
H. A. Rosendal: Nogle Meddelelser om Præster i Lyngby
efter Reformationstiden.
Redaktionelt: Sagregister til Lyngby-Bøgerne 1933-39
(I. Bind).

1941. LYNGBY-BOGEN 1941.

Vilhelm Marstrand: Kongens Lyngby. Landsbybebyggelsens
Opstaaen og Udvikling.

1943. LYNGBY-BOGEN 1943.

A. C. Tandrup: Det kommunale Styre i Lyngby-Taarbæk
Kommune 1842-1892.

1946. LYNGBY-BOGEN 1946.

J. A. C. Rastrup: Gyrithe Lemche. Historisk-topografisk
Selskabs Stifter.
Johan Lemche: »Minderuner«.
Georg Lehwald: Ulrikkenborg. Spredte Erindringer fra min
Ungdom.
H. V. Rygner: De gamle Gaarde i Lyngby.
Preben Wilmann: Johan Wilmann.
Johan Lemche: Omkring »Store Kro« i Kongens Lyngby.

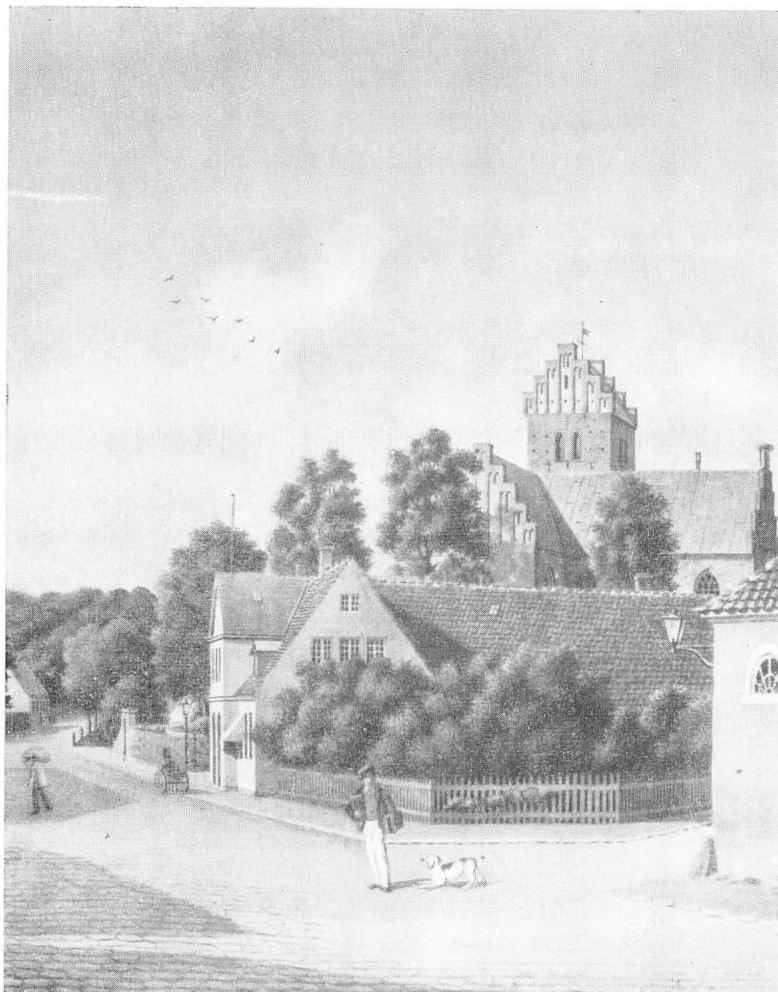

1948. LYNGBY-BOGEN 1948.
P. V. Glob: Oldtidsminder i Kongens Lyngby og Dyrehaven.
1949. LYNGBY-BOGEN 1949.
A. C. Tandrup: Lyngby Sogn i Modgangs Dage (1650erne).
Aage Dannemand Jensen: Af Vinhandler Hans Bruun Ellers »Tildragelser«.
Valdemar Møller: »Fra det gamle Lyngby« (1633-1670).
Johan Lemche: Da Eremitagen var i Farezonen.
— : Minderuner II.
Gyrithe Lemche: To Lyngby Digte.
1952. LYNGBY-BOGEN 1952.
Aage Bertelsen: Oktober 43 (Jøde-forfølgelsen og Lyngbygruppen).
1953. LYNGBY-BOGEN 1953.
J. A. C. Rastrup: Historisk-topografisk Selskabs første 25 år.
Andrea Kibenich: Lidt om de tre små byer i Dyrehaven.
Johan Lemche: Tove på Hjortholm. Et Sagn.
J. A. C. Rastrup: Lundtofte by og sogn.
Redaktionelt: Sagregister til Lyngby-Bøgerne 3. bind.
1956. LYNGBY-BOGEN 1956.
A. C. Tandrup: De tre familier Lund i Kongens Lyngby og Fuglevad i det 19. århundrede.
P. Gamrath: Fra Taarbæk Sogn.
Karen Christensen: »Fra Balber Kræstersens Dave«.
F. M. Madsen: Fra Brede om Brede. Med bidrag af: Signe Veel, Andreas Schmidt, Peter Petersen, Chr. Nielsen og Niels E. Daverkosen.
Valborg Orlamundt: Erindringer fra Kongens Lyngby i slutningen af det nittende og begyndelsen af det tyvende århundrede.
Hans Hansen: Nogle erindringer fra min barndom i Lyngby.
J. A. C. Rastrup og V. Rud-Petersen: Fredede bygninger, skulpturer, mindesmærker og oldtidsminder i Sorgenfri Slotshave og derfra udskilte ejendomme.

1959. LYNGBY-BOGEN 1959.
Svend Thorsen: Bondedreng på Lyngby-egnen.
Poul Knudsen: Barndomsminder fra Bondebyen i Kongens Lyngby.
Valdemar Møller: Visesangeren i Kongens Lyngby.
Christian Hansen: Mine Erindringer om Virum og Frederiksdal fra først i 1880erne til ca. 1950.
Kai Uldall: Frilandsmuseet ved Sorgenfri.
J. A. C. Rastrup: Kongens Lyngby bondejord indtil år 1766.
— : Fortunbyen i Kongens Lyngby.
1960. LYNGBY-BOGEN 1960.
Svend Thorsen: I den gamle skolegård på Lyngby Hovedgade 50 år efter.
Anna Lundberg (v. Ingv. Nørgaard): Erindringer fra Kongens Lyngby.
Valdemar Møller: Tingbogen fortæller om det gamle Kongens Lyngby.
V. Rud-Petersen: Mindesmærker og skulpturer i Lyngby-Taarbæk Kommune udenfor Sorgenfri Slots jorder.
1961. LYNGBY-BOGEN 1961.
Svend Thorsen: Dr. phil. et theol. H. F. Rørdam. Lyngbys sognepræst gennem 30 år.
Karen Schack, f. Lemche: Erindringer fra min barndomsby, spændende over ca. 20 år.
J. A. C. Rastrup: Industrien i Kongens Lyngby.
1962. LYNGBY-BOGEN 1962.
Kai Uldall: Avisnyt om Kongens Lyngby for et par hundredår siden.
Vald. Møller: Udpluk af Sokkelund Herreds Tingbøger 1620-1645.
A. N. Hvidt: Københavns Nordfront. Et bevæget kapitel i Lyngby-Taarbæks historie.
Marie Louise Ussing: Barn i Kongens Lyngby.
Svend Thorsen: Rædsel over Nordre Birk. Bulotti-ugen i november 1908.

FORTEGNELSE OVER DE AF SELSKABET
UDGIVNE PUBLIKATIONER:

1929. V. Fraas: Skoleforhold i Lyngby-Taarbæk Kommune gennem Tiderne.
1933. LYNGBY-BOGEN 1933.
Gyrithe Lemche: Lyngby set i Rundskue fra Kirkebakken 1810.
Johan Lemche: Sorgenfri fra ca. 1200 til vore Dage.
J. Rambøll: Frederiksdal omkring 1735.
C. V. Otterstrøm: Hulsø og de gamle Karpedamme.
J. Rambøll: Damfiskeri ved Frederiksdal.
Gyrithe Lemche: Breve fra Chr. Winther til Alvilde Müffelmann.
1934. LYNGBY-BOGEN 1934.
Johan Lemche: Dr. phil. Eiler Nystrøms »Lyngby Sogn i Fortid og Nutid«.
A. C. Tandrup: Har Sokkelund Herreds Tingsted ligget ved Stokkerup.
A. C. Tandrup: Stenhuggerens Gaard, Mølletorp i det 17. Aarhundrede.
Gyrithe Lemche: Den bernstorffske Vennekreds i Lyngby.
J. Rambøll: De Virum Bønder paa Kristian den Fjerdes Tid.
1935. LYNGBY-BOGEN 1935.
J. A. C. Rastrup: Byggeforhold i Lyngby-Taarbæk Kommune efter 1870.
Bone Falck Rønne: Regnskab f. Lyngby Sogns Fattigvæsen 1804.
Johan Lemche: Under Sorgenfris Enemærker.
1937. LYNGBY-BOGEN 1937.
A. C. Tandrup: By og Bol. Fra Udskiftningen af Lyngby Bondejord 1777.
Johan Lemche: Lyngby Bys Bondejord paa Udskiftningens Tid.

HISTORISK-TOPOGRAFISK SELSKAB

for Lyngby-Taarbæk Kommune

Selskabet er stiftet ved et møde på Grundtvigs Højskole i Fuglevad den 27. oktober 1927 og har til formål at vække interesse for og fremskaffe og udbrede oplysninger om Lyngby-Taarbæk kommune i fortid og nutid i historisk, topografisk, økonomisk og kulturel henseende.

Formålet søges opnået ved afholdelse af medlemsaftener, ved ekskursioner og besigtigelser indenfor kommunens område, ved arbejde indenfor styrelsen og ved udgivelse af skrifter.

29/1. »I Dag blev ved Hoffet declareret Mariage imellem Hr. Kammerherre og Greve von Schulin og Frøken von Warnsted, Hof-Dame hos Hendes Majestæt Dronning Caroline Mathilde.«

1770 nr. 83 af 6/6. »Enke-Frue Geheime-Raadinde, Grevinde Catharina Maria von Schulin, fød von Mæsting (d.v.s. Møsting) . . . har omvexlet Tiden med Evigheden paa Cathrineberg(!) Hun blev Enke den 13 April 1750 ved hendes Herres, forrige Geheime-Raad udi Conseillet og Ober-Secretair for de udenrigske Affaires, etc., Græve von Schulins dødelige Afgang . . .« Det følgende nummer oplyser kort: »Hendes Høygrævelige Naade, Frue Geheime-Raadinde von Schulins Liig bliver med det første ført herind til Staden fra Friderichsdal. Cathrineberg var i No. 83 en Feyltagelse. Hun blev bæret den 31 Martii 1770 med Høysalig Dronning Sophia Magdalena høye Orden *de l'Union parfaite*.« — I en række af bladets følgende numre følger efter tidens skik minde-digte over hende, første gang i nr. 85:

»Tanker ved Grevinde von Schulins Liig, som blev fra Friderichsdal indført til Kiøbenhavn Natten imellem den 9 og 10 Junii.

Fra Friderichsdal, med Søe og Skov omzinglet (d.v.s. omgivet) Dal,
Et Sørge-Echo kom, som aldrig glemmes skal:
Det yndig Friderichsdal til Bochims Dal er blevet,
Grevinden von Schulin blandt Dødes Tal er skrevet.

Uddufter Blomsterne da ey nye Leve-Kraft?
Har de mod Døden dog i sig ey Læge-Saft?
Ney, Sirach siger kun: De Smerterne fordriver. Sir. 38,7.
(d.v.s. bibelcitater)

Grevinden og befandt, Gud be[d]ste Læge bliver.

I Staden Værelser til Hende stod beredt *);
men Frydens Bolig alt til Hende var udseet.
Til Zions Himmel-Stad Gud lod Grevinden flytte,
Gladhiertet skifted Hun med den en jordisk Hytte.

Kun til en jordisk Stad kom Det Afsiælede,
Den dyrebare Siel er alt i Himlene.
Men begge Deelee vi dog gierne havde favnet,
Om i Dit Himmel-Hiem Din Siel ey havde havnet.

Men skal Du, som dog var et Lys, nu i et Mørk(!)
Indføres? Ja, Du gaaer ud fra en vildsom Ørk,
Selv Nattens blege Lys engang ey vilde lyse.
Et dobbelt Mørk! Hvo kan da andet end som gyse?

Her blev et Lys udslukt, Grevindens von Schulin,
Hvis Dyd i Mørket gav saa mangt og klart et Skin;
Hun vilde ey sit Navn i Verdens Mørkhed bygge,
Men ansaae Verden med dens Alt for bare Skygge..

Blev det da reent udslukt? Ney, hist det tændes an,
Hist bag Forhænget det fuldkommen skinne kan,
Der, hvor Retfærdige som Stierne skal tindre,
Hvor Mørket meere ey skal Lysets Børn forhindre.

Igiennem Nattens Mulm jeg skimter dog en Hob,
Og i dens Taugshed ret kan høre ynksomt Raab.
Fra hvem? Fra Fattige, dem ofte Hun husvalet.
De raaber: Ak! er nu vor Glædes Soel neddalet?

Grevinden som en Soel os vederqvægede,
Forladte tog hun an og mættet Hungrige;
En Syg besøgte Hun, den Nøgne gav Hun Klæder.
Ey Under! at vi nu os veener(!) saa og græder.

Ynkværdig store Hob! See op, mistrøst dig ey.
Glæd dig ved Greven, som gaaer Moders Godheds Vey.
Han sørger vel med dig; men og for dig vil sørge.
Du Prøver har derpaa og tør derom ey spørge.

Hin Jacob satte hist et Tegn ved Rachels Grav. 1 Mos. B. 35,20.
Og Simon om sin Slægts syv Ære-Støtter gav. 1 Maccab. 13,28.
Hvad Tegn skal settes her? Jeg drister mig at sette
Det Tegn Grevinden kan tilkomme med al Rette:

Grevinden elsket Gud, Gud hende elskede.
Sin runde, milde Haand Hun rakte Fattige.
Den Ære-Støtte staaer, naar alle Pyramider
Nedfaldet i sit Gruus i Verdens sidste Tider.«

Digtets forfatter har forsynet tredie vers første linie med denne
forklarende fodnote: »*) Den Salig Frue Grevinde havde foresat

sig at vilde til Kiøbenhavn igien og til den Ende beordret Værelserne i Stand ved sin Reyse paa Landet, mueligt Hun tænkte at døe i Kiøbenhavn.« — Digtet er ikke forsynet med forfatternavn, og det samme gælder en i bladets nr. 86 indrykket, såkaldt »Gravskrift«:

»O Død!

Saa bitter din Ihukommelse end er for den,
 Som lever roelig med sit Gods,
 Saa god
 Er din Dom for den,
 Som reddede den Fattige, der skreeg,
 Som var den Faderløses Trøst og Hielp,
 Som var den Blindes Syn, den Haltes Fod.
 Ja,
 Som levede ikke sig selv
 Men som levede ham (!), der døde for alle.
 Saa sød en Død!
 Var din Dom for Denne,
 Der efter den trøstefulde Afskeed
 Med allerkiereste og veemodigste Søn,
 Med Søster og andre
 Ja
 Udi Troens Forvisning om de Retfærdiges Lod,
 De Saliges Arvedeel i Lyset.
 Glad i Haabet, fast i Troen, taalmodig i Lidelsen
 Bortgik ved en Søvn, som syntes naturlig.
 Hvo?
 Ak det var
 Den Høy-Velbaarne
 Frue Geheime-Raadinde, Grevinde
 Catharina Maria von Schulin
 fød Møesting.«

Derefter følger en opstilling med oplysning om den afdødes data fra fødslen d. 23. oktober 1714 til dødsdagen d. 2. juni 1770, og der sluttes med et rørende vers efter tidens smag. — I bladets nr. 87 af 15/6 læses: »Hendes Høygrevelige Naade, Salig Frue Geheime-Raadinde von Schulins Liig bliver paa Mandag Morgen

bestænd til Sin Hvile i det Grevelige Begravelse i Sct. Petri Kirkes Capel og bliver Lørdag og Søndag Aftener fra Klokken 5 til 7 at see paa Parade i det Grevelige Hotel (d.v.s. palæ) paa Østergade.«

Nr. 88 af 18/6 indeholder såvel en kort, på tysk affattet »Gravskrift« på kisten i Sct. Petri Kirkes Kapel som efterfølgende digt, der ikke bærer sin forfatters navn. Det er skrevet af Johannes Ewald. Da digtet fylder avisens første side, bringes det i kliché:

1770. 12te Aargang. No. 88

Kjøbenhavns Adresse = Kongelig allene privilegerede Confoirs

Med Posten forsendende Efterretninger. Mandagen den 18 Junii.

1. Et Klimt fra Tiden ind i Evigheden
ved
Hendes Høi Gravelige Raades
Frue Geheimeraadinde von Schulin's
Hvilested, den 18 Junii 1770.

D Nat, da er et Gran gav Gienstik af den Høje!
Da Godhed er sandt Stov at hvile ved! - -
D Spølg af Hys, da Herrans Due
Ken mødte sig i bundløs Evighed!
Ufattelig! - og Vi! - - Hvad var vi, før Alfader
Udsøede Verdners Sød — en Haansfuld Gran
Indsprenat med glimrende Monader —
I dette Spølg, der var saa stort, som han? -
Nu svævede hans Aand - nu tålte Magtens Stenmer,
Og Soles Kredse viklede sig ud - -
Nu blev en Jord - - og af dens Glemmer
Opstod et Stov - Og dette Gienstik Gud!
Den Evige! - den Gud, som Soles Kredse prise,
Fordi de hvile i hans høje Haand!
D Tante, kom at underste,
Kom at oplaste vor nedslagne Aand! -
Hvor let opsvulme vi, naar i ubreffet Orden,
Held møder os paa Held, og Lyft paa Lyft? -
Hvor let naar Himmelen og Jorden,
Abløde Vind af Vuffet i vort Bryll?
Da see vi kun os selv - - men mærk Evigheder,
Da selv vor Jord var og et Gran endnu! -
Da, naar vor Sjæl bortfank i eder,
Da kom den først Al Godheds Magt ihu. -
Hvor let nedtrykkes vi, naar mørke Himle brøle,
Og Slaa i Slaa paa alle Sider slaar? -
Maar Vnste, Haab, og hvad vi føle
I Skiebnes freds en affagt Giende saar? -
Da see vi kun vor Ned - men Evigheters Fader,
Da du som døbt er Stov at liane dig! -
Hvad Himmel og hvad Skiebne fader? -
Hvad strekker den, som er Alfader lig?

D Tante! Salige, hvis Tab vi nu begræde,
Du fandt dens Trøst, og Vægen af dens Bud;
At tænke paa sit Stov i Glæde -
I Modgaag paa sin Lignelse med Gud.
I Jordisk Høghed nær Gudinderne paa Jorden! -
Hvor stort, at slage ved Siden af Schulin! -
I Fryd! den Mand, hvis Afte Norden
Velsigner; og hans store Sjæl var din! -
Ham værdig ræd du da, hvad Vere seiden ander,
Naturens Sødhed og Alfaders Fred;
Og Krugten af de reene Døder,
Som kun bestemmer vor Lyfsalighed. -
Men Luffens stærke Glands formaade er at blende
Din Sjæl - Og i din Kred af Fryd og Pragt
Fandt du dig selv - glad ved at hende
Dig, din Sprindelse, og Godheds Magt.
Da kom den fæle Støp, og Slaget traf dit Hjerte.
Han hede, den som boede i dit Bryll. —
Nu overrulle dobbelt Smerte
Den Sjæl, som var fortroelig med sin Lyf.
Dog stod du tryk ved Dyd - og det du aldrig glemte,
Erindring om den stærre Salighed,
Som Verdners Skabere bestemte
Ili Støvet, som han vilde liges ved.
Som Klippen smulmer en ved Middags-Søelens Heede,
Og falder og skrent Hav og Himmel slaar.
Saa kan dit Venstab og din Vrede,
O Jord, er rolte dem, der tænke saa.
Nu glad og tryk i Kred af evig reene Døder,
O Salige, formaager du Jordens Lyf
Og Sød — de, som Naturen vper —
Selv Sannens Graad kan neppe naac dit Bryll.
Du ser ham, emmette blant Mødre, fra det høve —
Din Efterladtes Smerte — og du ser
Med Jalig Vellost i dit Dye,
At Dyd og Dmhed rundt omkring ham leet.

Kun det sidste vers står på avisens næste side; det lyder således:

»Saa synker all din Siæl i evig, evig Glæde,
Saa dør dit Øye i Algodheds Magt. —
Saa smiler du mod os, som græde
Ved Graven — der, hvor kun dit Støv er lagt.«

Endelig foreligger det sidste mindedigt i 1770 nr. 90 af 20/6:

»*Tanker i Anledning af Grevinde Schulins Dødsfald.*
Skal den da saa døe bort, som Lyst har godt at giøre?
Skal den, som andre sig ald verdslig Pragt afføre?
Er intet mueligt meer, som kan mod Døden staae,
Ney alt skal visne hen og Mennesket forgaae.
Slig Regel kan man for almindelig angive,
Men ak! naar den, hvis Liv vil stedse savnet blive,
Naar den, der for sig selv blandt os ey levet har,
Naar den, der leved kun for andre, Afskeed taer.
Den Skiebne er for haard, hvor mange billig klager,
At en Grevinde af Schulin sin Afskeed tager,
Ey fra sit eget Liv, men fra Mangfoldige,
Der til slig Gavmildhed, som hendes, trengede.
Vort Øye seer ey let, hvorfor Døden øver
Sin Magt paa den hvis Død, Mangfoldige bedrøver .
Ja, Glasset ude var, hun haster til det Land,
Hvor den fortrengtes Ven sin Løn modtage kan.
Grevinde! døe den Død, som Dødelige sanker,
Men lev udødelig i alle braves Tanker,
Udødelig hos Gud, hvor hver Retfærdig boer,
Hvor Glæden mørknes ey af Sorgens Sorte Floer.«

Begyndelsesbogstavet F i sidste ord er fremhævet med anden type og røber for de indviede, hvem forfatteren er.

Kongevejen.

I slutningen af 1700-tallet omlagdes og forbedredes de sjællandske hovedveje, og arbejdet påbegyndtes med Kongevejen København-Lyngby-Fredensborg efter planer af den franske ingeniør Marmillot. På de nye veje opsattes de nedennævnte, smukke milepæle, hvis materiale, såkaldt norsk marmor, imidlertid var så

skørt, at de fleste nu er forsvundet. Enkelte er tilbage imellem Sorø og Korsør. På Kongevejen stod den sidste lige syd for Geels Bakke indtil for nogle årtier siden, hvorefter den magasineredes på Frilandsmuseet i revnet og forvitret tilstand. — Når Kongevejen fra København til Lyngby tidligt blev bragt i orden, skyldtes det naturligvis kongens ønske om at have god forbindelse imellem hovedstaden og de nordsjællandske slotte, ikke mindst det nybyggede Hørsholm, og ofte må de kongelige køretøjer og ryttere have vakt stor opsigt i Lyngby, når de passerede til og fra slottene. Man var i forvejen underrettet om, når kongelige passerede Lyngby, ved avismeddelelser som denne fra 1764 nr. 122 af 29/10: »I Morgen Eftermiddag glæder Hans Majestet vores allernaadigste Konge denne Stad (d.v.s. København) med sin Høye Nærværelse og agter paa Onsdag Eftermid. igien at reyse tilbage til Lyst-Slottet Fredensborg; men den 17 førstkommende menes at det gandske Høy-Kongelige Herskab forlader Sommer-Residencen paa Fredensborg for Vinteren over paa Slottet Christiansborg at forblive.«

1764 nr. 65 af 15/6. »Veyens Forbedring fra Lundehuset til Fredensborg er af bemeldte Land-Ingeniør og (d.v.s. også) allerede begyndt, hvorved et vist Tal af Kiøbenhavns Garnison har Arbejde og nogle 100'de Bønder bruges til at føre de beqvemste Steen dertil.« — 1771 nr. 127 af 6/8. »De ved den Kongl. Statue Equestre (d.v.s. rytterstatuen på Amalienborg Plads) i nye Fride-richtsstad (d.v.s. Bredgadekvarteret) liggende Miile-Pæle af norsk Marmor, 6 a 7 Alen høye, som vare destinerede (d.v.s. bestemt) til Landevveyene udi Hans Majestæts tyske Stater, skal efter Forlydende nu opsettes ved de i Siælland nye anlagde Veye. Øverst paa Pælen sees Hans Høysalige Majestæts (d.v.s. Frederik V) Chifre med Kongel. Krone over, i Midten er udhugget 1 Miil og nedent paa et Post-Horn.«

1771 nr. 76 af 13/5. »Imellem denne Kongel. Recidence-Stat og Lystslottet Hirschholm, paa hvilket det Høy-Kongel. Hof agter at tilbringe den største Deel af Sommeren, bliver anlagt agende Poste (d.v.s. postvogne), som, saa længe Allerhøystsamme sig der opholder, skal gaae hver Morgen her fra og tilbage igien om Aftenen. Taxten meenes at blive 3 Mark til Hirschholm og 2 Mark til Lyngby pro Persona. Postene siges skal udgaae fra Postgaarden.« — 1771 nr. 89 af 5/6. Her findes udførligere og mere officiel medde-

lelse om denne midlertidige postkørsel med »Hoff-Post«. Pladserne i vognen var fortrinsvis til disposition for rejsende imellem København og Hørsholm, men hvis pladsen tillod, kunne der også rejses mellem hovedstaden og Lyngby. I Lyngby fik man plads ved at henvende sig til værtshusmand Kiær. Der besørgedes også pakker og breve, og billetter skulle købes i forvejen. I Lyngby måtte »det tillades Postillonen at lade Hestene puste en liden halv Time«, men der måtte ikke standses andetsteds eller køres omveje for at optage rejsende. Der måtte ikke ryges i vognen, »ligesom det formodes af de med den Kongel. Hof-Postvogn reysende Passagerer, at de opførte sig sømmeligen og ikke begegner (d.v.s. behandler) Postillonen utilbørligen. Ligesaa kan de og forvente, at Postillonen, i Fald beviiselig Klage over ham skulle indkomme, med Straf skal blive anseet.« I 1771 nr. 99 af 20/6 får man yderligere at vide, at der inde i vognen kan sidde 6 personer, der hver skulle betale 2 mark, samt udenpå 4 personer til en pris af 1 mark. Desuden skulle postillonen have fastlagte drikkepenge. Taksterne for pakker og breve opgives ligeledes.

Senere på året oprettedes imidlertid en fast postrute, hvorom 1771 nr. 202 af 13/12 meddeler: »Hans Kongel. Majestæt har allernaadigst, som af en trykt Placat sees, anordnet en Agende Post, som skal gaae 3 Gange ugentlig imellem Kiøbenhavn og Helsingør. Hver Mandag, Onsdag og Fredag Morgen Klokk. 8 afgaaer Posten fra General-Postamtets Gaard til Helsingør over Lyngbye, Hirschholm og Nivaae. Ligeledes hver Tirsdag, Torsdag og Løverdage Morgen Klokk. 8 fra Helsingør samme Vey tilbage. Befordringen skal skee imellem Kiøbenhavn og Helsingør om Vinteren i 6, om Sommeren i 5 Timer. En Passager betaler fra Kiøbenhavn til Helsingør 8 Mk. om Vinteren, 7 Mk. om Sommeren . . . , til Lyngbye 3 Mk. om Vinteren, 2 Mk. om Sommeren. Videre sees paa den udkomne Taxt . . . , hvad der skal betales for Passagerer, Penge, Vahre og Breve.« — Denne postrute bestod dog kun i kort tid og var et af Struensens arrangementer, der afskaffedes efter hans fald 1772. Allerede 1772 nr. 211 af 28/12 meddeler: »Efter Hans Kongel. Majestæts Befaling skal den agende Post imellem Kiøbenhavn og Helsingør med dette Aars Udgang ophøre.«

1773 nr. 116 af 30/7. »Den Kongelige Rust-Vogn med den Kongelige Post-Casse, som gaaer imellem Christiansborg Slot og Fre-

densborg, som tilforn er gaaet her fra hver Morgen og kom hver Aften, er nu forandret indtil videre, saa den gaaer bort hver Aften . . . og kommer om Morgen. Den til Friderichsborg gaaer bort hver Tirsdag og Fredag og kommer hver Mandag og Torsdag.« Her er altså ikke tale om passagerer.

Skønt Bernstorffstøtten ved Kongevejen ligger i Gentoft og ikke i Lyngby sogn, skal nedenstående meddelelse derom dog medtages, da den formentlig fortjener at fremdrages. Kiøbenhavns Aften-Post 1772 nr. 1 beretter: »Ordet gaaer, at der existerer en Subscription til en Ærestøtte for afgangne Grev Bernstorff, og at den skal opreises ved Lunde-Huset.« Herved havde bladet åbenbart begået en indiskretion og måtte kort efter i nr. 7 bringe en ny artikel om sagen, hvori lidt ironisk og indirekte udtales, at det skal hedde sig, at bønderne (på Bernstorff tidligere gods) ville bekoste monumentet, der skulle koste 600 rdlr. På grund af et bevaret brev kan udgiveren af disse meddelelser tilfældigvis oplyse, at den nævnte indsamling blandt velhavende folk virkelig fandt sted, idet hans tipoldefar, den s. 175 nævnte højesteretsadvokat, generalfiskal P. Uldall skænkede et beløb dertil men i øvrigt skriftligt frabad sig at være til stede ved afsløringen.

Kaneture om vinteren gik åbenbart også ad Kongevejen til Lyngby. Kiøbenhavns Aften-Post 1780 nr. 22 af 13/3 bringer i en skæmtende artikel følgende opdigtede samtale fra en københavnsk familie: »Imorgen, lille Kone, maae du være færdig Klokken 8 at følge med mig til Lyngbye i Kane; vi bliver 5 Kaner, og han kommer med, Studenten, som skal have Anne Elisabeth . . .«

Udskiftningen og krongodsets overgang til selveje.

I 1771 nr. 176 af 29/10 findes en længere meddelelse, hvoraf hér kun medtages, hvad der angår Lyngby sogn. »Ved den Leilighed, at Hans Kongel. Majestæt har bortskienket Dronninggard, men forbeholdt sig Bøndergodset og ladet samme aldeeles adskille fra Hovedgaarden, er til Fælledskabets Ophævelse følgende ved det Danske Kammers Foranstaltning [forordnet]: Alle Gaardene . . . , tilsammen 46 Gaarde, ere afdeelte fra hinanden, saaledes at de 39 Beboere enhver haver alt sit Sædeland samlet paa et Sted og de øvrige 7, nemlig 5 i Wirum og 2 i Wedbech, have samme paa

tvende Steder, dog paa hvert Sted den eene adskilt fra den anden. Alting er skeet med Beboernes fulde Samtykke, der allerede indsee Umueligheden i at foreene god Agerdyrkning med Mark-Fældskab, saaledes som det hidtil hos dem har været og fast (d.v.s. næsten) overalt i Landet er; og nu allerede i denne Efterhøst saaer enhver sit Vinter-Korn paa den ham tildeelte Lod . . . Inddeelningen er skeet saaledes, at Gaardene kunde blive staaende, der hvor de ere, undtagen 3 i Wirum og 1 i Øverød, der udflytted, og hvis Beboere villigen haver paataget sig saadant, i den rette Formeening, at denne Grundens fuldkomne Adskillelse fra andre, og det at Beboerne boe midt udi sin Eiendom, skal blive dem god Erstatning for den Møye, de nu eengang for alle have. Udgivterne for Hans Kongel. Majestæt ved dette Arbeide haver været, at Opmaalingen er skeet for Høystsammes Regning, og at til enhver af de 4 Udflyttende gives 2 Aars Frihed for de ordinaire Skatter til Erstatning derfor, at de modtage forarmede Udjorder; derhos nyde de til Bygnings-Hielp af Hans Majestæt, som deres Husbonde, hver 50 Rd. i Penge og 60 Eege 4 Alens Stolper, ligesaa mange Løsholter (d.v.s. vandret tømmer oppe i væggene) og 50 Alen Foedstykker (d.v.s. tømmeret mellem fundamentstenene og de lodrette stolper).« Det øvrige gods lå i Nærum, Vedbæk, Holte, Øverød og Søllerød. Det, der skete, var som bekendt, at hver gård fik sit samlede areal i stedet for spredte agre rundt omkring på byens marker, og at de tidligere overdrev eller »Udjorder« nu indtoges til dyrkning, medens de før blot henlå udyrkede til græsning .

1771 nr. 163. »Til behagelig Underretning for hvem der kan have noget ved Regimentskriver-Stuen for Københavns Amt at forrette, hvorunder Dronninggaards og Friderichsdahls Godser nu ere henlagte, bekjendtgjøres herved, at samme for nærværende Tid holdes paa Kiøbenhavns Vester-Broe i den Gaard nest Vesten for, hvor den Blaae Stud staaer mahlet paa Porten. J. Nørager.«

Ejendomme. Lyststeder.

Kiøbenhavns Post-Rytter 1737 af 17/5. »Hos Ellen Mortens Daatter i Kongens Lyng-Bye er 2'de smukke og vel indrettede Huuse med Hauge ved, som Velbr. Herr Etatz-Raad Buchwald

tilforn har været Eyere af, nu strax eller naar forlanges for et eller 2'de Herskaber og ellers andre Lysthavende til Leye for en billig Priis at bekomme, saa længe de haver lyst sig der at divertere, saasom de ligger strax i Skoven og gandske nær ved Sorgenfyrd med meere etc.«

1761 nr. 20. »Hofprædiker Cramer har i Sinde enten at bortleye i næstkommende Sommer til en Lysthavende eller at selge hans Gaard i Lyngbye med tilhørende Kiøken- og Frugt-Hauge. Gaarden bestaaer af 18 Fag Bindingsværk, hvoraf 4 i to Etager. Deri er syv Værelser med nye Fielde-Gulv, desforuden tre smaa Alkover, Spisekammer og Kielder, to Kiøkene og tre adskilte Folke-Kammere paa Loftet. Derhos er et skikkeligt Gaardsrum og Stald for tre Heste. Haugen er indlukt med nye Planker og Staketer.«

1762 nr. 36. »En Gaard i Lyngbye beliggende med Hauge, Vognremisse og Staldrom, som tilforn har tilhørt Præsten Hr. Wall, men nu siden har været beboet af Oberstinde Chuscherov og Frøken Lillienschiold, er strax til Kiøbs eller Leye.«

1762 nr. 28. »En Lystgaard i Lyngbye, som i endeel Aar har været beboet af den Chursaxiske Gesandt Hr. von Spenner, er for tilstundende Sommer enten for et Herskab eller for en fremmed Minister til Leye at bekomme, hvorom de Lysthavende behager at melde sig hos Eyeren Kobberstikker Sr. Regenfus i bemeldte Lyngbye eller og i Kiøbenhavn hos den Kongelig Hof-Kunstdrejer Sr. Spengler, hos hvilken sidste er Regenfus illuminerte (d.v.s. kolorerede) Muskelverks første Deel til Kiøbs at bekomme.« — 1763 nr. 40 anmelder en ny og sidste auktion med udførligere beskrivelse af ejendommen, vistnok den såkaldte Jærggaard, som atter blev stillet til auktion 1766, se nedenfor. Kobberstikker F. M. Regenfuss, der bl.a. havde udgivet et stort konkylieværk, ovenfor kaldet »Muskelverk«, forkøbte sig på ejendommen og kom i slette økonomiske omstændigheder. Han ejede i øvrigt to nabo-gårde ved Prinsessestien, og det kan være vanskeligt at skelne imellem dem i aviserne.

1766 nr. 38. »De 2'de Lystgaarde ved Lyngbye, hvorudi findes mange smukke panehlerede, betrokne og gibside Værelser, gode og rummelige Kiøkkener, Spisekamre og Kieldere samt Staldrum og Remisser, item prægtige Orangerier, Lyst-, Frugt- og Kiøkken-

Hauger, Alleer, Fiske-Parker, Enge og Skov med mange flere Herligheder, som denne behagelige Situation medbringer, ere enten under et eller seberate at faae tilkiøbs og mueligen paa antagelige Conditioner til Leye; hvorom Liebhabere behagelig vilde adressere sig til Procurator H. Hansen, boende i Piilestrædet, 4'de Dør paa høyre Haand fra Østergade.« — Det må dreje sig om Regenfuss' ovennævnte ejendomme ved Prinsessestien, bl.a. Jægergaarden.

1766 nr. 81. 11. juni afholdtes tredie og sidste auktion over: »En Lyst-Gaard, Jæger-Gaarden kaldet, uden for Kongens Lyngbye, beliggende imellem s.t. Hr. Græve von Holsteins Gaard paa den ene og Sr. Kønsbergs paa den anden Side, bestaaende ud mod Veyen af Stakitværk med Indkiørsel og behørig Laase og Hengsler; der inden for et temmelig stoer Gaardsrum, brolagt, med 3 Lind-Træer. I denne Gaard er udi Vinkel 3 Flye (d.v.s. fløje), hvoraf er en Længde (d.v.s. længe) imod N.O. af 10 Fag Muur- og Bindingsværk, en Etage høy, heel Tag med 2 Qvister over et Fag. Imod N.V. en Bygning af 17 Fag Muur- og Bindingsværk. Imod S.V. en Længde af 17 Fag Muur- og Bindingsværk, en Etage høy, hvorudi er en Stald paa 5 Fag til 7 Heste, i Midten belagt med Muursteen paa Kant. Imod O. et maadeligt (d.v.s. begrænset) Gaardsrum med 6 Lind-Træer; derudi et Brændeskur til 2'de Vogne, Indkiørsel af en Port paa et fast Plankeværk af 2 Fag. Benævnte Plads indhegnes med et felleds Plankeværk, hvorudi staaer 2'de Locumer, et stoer Fag Stakitværk, et Skuur beklædt med Brædder til Vognskuur og Høns-Huus. En temmelig stor Hauge-Plads, indhegnet med 15 Fag Stakitværk imod O. og S., som skal tilhøre Naboen, og 14 Fag fast Plankeværk, tilhørende denne Gaard, skiøndt Slaaerne vender til den anden Side. Derudi er Brønd med behørig Opstander og Jern Pompe-Redskab. I Haugen forefindes ungefær 50 adskillige (d.v.s. forskellige) Frugt-Træer og 6 Postamenter af Sandstene. Overalt i Værelserne findes 2 Jern-Vindovne og 3 Bieleggere . . . Ballerup den 28 May 1766. Kongelig Majestæts Birke-Dommer til Kiøbenhavns Rytter-Districts Birketing. Jens Gystring.« — Det drejer sig her om Regenfuss' forannævnte gård, der lå på Prinsessestien et stykke bag ved Friboeshvile.

1766 nr. 67. »Næst ved Sorgenfrie Skov udi Kongens Lyngbye er et Huus til Leye Aarlig eller Maanedlig. Dette Huus bestaaer af tvende med Tapetserie betrokne Stuer og Alcover ,hvorudi staaer

2 Sængestæder, 2 Spiisekammere og 1 Kiøkken, Stald for 3 Heste og Vogn-Remise for en Vogn. Nærmere Efterretning faaes hos Kroemanden Jens Dalhof i bemeldte Lyngbye.«

1769 nr. 24. »Det bekiendte og paa Sorgenfrey Grund beliggende Steenhuggerhuus med smukke Sommer-Værelser og fersk Vand er tilkiøbs eller til Leye og kan med Eyeren Christian Evertsen paa Stedet accorderes.« Dette hus lå nord for Sorgenfri.

1769 nr. 111 af 24/7. »I Gaar Eftermiddags behagede det Hendes Majestæt vor allernaadigste regierende Dronning at gjøre en Promenade til Fods i Rosenborg Have, hvor Hendes Majestæts Hr. Broder, Hans Kongel. Høyhed Hertugen af Gloucester, efter indtaget Middags-Maal tid i Lyngbye hos den her residerende Storbritanniske Minister, ligeledes indfandt sig.« — Her er tale om Caroline Mathildes broder. Lystgården, der beboedes af to engelske ministre efter hinanden, lå omkring Lyngby Vandværks plads. — 1770 nr. 12. »Natten imellem den 19 og 20 Jan. er en af de store Danske Hunde i S.T. den Engelske Ministers Lystgaard i Lyngbye bleven forgiftet. Hvo om Giernings-Manden kan give nogen Oplysning loves en Douceur af 200 Rdlr.« — 200 rdlr. var dengang et meget stort beløb, svarende til flere tusinde kr. i dag.

1770 nr. 21. »Da jeg er tilsinds at forandre min Boepæl, agter jeg des Aarsag at sælge mit nu iboende og i Kongens Lyngbye beliggende Huus, bestaende af 5 Fag Muur- og Bindingsværk. Huusets Værelser er: En daglig Stue paa 2 Fag ud til Gaden med hosføyet Sengekammer ud til Haugen samt Kiøkken og Spiisekammer. Ved Siden af Spiisekammeret en stor Stue paa 3 Fag, hvorfra er en smuk Prospect (d.v.s. udsigt) og Udgang igiennem tvende GlasDøre til en smuk Hauge, plantet med 30 Stykker adskillige rare (d.v.s. sjældne) Frugttrær. Haugens Længde er 75 Alen og Bredde 45 Alen. I Værelserne 2 nye Bielegger-Kakkelovne. Huuset er i forsvarlig Stand af nye opbyggt for 13 Aar siden og forsynet med Bræde-Gulv i alle Værelserne. I samme Kiøb findes ved Huuset en Strækning af 5 Fag Udhuus, Klinede Vægge, som enten kan bruges til Creature eller og, da Pladsen tillader det, anrettes til større Brug enten til Heste-Stald eller Vogn-Remise. Af Huuset betales 3 Rdlr. Grundskat aarlig. Liebhaber vilde behage at melde sig hos Johan Christen Kitzmand, Skræder, boende lige for Kongens Skole.«

1770 nr. 61. »Et stort og et lidet Lyststed med Hauger, Skov, Enge, Fiske-Parker og Grotter etc., beliggende næst Konge-Veyen imellem Lyngbye og Sorgenfrey Slot, er tilkiøbs eller til Leye af Garver Niels Kønsberg paa Gl. Mønt.« — Det må dreje sig om det senere Friboeshvile.

1771 nr. 76. »Det bekjendte behagelige og velsituerte Stød imellem Lyngbye og Sorgenfrey Slot beliggende, som forhen har tilhørt S.T. afg. Hr. Geheime-Raad von Osten, er til Kiøbs eller Leye af Garver Niels Kønsberg.« Ejendommen lå ved Prinsessestien og tilhørte fra 1782 til 1829 familien Tutein. Kønsberg ejede såvel dette sted som det senere Friboeshvile.

1770-71 udmeldte et stort antal husejere deres ejendom af nedennævnte brandforsikring, hvis økonomiske forhold åbenbart ikke var tilfredsstillende. Mange bekendtgjorde udmeldelsen i avisen, bl.a. 1770 nr. 152: »Jeg underskrevne frasiger mig hermed al Interessentskab i den forrige Siellandske Brand-Casse for mit i Kongens Lyngbye beliggende Huus, som i samme har været assureret. Kongens Lyngbye den 8. Oct. 1770. A. P. Klopstock.« Og 1770 nr. 159: »Da jeg ikke længer vil være Med-Interessant i den Siellandske Brand-Casse for mit i Lyngbye beliggende Huus, saa bekjendtgjør jeg hermed 3'de Gange, at samme Casse ingen videre Tilskud for samme mit Huus fra mig bekommer. Mathieu Toyon.« — 1770 nr. 166 opsiges C. Bluhme og I. M. Preisler assicurancen »for vores ved Sorgenfrie og i Lyngbye beliggende Gaarder.« Lignende opsigelser bekendtgøres i 1771 nr. 13 af Hermann Sivers for »mit i Lyngbye beliggende Gaard og Huus« og i 1770 nr. 47 af Malleville for sin gård Hummeltofte.

1773 nr. 73. »... 25 Maji ... vorder med en eneste Auction oprabt og, om fornøvelig Bud skeer, bortsolgt det af sin smukke Situation og tilliggende Herligheder bekjendte Lyst-Sted i Sorgenfrie Skov ved Lyngbye imellem H. Pastor Resewitz og Hr. Bluhmes Lyst-Stæder beliggende, Hr. Kammerherre og Grev von Holstein tilhørende, hvilket Lyst-Stød bestaaer af: 1) En muret og teglhengt Hovedbygning, indrettet til en stor Hauge-Stue med en Kakkellovn af Porcelain (d.v.s. fajence) og 6 andre Værelser, alle smuk tapezerede, gibsede, panelede og malet, en stor Sahl paa 5 Fag med en gibset Camin (d.v.s. med stukornamentik) samt Skabe i Væggene og flere Commoditæter. 2) I Gaarden paa begge

Sider 2'de egale Bygninger, apterede (d.v.s. indrettede) til Domesticque-Værelser og Kiøkkener. 3) Tvende Dito, 2 Etager høye ligesom(!) til Værelser indrettet, og en Stald til 9 a 10 Heste. 4) En Vogn-Remisse til 2'de Vogne og et Vasker-Huus samt Forgarden indhegnet med smukke Stakketter. 5) Ved Gaarden en stor Haugc, meget smuk indrettet med Lysthuus, Vandspring, Espaliers, Statuer, Laurbær-Træer og en stor Deel rare (d.v.s. sjældne) Frugt- og Hække-Træer, Haugen indhegnet med Planke- og Stakkitværk med meere. 6) Til denne Lystgaard henhører efter Kongelig allernaadigst Donations-Brev og Skiøde et anseeligt Stykke af Sorgenfrie Skov lige for Gaarden beliggende og indhegnet med Stakkitværk, bestaaende af en stor Bakke, med Bøge-Skov bevoksen men kunstig igiennemhuggen og beplantet med Træer samt indrettet med muuret Lysthuus, Terasser, Buegange, Espaliers og Menagerie saavel som en Fontaine med Indretning til Vandets Løb fra Lyngbye Sø, foruden mange andre plaisante Indretninger, iblandt andet en muret Broe ud til Lyngbye Sø og derved en Lyst-Baad med Behør; saa og er ved Stædet en Iis-Kielder.« — Det er samme gård, som i 1768 nr. 21 averteres til leje for en minister eller fornemt herskab, men beskrivelsen er her mindre udførlig. Der omtales havens fersken- og aprikostræer, mangfoldige af de sjældneste frugttræer og volierer til små fugle. Fra den tilhørende skov med lysthuset er »den fornøylegste Udsigt baade til den nye Konge-Vey og til Lyngbye-Søe, tilligemed den prægtigste Præsentation af de imod Fontainen anlagte Amphiteater-Loges med Orgester(!).« — Her er igen tale om en af ejendommene ved Prinsessestien, som foruden grunden syd for stien også ompændte den sydligste del af Norske Skov, hvor det omtalte frilands-amfiteater med loger og orkester — utvivlsomt af klippede hække — må have ligget. Stedet købtes 1774 af J. Bildsted, 1802 af grev C. Rantzau og 1808 af den senere Christian VIII.

1807 nr. 168. »... 27'de April ... bliver ved Auction i Lyngbye bortsolgt endeel Meubler og Effecter, Sengeklæder og Sengesteder m.v. samt en udsøgt Samling af Kobbere (d.v.s. kobberstik) og Malerier, tilhørende afg. Conferentsraad Iver Malling ... i Conferensraadens forhen tilhørende Gaard i Lyngbye.«

En gruppe lyststeder opstod som bekendt ved *Nybro*, der tidligere kaldtes Ny Frederiksdal.

1766 nr. 57. »På et Lyststed paa Frederichsdahl, tilforn beboet af Hr. Raadmand Skorp, ere 3 betrokne og gipsede Værelser og 2 Kammere for Familie samt Staldrum for 3 Heste og Frugt-Have med 1 Snees Træer i til Leje.« — 1769 nr. 25. »Paa Frederichsdahls Nye-Broe er til næstkommende Paaske et Lyststed til Leye at bekomme, bestaaende af et Huus paa 8 Fag, hvorudi 3 Værelser, gibset, panelet og betrokken, 1 Kiøkken, 1 Spiise-Kammer, 2 Domestiqve-Kamre, Staldrum til 3 Heste samt en Hauge af ongefær 30 Frugt-Træer; hvorom Liebhaberne behager at adressere sig hos Major Joh. Boye Junge i Gotters-Gaden.« — Det må være samme lyststed, hvormed der igen avertertes i 1772 nr. 62: »Paa Friderichsdahls nye Broe er et Lyst-Sted, hvorudi er 3'de gibsedede, panelerede og betrokne Værelser, 2'de Domestiqve-Kamre samt Kiøkken og Spiisekammer og Staldrom til 3 Heste, saa og Vogneremisse, desligeste en Hauge, besadt med ungefær 30 Frugt-Træer. Bemeldte Huus støder til Hr. Brand-Major Bøye-Junges sammesteds beliggende Huus, og haver Liebhaberne sig hos ham at melde i Gottersgaden No. 135.«

I 1771 nr. 15 opsiges Theodorus Holm brandassurancen for »min paa Friderichsdahl beliggende Gaard«. — Holm adledes senere Holmskiold.

Kaningården ved Furesøen var det åbenbart ikke så let at få udlejet eller solgt, skønt den bestod af flere bygninger, der kunne lejes ud hver for sig. Det forhold, at en lystgård var delt i flere mindre lejligheder med sommerudlejning for øje, forekom ret ofte i Lyngby. — 1769 nr. 34. »Den Lystgaard med Frugt-Hauge ved Furre Søen imellem Friderichsdahl og Dronninggaard beliggende 2 Miile her fra Byen, som Endel Aar af S.T. Hr. Conferenceraad Hielmstjerne har været beboet, er til førstkommende Paaske tilkiøbs eller til Leye.« — 1769 nr. 88. »Efter al Anseelse bliver i Sommer en stor Mængde dobbelte May- og Spanske Kirsebær ved Caningaarden at faae tilkiøbs paa de Vilkaar, at den Kiøbende selv besørger Afplukningen. Bemeldte Gaard er endnu Underhaanden tilkiøbs paa meget billige Conditioner.« — 1769 nr. 94. »Onsdagen den 5. Julii . . . skal ved offentlig Auction opbydes og til den Høystbødende uden videre Auction bortsælges Canin-Gaarden kaldet med tilhørende Inventarium, beliggendes 2 Miile fra Kiøbenhavn imellem Friderichsdahl og Dronninggaard ved Fure-Søen

og kan strax ved Kiøbets Slutning tiltrædes, som bestaar saaledes: Hovedbygningen er Grundmuur og Krydsbygningen, hvorudi er 8 gibsede Logementer (d.v.s. værelser) med Kiøkken, Spiisekammer og Vaskerhuus, Logementerne med Skilderier og Kobberstykker (d.v.s. kobberstik) behængt, som følger i Kiøbet. Endnu 2'de Bygninger det ene med Staldrum til 8 Hester og Stald-Kammer, 1 stor Vaskerhuus med Consorter, 2 smaae Bagerovne og 2'de Kammere samt Remisser og Skuur til Brænde. Det andet Huus til 3 Heste og 2 Kiør samt 2 Remisser, 1 Stue, Kiøkken og Spiisekammer. Tillige en Baggaard med et stort Skuur til Brænde og Materialer. End videre ved Søen 1 stor Stue, anlagt som en Grotte, med Endeel Speilglas i Væggene, ovenover en Sahl og under ved Jorden 4 Kammere samt Kiøkken og Spiisekammer, 1 stor Fugle-Huus med Staaltraad betrokken, 10 a 12 Alen i Quadrat, ud til Søen med en blind(!) Fontaine i. Nok et Huus med 4 smaae Logementer, Kiøkken og Spiisekammer, Høns- og Duehuus. Iligemaade en Bygning 10 Alen i Quadrat til Brænde og Materialier. Gaarden ligger meget plaisant ved Fure-Søen og meget tørre Logementer, som alt er Grundmuur af Flint og Kampesteen opført. Ved Stedet 3'de meget profitable Hauger, hvorudi foruden Endeel andre Frugt-Træer er 1800 ti[d]lige dobbelte May-Kirsebær-Træer, saavel som en stor Mængde Lamberske Nøde-Træer, et Venge afdeelt i 3 Deelee, som kan græsses 2 Hese og 2 Kiør, og kan aufles 5 a 6 Læs Høe i Haugerne, og svares af Grunden 2 Rdlr. aarlig. De 3 Parter af Pladsen, som hører til Gaarden, er med Steengierde og levendes Hækker besat. I Bygningerne 2 Jern- og 3 Steen-Kakkelovne (d.v.s. af fajence eller ler).«

Også i *Virum* kom der enkelte lyststeder, især efter at gårdene var gået over til selveje og for en del udflyttet fra landsbyen. — 1766 nr. 80. »I Virum, omtrent 2 Mile herfra Staden er et Huus under Haanden til Kiøbs, hvortil er baade Hauge og Gaardsrom, som til førstkommende Michaeli (d.v.s. Mikkelsdag) kan tiltrædes. Bemeldte Stæd er tienligt for en Handværksmand eller og for dem, som ville anvende noget paa Stædet til et Lyststæd. Nærmere Efterretning faaes hos Skov-Foged Lars Thommasen, boende udi Geelshuus paa Kiøbenhavns Amt eller og hos Viinhandler Collins Svend paa Vandkunsten.« — 1772 nr. 63. »Dersom nogen maatte behage at tilkiøbe sig en Plads for at bygge sig et Lyst-Sted nær

Landeveien, kunde derom adressere sig hos Eyeren Peder Clemensen i Virum, hvor og tillige kan bekommes en Stue-Længe Huus i Virum Bye, hvor Gaarden forhen har staaet.«

1770 nr. 22. »Torsdagen den 15 Februarii førstkommende vorder udi Sr. Andreas Kiærs Værtshuus Holland i Lyngbye om Formiddagen Kl. 9 og 11 slet holdet offentlig Auction Anden Gang over een i Lyngbye Sogn og Bye paa Kiøbenhavns Rytter District beliggende Selveyer Bonde-Gaard med tilliggende Hartkorn Ager og Eng 6 Tdr. 4 Skp., som efter Dom og Excution er udlagt hos Anders Pedersen, forhen Gaardmand i bemeldte Lyngbye, som til den Høystbydende skal bortsælges. Gaarden i Lyngbye bestaaer af 3'de Bygninger, nemlig den Vestre 15 Fag, deraf de 3 Fag til Stue, Senge-Kammer og Kiøkken, de øvrige Fag til Loe og Lade, den Nordre 10 Fag indrettet til Port og Fæehuus og den Østre 15 Fag indrettet til Loe, Lade og Stald. I Jorderne er saæt 3 og en halv Td. Rug . . . Ballerup den 9. Februarii 1770.«

1772 nr. 212. »To Huuse beliggende i Lyngbye med Straae-Tag, bestaaer af 10 Fag, er til Kiøbs af Johan Hendrich Klystmand.«

Kroer.

1764 nr. 12. »Fredagen den 10. Febr. førstkommende, imellem 1 og 2 Slet, vorder ved offentlig Auction bortsolgt udi Kongens Lyngbye . . . den udi samme Bye beliggende, saa kaldede Store Kroe med Halvdeelen af de dertil hørende Jorder, siden den anden halve Deel af samme Jorder vorder til den udi bemeldte Bye værende Kroe, Holland kaldet, henlagt.« — 1766 nr. 75. »... den mig tilhørende Kroe i Kongens Lyngbye paa Kiøbenhavns Amt er med sine Privilegia og Herligheder, Friebyggen og Brænden (d.v.s. brændevinsbrænderi) under Haanden til Kiøbs . . . Stædets Nær-somhed (d.v.s. gode beliggenhed) er bekienet og liggende dertil 2 Tdr. 3 Skp. Hartkorn frie Eyendoms Jorder, som er frie for Skatter og Udgifter; Liebhaberne behager at melde sig her eller i Lyngbye hos Beboeren Sr. Kier for der at faae konditionerne. Kiøbenhavns Amt-Stue den 24 May 1766. M. Bruun.«

1769 nr. 90 af 16/6. »Et lystigt Skov-Ball med fornøyelig Musique og Dands samt adskillige dertil indrettede og passende Forlystelser er berammet at holdes i Kongens Lyngbye i Store Kroe og

vedliggende plaisante Skov, hvortil Alting paa det smukkeste og fornøylegste bliver indrettet. Dette Ball begyndes førstkommande 1 Julii om Aftene för Vor Frue Dag og vedvarer til næste Aften. Det skal bestaae af 40 til 50 Billets og koster hver Billet 5 Rdlr. Enhver Eyer af en Billet kan uden videre Betaling om behages tage et Fruentimmer med. De respektive Interessentere i dette Ball skal blive beværtede med behørig Caffee og Thee, 5 Retter delicat Mad til Aften og ligeledes 10 Retter til Middag, og skal ikke noget blive sparet til at see dem fuldkommen diverterede. Billetterne ere indlagte hos Viinhandler Sr. Kruse i Friderichsberggade, hvor de bekommes imod formeldte Betaling; de faaes ikke længere end til St. Hans Aften, da Selskabet til den tid skal være sluttet.« — Dette bal var åbenbart kun beregnet for velhavende, der kunne ofre det dengang store beløb derpå af 5 rdlr. og ville have 5 og 10 retter til måltiderne. Men der kom noget i vejen for afholdelsen, nemlig helligdagsforordningen. Nogle dage senere (nr. 92) findes nedestående bekendtgørelse uden underskrift, men tydeligt nok indrykket af højere myndigheder: »Den Publication, som formodentlig Kroemanden i Kongens Lyngbye udi den store Kroe paa Kiøbenhavns Amt har ladet anføre . . . angaaende: Et lystigt Skov-Ball, som skal foretages og afholdes med Musiqve, Dands og videre udi benævnte Store Kroe Løverdagen og Søndagen eller den 1. og 2. Julii førstkommande, er alt for overilet og ubetænsksom resolveret, saasom det aldeles strider imod den Kongel. Forordning af 12. Martii 1735 og saavel samme Kroemand som andre Vedkommende herved advares at opsette denne Lystighed til en anden og tilladeligere Søgne-Dag i Ugen for at undgaa den Straf, som ellers derpaa vil følge.« — Kroværten tog sig dette til efterretning og averterede i samme avis, at ballet udsattes til 4. juli, som var en hverdag. — Fruentimmer- og Mandfolke-Tidende 1769 nr. 27 omtaler spøgende annoncen om det lystige skovbal: »Hvad kan dog vore Tider ikke frembringe? Aldrig har man seet saadan Bekendtgørelse tilforn. Det er en virkelig nye Opfindelse, og hvem vilde ikke profitere af den —.«

1770 nr. 128. »Den 25. November sidstleden er uden mit vidende indsadt af en Løsgænger i min Stald en brun Hest, 7 og et halv Quarter høy, med en gammel Jagt-Sadel og nye Ridetømme paa, og siden den Tid har ingen Eyere indfundet sig til dens Af-

hendtning eller Foderets Betaling. Lader derfor herved bekendtgjøre, at ifald benevnte Hest ikke bliver afhendt og Foret betalt inden 14 Dage, lader jeg den ved offentlig Auction bortsælge — Kongens Lyngbye den 26 Dec. 1770. Jens Dalhoff.« — 1771 nr. 142. »4 September . . . bliver ved offentlig Auction anden Gang opbudet og om fornøvelig Bud skeer til de Høystbydende bortsolgt Sr. Jens Dalhoffs Kroe i Lyngbye, Store Kroe kaldet, med tilliggende Privilegium og Hartkorn 2 Tdr. 3 Skp. med videre samme Stæd tilhørende.« — 1771 nr. 163. »Store-Kroe i Lyngbye med tilhørende Herligheder er under Haanden paa meget favorable Conditioner til Kiøbs, hvorved et godt Leve-Brød for en Familie, og kan strax tiltrædes.« — 1772 nr. 135. »Afgangne Conrad Müllers Enke er sinder underhaanden at bortsælge sin i Lyngbye beliggende og tilhørende Gaard og Kroe, Store Kroe kaldet, med dens tilhørende Privilegier og Herligheder, alt paa meget favorable Conditioner. Om Kiøbet accorderes enten med Enken selv eller hendes Lavværge, Christian Friis, værende paa Hof- og Stads-Rettens Justitz-Contoier.«
 . . . 1771 nr. 187. »Lyngbye Post Expeditur Sr. Kiær død d. 13. November 53 Aar gammel.« Det var den ofte nævnte kroerjer.

Mølleåens fabrikker.

Kiøbenhavn's Post-Rytter 1737 4/3. ». . . Torsdag den 21 Martii førstkommende bliver Fuglevads Mølle . . . med ald dens Tilliggende, som bestaaer af 3'de Qværne med alle dertil hørende Huuse og Bygninger saa og det privilegerede Lee- og Slibeverk med det ved Stæden befindende Inventarium tilligemed Dam og Dams-Bund i høyeste Flode-Maal og det til Møllen hørende Vænge, som er Hartkorn 4 Skpr. og Mølleskyld 19 Tønd. 3 Skpr. 2 Frd. 1 og 2 trediedeel Alb., ved offentlig Auction tredie og sidste Gang op-raabt . . . Kl. 9 til 11 Slet efter de Conditioner, som paa Auctions-stædet vorder oplæst og forinden kand faaes til Eftersyn i Kiøbenhavn hos Procurator St. Balling i Gothersgaden og paa Brede Kaaber-Mølle hos Sr. Paul Badstuber —.«

1769 nr. 11 af 20/1 bringer følgende bekendtgørelse uden underskrift: »En Dragkiste, en Egekiste og videre, som Joh. Koosen efterlod for Gield, da han i Junii 1767 kom fra Fuglevad, bliver solgt paa Auction, om det ikke løses inden 14 Dage.«

1762 nr. 81. »Hvo som befinder sig i saadanne Omstændigheder, at de har enten Mølle-Dam eller andet Vandsted, som af Dynd og Mudder er tilslammet eller opfyldet, og ikke enten formedelst Verkets Drift kunde undvære eller i Henseende til Stedets nedrige (d.v.s. lave) Beliggenhed kunde udlade Vandet, imidlertid Dyndet ved indfaldende Tørke kunde bortføres, kand behagelig paa Breede Kobberverk saavel som hos Regimentskriver Dahl paa Kollekolle blive foreviist saadanne simple Redskaber, med hvilke Dyndet kand udtages, og tillige underrettes om Mueligheden at bringe det til saadan Nytte, at det sikker stopper Omkostningen.«

Addres- og Notifications Relation 1725 5/2. »Førstkommende 2 Martii skal den herudi Sielland i Kiøbenhavns Ampt og Lyngbye Sogn liggende Ørholms Mølle med tilhørende 3'de Krud-Møller og en Meel-Mølle sampt Lundtofts Bye Jordegods 72 Tdr. 4 Sk., et Stivelse-Vert med 5 store Kaaber-Kiedler hørende til Verket, alt i brugelig Stand, Fiske-Damme og ald Bøndergods med Steengierder besat til den høystbydende ved Auction bortselges udi Sr. Johan Sohls Gaard her paa Amager Torv. Conditionerne kand erfares saavel paa Stæder som her udi dette Trykkerie. Skulde Liebhabere findes, som sig samme uden Auction ville tilhandle, kand og med dem treffes Accord.«

1761 nr. 19. »Ørholms Fabrique paa Københavns Amt har de Værelser med Stald og Remisse til Leye, som af Høyvelbaarne Geheime-Raadinde von der Lühe for nogle Aar har været beboet.«
— 1766 nr. 1. »Ørholm Fabriqves Kroe og deraf dependerende Marqveterierie, hvor kand brygges og brændes (d.v.s. brændes brændevin) for bemeldte Fabriqves Arbejdere, er til førstkommande Paaske til Leye at erholde paa saa mange og faa Aar, som forlanges. Saa er og den halve Hovedbygning af 7 a 8 Logementer med Kiøkken, Staldrom og Remisse for 2 Vogne for en eller flere Sommere at erholde fra 1 May til ultimo September at regne. Ørholm den 31 Dec. 1765.«

1771 nr. 40. »Skjære-Knive, saavel som Leer af syv Quarteer og sex Quarteer af Ørholms Fabriqve sælges nu for fire Rigsdaler og tre Mark Dosinet paa det sedvanlige Oplags-Sted i Kiøbenhavn paa Gammel Torv, saa og fem Qvarteers Leer for fire Rigsdaler Dosinet; hvilket tiener til vedkommende Kiøberes behagelige Efterretning.«

1771 nr. 96. »Fredagen den 28 Junii . . . bliver udi Viinhandler Hr. Plums Huus i Høybroestræde . . . ved offentlig Auction bortsolgt Ørholm Mølle, af Mølleskyld 8 Tdr., 1 Skp., (?) Fjk., 1 Alb., saavel som den sammestæds anlagte Lee- og Skiære-Kniv-Fabriqve med de til samme hørende Privilegier, Friheder og Indretninger. Paa Stædet ere: 1) Sex Vaanings-Huuse, deels Grundmuur og deels Bindingsværk samt teglhængt, med vel indrettede og til deels tapisserede Værelser, hvori 5 tredobbelte og to dobbelte (d.v.s. af 3 og 2 etager) Kakkelovne samt 1 enkelt Vindovn og 15 Bielegger Kakkelovne og gode Kieldere under Bygningerne. 2) En Meel-Mølle med Quærne-Tøi og Vand-Stue i god Stand. 3) En Smede til vestindisk Arbejde med 1 Vand-Hammer og 2 Vand-Bælge (d.v.s. vanddrevne) med behørig Redskaber og Vand-Stue. 4) Et Huus, 8 Fag lang til Lee- og Skiære-Kniv-Fabriqve, med Vand-Hammer, Ildstæder og Redskaber i behørig Stand. 5) En Dito Bygning paa 11 Fag ligeledes indrettet. 6) En Bygning paa 8 Fag med Slibe-Værk og Vand-Hjul. 7) En Dito paa 15 Fag indrettet til Heste-Slibe Mølle (d.v.s. hestetrukket), gandske nyt. 8) To Stalde til 16 Heste samt Loe og Lade. 9) To Hauger med Stakit og Plankeværk, saa og 10) En Deel indhegnet Jord, hvori omtrent kan saaes 8 a 10 Tdr. Rug og 16 Tdr. Havre, med videre efter Vurderings-Forretningens Formelding og de Conditioner, som paa Auctionsstædet nærmere bliver bekendtgjort og ellers kan bekommes forinden til Eftersyn på Høyeste-Rets-Advocat Uldalls Contoir i Kiøbenhavn . . .« — Da der ikke opnåedes tilstrækkeligt højt bud, afholdtes der senere ny auktion, et forhold der var ret almindeligt ved ejendomsauktioner. — Ifølge 1771 nr. 119 afholdtes 9. august auktion over: »Endeel Gods og Løsøre, Sr. Lars Stub tilhørende, som paa Ørholdms Mølle bortsælges . . . , bestaaende af Dragkister, Comoder, Speile, Stole, Borde, Tin, Kobber, Messingtøi og Jernfang, Porcelaine, Sengestæder og Senge-Klæder, Linnet, 1 Careth til 4 Personer, Vogne, 4 Heste og 2 Kiør 1 Kane med videre.« — Og 1771 nr. 125 meddeler: »Sr. Lauritz Stub, for hen paa Ørholm i Siælland, død her i Staden (d.v.s. København) den 1. August i hans Alders 54'de Aar.« Endelig følger i nr. 205 et af Københavns Amts skifteret udstedt proklama af 14. december 1771 vedrørende boet efter Ørholms forrige ejer Lars Stub.

1771 nr. 139. »Ørholms Lee-Værkes Eyere bekjendtgjør herved,

at fra denne Maanedes Begyndelse forfærdiges nye og gode Vahre, som daglig udsælges imod contant Betaling dusinvis hos Isenkræmmer Sr. Thomas Thomsen paa Hiørnet af Høybroestræde og Gammel Strand.« Der anføres derefter priser på forskellige leer og knive. »Foruden disse hidtil giengse sorter og Priser agter man siden nogle bekostelige og anderledes indrettede Vahre at lade forfærdige, hvorom til sin Tid skal skee Anmeldelse. Ørholm den 24 August 1771. Amy Nielsen og Compagnie.« — 1771 nr. 191. »Amy Nielsen og Comp., Ørholm, averterer: »Hauers og Kop-Messere for Westindien forfærdiges og sælges fra Ørholms Fabriqve i smaae og store Partier og Gardinger.« — Her drejer det sig om specielle knive, fremstillet til brug i Dansk Vestindien, rimeligvis til skæring af sukkerrør. — 1772 nr. 179: Blandt de af Landhusholdningsselskabet udsatte belønninger anføres præmie »for den største Mængde af de bedste Houers, gjorde her i Landet, i Herding (d.v.s. hærkning) og Dannelse lig de engelske, tienlige til Plantage-Brug for Kolonierne i Vestindien.«

1772 nr. 131. »14 August førstkommende bliver paa Ørholm Fabriqve stillet til offentlig Auction en Deel Brand-Redskaber, bestaaende af Sprøyte, 10 Læder-Spande, 1 Stie med Hager og videre. Ligeledes bliver samme Tiid og Stæd bortsolgt en stoer Kobber-Sprøyte, hvilken de Lysthavende ville behage at tage i Øyesyn paa Seyldugs-Fabriqveur Wodrups Gaard kaldet udenfor Vester Port.«

1770 nr. 190. 20. december afholdes »Auction paa Stubbe-Stampemølle i Jægersborg Dyrehauge [over] et sammesteds nedbrudt gammelt Stampeværk tilligemed syv Fag Huus, hvori dette Værk har staaet. De nedbrudte Materialier, hvoriblan[d]t ere Muurstene og Tagsteene, Eege- og Fyrre-Tømmer, Møllehiul, Drev, Axeler, Vinduer, Jernkram og tre Stykker Malm-Pander, kan Dagligen forinden Auctionen tages i Øyesyn, naar de Lysthavende sig derom hos Valkemester Meelby der paa Stædet anmelder.«

1761 nr. 14. »Nye-Mølle Lystgaard med tilhørende Stald og Vogn-Remiser, strax uden for Lyngbye beliggende, meget plaisant for et fornem Herskab« er til leje ved henvendelse til Amy Nielsen, fuldmægtig på Kobberværkerne. — 1772 nr. 72. »Nye-Mølle Lystgaard strax uden for Kongens Lyngbye beliggende med Staldrom, Vognremisse og Hauge, meget beqvem for et Herskab er til Leye

at bekomme og hvorom Liebhaberne behage sig hos Fuldmægtig Sr. Rasch paa Kobber-Værket . . . at adressere.«

1771 nr. 26. »Proclama. Paa Raadvads Fabrique i Jægersborg Dyrehave er den 20 October sidstl. ved Døden afgaaet forrige Kroemand sammesteds, Ole Larsen Giøls, som . . . sad i uskift Boe efter hans afdøde Hustrue, Karen Madsdatter. Bemeldte Afdødes Stervbo (d.v.s. dødsbo) er straxen af mig som Skifte-Forvalter tagen under lovlig Skifte-Behandling til paafølgende Skifte og Deeling imellem de Afdødes efterladte Børn. Thi indkaldes herved dette Stervboes Debi- og Creditorer . . . Kiøbenhavns Amtstue den 12 Febr. 1770. Buschman. Amts-Forvalter over Kiøbenhavns Amt samt Forvalter over Friderichsdahls og Dronninggaards Godser.«

— 1771 nr. 47. »Proclama. Paa Kiøbenhavns Amt, Raadvads Fabrique, er Tirsdagen den 6 Februarii indeværende Aar ved Døden afgaaen Søren Hansen, Møller-Svend sammestæds. Efter en i bemældte Afdødes Stervboe forefunden Døbe-Seddel skal den Afdøde være fød i Fugleviigs Mølle, Vissenberg Sogn [Odense Amt]. Og da det i øvrigt ikke er vitterligt, hvem eller hvormange benævnte Afdødes Arvinger ere, saa indkaldes samme herved at møde eller møde lade her paa Kiøbenhavns Amts Contoir —.«

1772 nr. 36. »Sidst udi Januarii Maaned er fra Raadvad Fabrique, beliggende i den Kongel. Jægersborgs Dyrehave, tilhørende Isenkræmmer-Lauget i Kiøbenhavn, bortløben 3'de der i Lære staaende Drenger ved Nagelsmede-Mestrene, hvoraf en, Johan Christian Vænneberg, er omtrent 14 Aar gammel, blegagtig af Ansigt undtagen Næsen, som er rødladen, har meget kort lyst Haar, var klædt med en blaa bunden (d.v.s. strikket) ulden Hue paa Hovedet, blaa Vest, hvid Vadmels Nattrøye, gule Skindbuxer og brune Islandske Strømper og Skoe; Røgtet siger, at denne Dreng skal være taget i Tieneste af en Dragøe[r]-Skipper. Den anden Dreng, Anders Nielsen, er omtrent 15 Aar, gusten af Ansigt, gult Haar, en blaa bunden ulden Hue paa Hovedet, klædt i en brun Skindpels, hvid Vadmels Nattrøye, gule Skindbuxer, Strømper og Skoe. Den tredie Dreng, navnlig (d.v.s. ved navn) Povel Brønsberg, 22 Aar gammel, fød i Rønnebye i Skaane. Begge disse sidste skal som Røgtet gaaer opholde sig paa Amager-Land. Om disse trende undvigte Lære-Drengene skeer hermed tjenstlig Begiering til Dem, de maatte forekomme, at lade anholde samme og tilmelde

Isenkræmmer Freese, boende paa Hiørnet af Nyegade og Gammel Torv ved Raadhuset i Kiøbenhavn, som lader deres Afhentelse besørge og betaler alle paaløbende Omkostninger tillige med Douceur for Umagen. Skulle ellers nogen ville dølgge, huuse eller hælde dem, maae de vente at blive tiltalt efter Fabriqvens Privilegier og erstatte, hvad disse har kostet i Føde og Klæde samt for den Nytte, Fabriqven kunde vente af Drengene i Tiden.«

1772 nr. 143. »Fra Kielder-Pigen udi Raadvad Fabriqvæs Kroer Mandagen den 31. August om Formiddagen bortstjaalen af hendes Kammer et Servis sort Engelsk og udi ægte Sølv indlagt Thee-Tøi med en Deel andet meere.« — 1772 nr. 146. »Paa Raadvad Fabriqve i Jægersborg Dyre-Hauge bliver Torsdagen den 10 September ... Auction over en Deel Pandtegods, bestaaende i Fiilehugger-Værktø, Boehave og Adskilligt, hvorover Catalogi kan forinden bekommes saavel hos Isenkræmmer Hr. Steinardt, boende i No. 60 paa Amager Torv i Kiøbenhavn som paa bemeldte Raadvads Fabriqve hos Fuldmægtigen Terkel Ørnstrup.«

Handel og håndværk i Lyngby.

1762 nr. 16. »Detlev Hansen Lundberg af Lyngbye er allernaadigst forundt Priviligio at maae sælge feede og tørre Vahre samt Sukker og videre.«

1762 nr. 29. »Hos de Herrer Borre og Fenger paa Christianshavn er udi Commission af det udi Lyngbye med Kongel. allernaadigst Priviligio oprettede Perill- og Golgas-Trykkerie (d.v.s. stoftrykkeri) at bekomme diverse Peril og Golgas. Det er trykkede fem fiendendeel og sex fiendendeel brede Floneller og Sarger af een, to, tre og fire Slags Couleurer med og uden Kanter, saavel udi Partier som enkelte hele Stykker. Disse er tienlige til Underskiorter for Fruentimmer, saa og til Overskiorter, saasom de ikke allene formedelst deres levende og ægte Coleurer haver et godt Anseende og som noget særdeles frem for andre Trykkerier. Mynstere og Patroner ere egale paa begge Sider. De kand og bruges til Senge-Omhæng og [Senge-]Dekker. I Besynderlighed (d.v.s. særdeleshed) er denne Sort Tøy meget beqvem for Børn til Klæder, siden den er let, holder dem varm og lader sig vaske og strapazere (d.v.s. slide på) og derhos falder meget go[d]t i Øyesyn. Ligesom nu og i

overbemeldte Perill- og Gølgas-Trykkerie udi Lyngbye ey allene Floneller og Sarger, mens også alle andre af enkelte og dobbelte Traader forfærdigede uldne Tøyer paa lige Fasong kand blive trykkede, saa vorder det hermed bekjendtgjort for alle og enhver, som maatte finde Behag udi at lade deres Vahre trykke paa samme Fabriqve, at de kand melde sig hos de Herrer Borre og Fenger eller og immediate (d.v.s. direkte) paa Trykkeriet udi Lyngbye naar det er hele Partier, mens er det enkelte Stykker eller og ikkun nogle Alen, da hos Farveren Johan Tappernau i store Helliggeiststræde i den Wittrockiske Fabriqve eller hos Overskierer Zuschlag paa Christianshavn, da de kand være forsikrede om en god og hastig Betiening.«

1772 nr. 54. »Da adskillige ganske urigtig have stræbt efter at udtyde den sidstafvigte 18 Martii fra Kiøbenhavns Raadstue udstædte Placat saaledes, at Lyngbye Brød intet meere kunde bekommes, da dog bemeldte Placat allene forbyder udenbyes Brød fra Gade til Gade, fra Huus til Huus at ombæres og falbydes til Kiøbenhavns Bageres Nærings Svækkelse, saa bekjendtgjøres for de respective Lysthavende, som finde Behag og Smag i mit Brød, at ligesom det til alle Tider har været tilladt at forskrive Tvebakker fra Lybeck eller Holland, naar den paabudte Accise (d.v.s. afgift ved byportene) med Indførselen erlægges, saa er mit i Hans Majestæts Riger og Lande bagte Brød aldrig ved noget Kongelig Forbud endnu bleven anset for Contrabande, men kan endnu som tilforn saavel i 100-viis som større og mindre Partier bekommes, hvad Brød som maatte forlanges, naar de respective Lysthavende alle vilde behage 1 a 2 Dage forud at tilstille mig deres skriftlige Ordre, som ved deres Bud enten tilsendes mig selv eller og kan afleveres enten hos Urtekræmmer Sr. Bang paa Kultorvet ved Nørre-Port eller og hos Brandt paa Vestergade i No. 248, hvorfra deres Ordre mig daglig kan indhændiges. Kongens Lyngbye den 1 April 1772. Joh. Conrad Mentz.«

I det følgende nr. 59 protesterede Jacob Købke, oldemand for bagerlavet i København, i et længere indlæg, hvori det bl.a. hedder: »Sr. Mentz formeener, at det Brød ikke er Contreband, hvorfor Consumptionen er betalt, men naar det strider imod Laugs-Artikler og de Privilegier, som Lauget er forundt med, kan det borttages og Vahrene som Mulct henfalde til Fattige. Det er ikke

i en Kiøbstad tilladt, at nogen maae indbringe nogen Slags Vahre, en dog paa Markets-Dage, med mindre han er Borger.« Videre henviser han til amtmandens foranstaltning, hvorved tingmændene i Københavns Amt havde paalagt, at amtets bagere skulie »holde sig fra Stadens Grund og Jurisdiction med deres Brød enten Kiørende eller Bærende, men hvad de bagte, skulle de i deres Huuse udsælge, og denne Anordning er ved Rytter-Districtets Birketing læst og protocolleret den 10 October 1769.« — Bager J. C. Mentz i Lyngby lod sig ikke slå ud af denne udtalelse men indrykkede nedenstående slagfærdige indlæg i avisens nr. 61: »Vel har jeg i No. 54 udgivet en Bekiendtgjørelse for mit Brøds respektive Elskere, men mindst havde jeg drømt om, at de, som ingen Behag finder i mit Bagerie, og i den Henseende Bekiendtgjørelsen ganske uvedkommende Personer, skulde offentlig deklamere imod mig. Endskiønt Sr. Købke paa det gode Bagerlaugs Vegne i No. 59 indfører mit Navn i sin Bekiendtgjørelse, vil jeg dog i de offentlige Tidender, som jeg holder for et upasseligt(!) Stød ubesvaret forbigaae samme med Taushed, da min lovlige Tilladelse, naar den paa rette Stød søges, skal fuldkommen justifisere mig. Dette alene fornøyer mig, at de i deres Bekiendtgjørelse lover Publikum ald Fliid for at bage de Sorter Brød, som fra Lyngbye kan haves. Fliid, samlet med et nøysomt Sind i en ringe Vinding, opdager(!) just Nøglen til mit Bagerie. Men da de gode Folk har snakket det respektive Publikum en hoben (d.v.s. en hel del) for, saa udbeder jeg mig meget, at gøres Forskiel imellem falbuden og bestilt Brød. Det første har til alle Tider været utiladeligt, det sidste aldrig ved Lov, Forordning eller Plakat forbuden, hvorfor min bekiendtgjørelse i No. 54 her for de Lys-havende igientages. Hvad ved forhen værende Amtmand, S»T. Hr. Geheime-Raad Juul Winds Foranstaltning er udenbyes Bagere andbefalet, er i Følge den mig i Aaret 1769 forundte Tilladelse aldrig bleven forkyndt. Jeg sælger mit Brød i mit Huus, og jeg vil haabe, at ingen fortryder paa, om jeg for Høfligheds og Beqvemmeligheds Skyld bringer Folk det bestilte Brød i deres Huuse. Ligesaa uvedkommende Aksisen bliver de gode Bagere i Kiøbenhavn, saa ufornøden holder jeg for det Offentlige at beviise, hvor falsk og ubeviislig en saa grov Beskyldning er, der mere graverer de Kongel. Betienere (d.v.s. toldbetjente) end mig. Men det re-

spektive Publikum forsikres, at jeg al Tid har erlagt en fuldkommen Aksise efter Toldrullen, og herpaa har jeg ligesaa mange Vidner, som Hans Majestæt har Kontrollører og Betientere i sine Porte. I øvrigt anmodes det respektive Publikum, som jeg har at være denne Oplysning skyldig, om flere i offentlige Tidender upasselige beskyldninger skulde indløbe, da at holde mig den koldeste Taushed tilgode. Kongen Lyngbye den 11'te April 1772. Johan Conrad Mentz.« — Bagerlauets oldermand synes ikke at have svaret herpå i avisen, men sagen endte dog med, at Lyngbybageren flyttede til København. I 1772 nr. 169 af 16/10 bekendtgør han: »De som med megen Begiærlighed, og dog ikke uden stor Besværlighed, har kunnet bekomme mit Brød fra Lyngbye, bliver herved ærbødigt bekientgiort: at jeg, opmundret ved mine Medborgeres almindelige Yndest endelig har skridet til at indflytte til min Føde-Bye Kiøbenhavn i Store Grønnegade No. 228, hvor jeg, om Gud vil, og vi leve, agter at begynde nestkommende Torsdag, og hvor da enhver dagligen sikkrest i mit eget Huus, ubedraget skal blive forsynet med mit eget Brød, det være hvad Sorter Brød som maatte forlanges eller bestilles saavel af udsøgt Hvede som beste Rug, forsikrende derhos, at min Fliid for at fornøye det ærede Publicum skal fremdeeles blive ligesaa utrættet, som dets Biefald har været almindelig. Kongens Lyngbye den 16 October 1772. Joh. Conr. Mentz.«

Det var åbenbart især lyngbybagerens tvebakker, der var så yndede i hovedstaden og af og til omtales i datidens blade. I en opdigtet skildring af en Københavnerfamilies dagligliv (Fruentimmer- og Mandfolke-Tidende 1770 nr. 5) læser man, at familien om morgenen drak kaffe, the eller chocolate »og nyder Lyngbye-Tvebak til«. — Kiøbenhavns Aften-Post 1778 nr. 59 har en anden skildring af livet hos en skoflikker, der klager over, at konen ikke har tvebakker til kaffen: »Hvor er Tvebakken? . . . I er dog et Bæst . . . , veed I ikke, at jeg er vant hver Morgen til min Lyngbye-Tvebak«. — Tvebakkerne beholdt altså dette navn, selv om bager Mentz var flyttet til København 1772.

1772 nr. 148. »Hos mig Claus Steenhugger, boendes udi Wirum, er en 200 Alen vel huggen Fortovs-Steen, 15 Tomme breed og 12 Tomme tyk (!) til Kiøbs, og overlades Alen for 4 Mk. og kan adressere sig til Peder Nielsen, Kieldermand, boendes paa Kul-

torvet i No. 96.« — Denne annonce har særlig interesse, idet den viser, at stenhuggeriet i Lyngby og Virum endnu var i gang i 1700-tallet. Ældre skriftlige kilder vidner om betydeligt stenhuggeri i Lyngby, således udgaven af Sokkelund herreds tingbog fra Christian IV's tid, hvor der nævnes adskillige stenhuggere og stednavnet »Stenhuggervangen«. Denne vang eller mark, som dengang var delvis træbevokset og lå nord for Lyngby, indtages nu bl.a. af Frilandsmuseet, hvor der ved jordarbejder ofte er fundet ret store kampesten, og er spor af flere sløjfede oldtidsgravhøje, hvorfra sten i sin tid må være hentet. Egnen må have været usædvanlig rig på store kampesten. Side 166 er nævnt Stenhuggerhuset ved Sorgenfri. Sorgenfri hed oprindeligt Mølletorp eller Stenhuggergaarden.

Fiskeri.

1761 nr. 76. »Bagswerd og Lyngbye Søers Fiskerie bliver udi Friderichsdahls Kroe Tirsdagen den 20 October nestkommende . . . ved offentlig Auction til den Høystbydende udi 6 Aar fra 1 May 1762 til 1 May 1768 bortforpagtet. Conditionerne, som paa Auctionsstædet bliver oplæste, kan forinden faes til Eftersyn saavel i Hendes Høygrevelige Naades, Høyvelbaarne Frue Grevinde von Schulins Gaard i Kiøbenhavn paa Østergade og paa Friderichsdahl som Hr. Birke-Dommer Gysting paa Ballerup.« — 1773 nr. 60. »Dersom nogle af dem, der boe i Nærheden af Dronninggaard, maatte behage levende Karper, Gieder og Aborrer, kan samme til billigste Priiser der bekommes.«

I 1772 nr. 44 af 16/3 averteres, at gedder, aborrer, brasen »etc.« var at få i gaden Aabenraa matr. nr. 263 og paa Dronninggaard, men i øvrigt er det sjældent, at bladets mange annoncer fra fiskehandlere nævner, hvorfra fiskene kommer, når det ikke netop gælder udsalget fra fiskerierne på den sjællandske herregård Gisselfeld. Men de mange ferskvandsfisk, der solgtes i København, stammede utvivlsomt for en del fra de bortforpagtede kongelige fiskerier i Nordsjælland, og den energiske og initiativrige regimentsskriver Dahl på Kollekolle drev betydeligt sø- og damfiskeri. Det er værd at lægge mærke til, at ferskvandsfisk var efterspurgt i ældre tid. I 1770 nr. 37 af 7/3 averteres levende torsk til en pris

af 8 skilling pundet for store og 6 skilling for små, medens såvel karper som store karudser ifølge samme års nr. 39 og 41 kostede 24 skilling pundet og suder og brasen 12 skilling. I 1770 nr. 182 af 3/12 falbydes karper og karudser til 24 skilling, brasen til 12 og suder til 10 skilling, medens levende snekkerstenstorsk kun kostede fra 6 til 12 skilling pundet efter størrelsen.

Dyrehaven.

1761 nr. 73. 21. september er der forundt skovfoged Ole Nielsen Lynges privilegium »paa at holde Tracteur-Huus udi det i Dyrehaugen beliggende Stæd, Klampenborg kaldet.«

1769 nr. 96 af 27/6. »Det behagede De allernaadigst regierende Majestæter i Løverdags, som var St. Hanses Dag, og i Søndags at holde Aftens-Taffel paa Eremitagen i Jægersborg Dyre-Hauge, ikke langt fra den bekjendte Kilde, der især paa den Tid bliver besøgt af Indvaanerne i denne Stad og fra omliggende Egne.« — 1771 nr. 8 af 15/1. »I Dag behagede det Deres regierende Majestæter Kongen og Dronningen, ledsagede af en Deel Høye Herrer, at gjøre en Lyst Tour i Kane til Eremitagen i Dyrehaugen og der indtoge (!) Middags Maaltid.«

1764 nr. 41. »Hvem der maatte have Lyst at arbeyde udi Skovene kan faae Arbeyde i Jægersborg Dyre-Hauge, enten for Dagløn eller Favneviis a 3 Mk., naar de derom melder sig hos Hrr. Cammer-Herre og Hof-Jæger-Mester von Gram paa Jægersborg.« — Fra Dyrehaven, der lededes fra det dengang eksisterende Jægersborg jagtslot, foreligger ikke så få annoncer om salg af brænde og gavntømmer, hvoraf kun enkelte eksempler skal medtages her.

1770 nr. 21. Auktion 14. februar »Formiddag Kl. 11 i Klampenborg over omtrænt 50 Favne Bøge-, Gaun- og Hiul-Tømmer, 40 Favne Eege-Brænde, 50 Favne Bøge Greene-Brænde, 9 Stk. Eege-Blokke af adskillig Størrelse og 10 Stk. Eege Knubbe, som til Hugge -og Smede-Blokke kan være tienlig, i Indhegningen ved Klampenborg beliggende.« — 1771 nr. 27 af 15/2. »Formedelst at i Fior ikke noksom indfandt sig Liebhabere til det i Jægersborg Dyrehaugen ophuggede Gaun- og Hiul-Tømmer, averteres herved til Publici Efterretning, at, da med Hugsten atter er begyndt, sammesteds intet Gaun- eller Hiul-Tømmer vorder hugget, med

mindre saadant i Forveyen hos den Kongl. Førster Mønster paa Jægersborg . . . vorder bestilt, da enhver kan faae saadant Bøge-Tømmer af hvad Længde og Førlighed forlanges, nemlig for saa vidt det af de fældede Træer kan bekommes.«

1771 nr. 110. »Mandagen den 15 Julii . . . bliver ved det Kiøbenhavnske Rytter-Districts Birke-Ting holdt Auction over Høc-Avlingen udi Jægersborg Dyre-Hauge . . . «.

1771 nr. 121 af 29/7. »Da det hidindtil med Kongel. allernaadigst Bevilling har været alle og enhver tilladt at fornøye sig saavel i Skoven udi Jægersborg Dyrehauge som i den til Ungskovs Fremvekt sammesteds ved Klampenborg anlagte Indhegning, saa kan og Publicum paa sin Side roses for at have viist al Erkendelighed for den Naade, Hans Kongel. Majestæt har vildet unde samme til dets Fornøyelse, idet de udi 6 Aar ikke haver forøvet det allerringeste, som kunde være til Skade, førend i Aar, da nogle, enten Børn eller Gamle, formodentlig udi Uvidenhed har begaaet adskillig ulovlige Gierninger, især ved Rækværket, hvor Eeger og Ahorn ere plantede, som igiennem de paaslagne Lægter ere blevne afskaaren, uden Tvivl til Spidsrødder (d.v.s. tynd stok, f.eks. til ridepisk), og i Tanker derved ikke at foraarsage nogen Skade. Thi advares herved alle og enhver paa det venligste at tage sig vare for den haarde Straf, som Placaten af 21 May 1765 tilsiger alle dem, der tilføyer slige Indregninger nogen Skade, og lover denne Placat Opdageren 10 Rdlr. for hver beviiselig Angivelse. Det vel-tænkende Publicum behager at forestille sig, at om sligt fremdeles skulde skee, maatte man, hvor ugieerne man end vilde, derom indgive en allerunderdanigst Forestilling, hvoraf lettelig kunde flyde det Forbud, at ingen herefter maatte komme i Indhegningen, og altsaa fik det heele Publicum lide for nogle faaes Skyld.«

1773 nr. 93 af 21/6. »Da den fra Ao. 1583 bekjendte gamle og berømte, saa kaldede Kirsten Pihls Kilde i Jægersborg Dyrehauge, hvor saa mange Tusinde Mennesker har fundet Recreation og Fornøyelse om Sommeren, nu aldeles er forfalden og nærmere ligner et Moratz end et Forfrisknings-Sted, saa spørges, hvem der kan, tør og vil, paatage sig at sætte Nedgangen til Kilden, Kildens Vands Udløb og Stædets nederste Omkreds med Græs-Benke, Kampe-Steen i Gulved, huggen Steen til Trappe-Trin til Nedgangen, i en net og zirlig Stand? Gientofte Hospitals Fattige, som

tilhører denne ved Kilden staaende Blok, ville vist heraf profitere skikkeligt, og blev dette bekendt, at Istandsættelsen skeede paa Hospitalets Bekostning, tvivles ikke paa, at jo Hospitalet ville faae Bekostningen rigelig erstattet, hvortil Spørgeren heraf ikke skulle udeblive med sin Andeel.«

1773 nr. 96 af 25/6. »I Gaar var iblandt en heel Mængde ved Kilden i Dyrehaugen en Chinafarer, som for Spøg tændte Ild i Haaret paa en Bonde. Bonden overfaldt derfor Chinafareren til- ligemed de øvrige der forsamlede Bønder og havde saa nær slaget ham ihjel, havde ikke Jagt-Betienterne, som der i Dyrehaugen holder Politie, skilt dem ad.«

1770 nr. 104 af 17/7. »Herved Fortunen i Dyrehaven er St. Hansdag eller den 24. Junius om Morgenen Kl. 4 a 5 Slet bortkommen en Høns-Hunde-[H]valp, et halvt Aar gammel, hvid overalt paa Kroppen med 2'de brune Øren, sleirøgget og en kort Rump (d.v.s. hale), dog nogenledes lang. Samme Hund er mig underskrevne Hans Steffen Lesberg, ridende Bors (d.v.s. jagtknægt) her ved Perfors- (d.v.s. parforce) Jagten paa Jægersborg bortkommen.« — Et par dage senere, i nr. 106, efterlyses atter en jagthund fra det kgl. jagtslot: »En Støver, sort paa Ryggen, hvid og brun for nedden, en hvid Ring om Halsen og en hvid Blis i Panden og en lang smal hale er sin Eyere frakommen for 8 a 9 Dage. Hvo samme kan tilveye bringe loves en god Douceur af Jægermesterens Jæger paa Jægersborg.« — 1769 nr. 135 af 4/9. »Tretten Stk. Faar . . . , er først i forrige Uge bortkommet fra Gardeneren paa Retraite (d.v.s. et lyststed ved Skodsborg) og efter Beretning i Tirsdags dreven ud af Dyre-Haven ved Fortunen af 2 Fruentimmer maaskee for at sælge dem til Slagterne . . . «. — 1770 nr. 14 af 24/1. »Udi Dyrehaven er ved Fortunen af en Kane den 21 Jan. sidstl. bortstjaalet en dobbelt Klædes Kappe underfoeret med hvid Rask og grønt Fløyel paa Kraven. Hvo den kan opdage loves en raisonnable Douceur af mig Jens Lund, sammesteds boende. Fortunen den 24 Jan. 1770.« — 1770 nr. 165 af 2/2. »Fra mig Jens Lund, boendes i Fortunen ved Jægersborg Dyrehaug, er bortkommen en kulsort Hoppe . . . « — 1770 nr. 191 af 18/12. »En brun Føl-Hoppe med hvid Stiern i Panden og Føllet ligeledes brunt og snuppet og er et Horsføl er bortkommen i Jægersborg Dyrehaug. Hoppen er brændt (d.v.s. brændemærket) paa den venstre Lend med Værløse

Brændemærke 1770 og paa samme Laar Jægersborg Mærke; paa høyre Laar er brændt A.C.S.B. . . . «.

De fleste efterlysninger kommer dog fra dyrehavegæster i kildetiden. 1762 nr. 68 fremlyser: »En Faldehat er fundet i Dyrehaven«, nemlig en af de udforede muffle- eller ringformede hovedbeskyttere for småbørn. — 1764 nr. 73: »En Sølv Officeers Kaarde er St. Hansdag funden i Dyre-Haugen«. — 1769 nr. 104 af 11/7 meddeler: »Afvigte St. Hans-Dag er ved Kilden tabt en Fruentimmer Lomme, hvorudi var en sort Skilpades Daase indfattet i Sølv og har et mærkeligt Kiende (d.v.s. kendetegn, mærke); Finderen loves en raisonabel Douceur . . . «. — 1770 nr. 96 af 3/7. »Paa Veyen fra Dyrehaven til Kiøbenhavn er tabt en Kobber Caffekande til 2 Personer, en sølvbeslagen Tobakspibe, etc. . . . «. I bladets følgende nummer af 4/7 efterlyses: »et Spanskrør med forgyldt Tombaks (d.v.s. en metallegering) Knap«, idet denne stok var tabt i Dyrehaven 2. juli. Men det var utvivlsomt samme »Spanskrør med forgyldt Knap«, som fremlystes lidt senere i samme avis. Det var fundet »paa Veyen fra Dyrehaven« om aftenen d. 2. juli og kunne afhentes hos juvelerer Tanck i Møntergade imod betaling af avertissementet.

1770 nr. 98. »St. Hansdag den 24 Junii er ved Kirstenpiels-Kilde funden en blaa Silke-Fruentimmer-Vandte. Hvem samme haver tabt og magen foreviser kan afhente den udi Lille Kongensgade i Den hvide forkerte Støvle mod en føyelig Douccur.« — 1770 nr. 99 af 9/7. »Et Sølv Lomme Uhr-Foutteral er tabt i Dyrehaven paa Veyen fra Eremitagen til Fortunen« og kan afleveres på Adressekontoret mod dusør. — 1770 nr. 119 af 13/8. »I Onsdags er i Dyrehaven fundet en Hertzfænger (d.v.s. hirschfänger). Eye-ren kan faae samme igien i det Reformerte Opfostrings Huus i Aabenraae«. En hirschfänger er en kort, bred kårde eller en lang kniv til at give hjortevildt »fangst« med, d.v.s. dræbe det anskudte eller under parforcejagt udmattede og styrtede dyr. — 1771 nr. 108 af 5/7. »Paa Veyen fra Dyrehaven her til Byen ind ad Nørre Port . . . er tabt en Sølv-Spoore . . . «. — 1771 nr. 109 af 8/7. »I Dyrehaugen paa Veyen imellem Fortunen og Klampenborg er den 5 Julii tabt en rød langagtig Filee-Eske med tilhørende Instrumenter og en liden Soelhat«. En dame har altså mistet redskaber til filerarbejde. — 1772 nr. 104 af 26/6. » I Gaar er paa Veyen fra

Dyrehaugen til Gientofte tabt et Spanskrør med en Sølv-Knap med en Cirkel, en Vinkel og en Høvel oven i . . . «. Denne stok har formentlig tilhørt en snedker, da snedkerværktøj var graveret på knoppen.

Kiøbenhavns Aften-Post 1783 nr. 92 bringer en spøgende artikel om forskellige tilskadekomne, bl.a.: »En ung Jomfrue paa 17 Aar faaet en en Skade i Sommer i Dyrehaugen, som har sat sig til en Svulst under hendes Hierte, [er] henbragt til den kloge Kone i Pederhvitfeldstræde for at blive curedet«.

Datidens aviser og især ugeblade bringer ikke så sjældent spøgende skildringer af livet på Dyrehavsbakken, dels realistiske og dels opdigtede. F.eks. findes en sådan længere artikel i Fruentimmer- og Mandfolke-Tidende 1769 nr. 27, og forudgående årgange indeholder andre »Kilderejser«.

Strandvejen. Taarbæk.

Kiøbenhavns Post-Rytter 1730 nr. 36. » . . . Commandeur-Capitaine Jochim Friis er sindet at afhendige sin udi Torbeck beliggende Lystgaard, bestaaende af en stor Stue med tvende Kammere og Spise-Kammer samt Kiøcken og Kielder, en stor Sahl med hosværende tvende Senge-Kammere og et stort Loft. Udi bemeldte Værelser er en Camin og tvende Kackelovne, udi Gaarden Staldrom til 5 Heste og en Remise til en Vogn, deilig Kilde-Pompe-Vand. Derhos en smuk Lyst-Hauge med Frugtræer og Fiskepark samt en Kiøcken-Hauge. Herforuden er ved fornevnte Hauge et lidet Huus, hvorudi er tvende Stuer med en Kackelovn og et lidet Kiøcken for Domestiquer eller hvortil det vil bruges. Desligeste er også den ved bemeldte Lystgaard liggende Kroe med tilsaad Jord samt frie Brygning og Brænding (d.v.s. brændevinsbrænding) til Leye at bekomme til næstkommende St. Olufs Dag.« — Det er rimeligvis samme ejendom, hvorover der ifølge Adresseavisen 1768 nr. 107 skulle afholdes auktion: »9. September bliver udi Tracteurstedet Taarbæch udi Kiøbenhavns Amt stillet til offentlig Auction . . . : En paa den syndre Side af bemeldte Tracteursted beliggende Gaard, som til et Lyststed er indrettet for en honet Familie, og indeholder 4 gibside og deels panelede Værelser foruden Kiøkken, Spise- og Pige-Kammer med 1 Jern-Vindovn, item

Staldrum til 2 Heste, 1 Vogn-Remisse, Tiener- og Kudske-Kammer samt et Locum. Gaardrummet indhegnet paa 2'de Sider med Plankeværker og paa 3'die Side til Haugen med Stakitværker. Haugen ligger lige for Stue-Værelserne og som meldt til Gaarden med Stakitværker, er vel anlagt og besat med adskillige Slags gode Frugttræer. Stedet i sig selv bestaaer af nye og god Bygning, som i alt udi den for Kiøbstæderne anordnede Brand-Forsikrings-Casse er assureret for den Summa 1580 Rdlr., og i saadan Anledning findes og ved Stedet alt anbefalet Brand-Redskab.«

1766 nr. 92. »Paa Springforbi, nu Sølund kaldet, Natten imellem den 13 og 14 hujus er bortstiaalet et stort forgyldt Speyl, som, naar man paa en vis Distance seer sig deri, speyler skiævt, 6 Stk. Netteldugs optrokne Gardiner, 2 og 1 quart Alen lange og omtrent 2 og 1 halv Alen brede. Hvo samme skulde kunne anvise hos Cammerherre von Holstein i Store Kongensgade loves en skikkelig (d.v.s. rimelig) Douceur.«

1770 nr. 71. »Fra Mester Hans i Torbeck er den 10 May bortkommet en hvid Høns-Hundevalp, 6 Maaneder gammel, gandske hvid med 2'de brune Øren og accurat tegnet. Hvo samme kan til veye bringe eller derom give tilforladelig Oplysning kan vente at faae en convenable Douceur af Førster Mønster paa Jægersborg . . . «. — Denne populære vært i Taarbæk Kro omtales i E. Nystrøm: Lyngby Sogn s. 291 f. — 1771 nr. 154. »Den velyndede gamle Hans Rasmussen i Torbeck død den 19. Sept.« — Efter dette dødsfald bringer nr. 158 af 27/9 et kort mindedigt på dårligt engelsk:

»I Anledning af den gamle Hans Rasmussens Død i Torbeck: On the Character of the late Landlord Master Hans at Torbeck: Old John he always was of such a chearfull(!) meen (d.v.s. mean), That to bee licked (d.v.s. liked) [he] need'd alone but seen.«

1770 nr. 142. 27. september auktion over justitsråd, rådmand Johan Edingers enke, Anna Dorothea Edingers, dødsbos gård på Nytorv samt boets »Lyst-Gaard, beliggende ved Torbeck, som befindes saaledes: Hoved-Bygningen bestaaer af 12 Fag Muur- og Bindingsværk, teighængt, og en grundmuuret Gavl til Søen. Udi første Etage ere 4 Værelser samt Kiøkken og Spiise-Kammer, i anden Etage ere 6 Værelser. Et Huus bestaaende af 9 Fag, hvorudi er et Kammer og et Kiøkken, en Stald til 4 Heste og en Vogn-

Remisse. Udi Værelserne ere 3 Jern-Vindovne; ved Hoved-Bygningen en Hauge med Endeel Frugt-Træer, indhegnet med Stakitværk; udi Gaarden er en Brønd og ved Søen en Dito.«

Forskelligt.

1762 nr. 70. »I Gaar er en stor Kobber Thee-Machine, buged ved det nederste og oven til med en høy Hals, med Helsingørs Stempel, fra en Mand i Lyngbye bortkommet« og efterlyses.

1769 nr. 153. »I Præstegaarden i Kongens Lyngbye bliver Tirsdagen den 10 October førstkommende Kl. 9 holdet offentlig Auction paa Endeel Vahre, hvoriblan[dt] er 1 rund Skibs-Kakkelovn med Tromle og Rør, circa 2000 3 Tomme Søm, Endeel gode Sengeklæder, over 40 heele og halv[e] Ankere, 1 sterk Kareth, 3 beslagne Vogne, Jern-Ploug og Harver, over 40 Ege-Stolper, 14 Stk. Beester med unge Plage, Endeel Fæe som haver udstaaet Sygdommen (d.v.s. den dengang stærkt udbredte »kvægpest«). Endeel store Sviin, circa 1000 Lpd. extra go[dt] Høe, circa 150 Tdr. Havre, circa 20 Tdr. Byg, nogle Traver Rug, 4 Læs Boghvede med meere efter Catalogi Formelding.«

1770 nr. 22. »Sidst i Januar er i Lyngbye bortstiaalet en Brændeviins Kobber-Kiedel (d.v.s. til brændevinsbrænding) paa 150 Potter, den var lappet i Bunden og Randen afslidt. Hvo herom kan give Oplysning kan vente en Douceur af Sr. Kiær i Lyngbye eller i lille Grønnegade hos Paryquemager Munck.« Kiær var krovært i Lyngby. — 1770 nr. 128. »Udi Lyngbye er hos en Enke om Natten indbrudt og stiaalen en blaa Flaske med Guld-Laag, 1 Par Sølv- og 1 Par Steen-Spænder, nogle Rigsdalers Sedler og 2'de Sølv-Skeer, den ene mærket J.v.B., den anden S.P., og 2'de Sølv-Medallier. Hvem som herom kan give nogen nøye Efterretning skal have en raisonabel Douceur, naar den melder sig hos Fogden i Lyngbye.«

1770 nr. 170 meddeler, at dronning Caroline Mathilde (i anledning af sin fire års bryllupsdag) ville lade 30 rdlr. i brudegave uddele til 25 bønderpiger i Københavns amt, som holdt bryllup den 8. november. Nogle dage senere beretter nr. 174, at et fattigt nygift par i Kirke Værløse sogn forgæves havde meldt sig til uddeelingen. I den anledning foretog de tilstedeværende, så vidt det

kan ses de heldige ægtepar, frivilligt en indsamling, og blandt disse ædle givere anføres Hans Jensen af Virum med 1 rdlr. og Friderich Grith af Lyngby med 4 mark og 4 skilling.

Efter at avisen længe har omtalt hård og vedvarende frost, følger i 1771 nr. 15 af 28/1 denne meddelelse: »Den 15 Jan. har Skræder Sr. Nørsing paa Gammel Myndt af Medlidenhed indtil videre indtaget om Aftenen et 4^{1/2} Aars Dreng-Barn, som af Kuld var saa forkommet, at det ey kunde gaae. Da Barnet ved Varme og Føde var kommet lidet til sig selv, kunde det sige saa meget, at hans Fader bragte ham her ind fra Lyngbye, hvor han havde tient paa et Sted kaldet Holland, og var gaaet her til Staden for at give sig til at være Matroes, og efterladt ham paa Gaden.«

1771 nr. 176. »Musqveteer Johan Christian Poppe af Hans Majestæt Kongens Regiment . . . fød udi Carlshütt i det Baden Dür-lachiske, af liden Statur mens godt Udseende, 63 siellandske Tomme lang, sortladende af Ansigt, sorte Haar, brune Øyne, breed af Skuldre og stærke Been, taler ey det tydske Sprog fuldkommen reent, kan og tale noget afbrudt Dansk, har den 23 October indeværende Aar absenteret sig fra Sorgenfrie, hvor han med Regiments-Pas var permitteret. Ved Undvigelsen formodentlig klædt i complet Regiments-Mondering med hvide Buxer, eller maaske forklædt udi en paa Sorgenfrie fra en Stald-Karl borttaget grøn Surtout (d.v.s. vid overfrakke), sorte Buxer og Støvler saa og sort Hat.«

1772 nr. 36. »Da min Karl ved Navn Eschel Ruberg, af Fødsel svensk, klæd i tvende hvide Vadmels Trøyer og en sribet Undertrøye med sorte Buxer, kort hvidagtig Haar og havde i Panden en Vorte imellem Øynene, er sidstleden 26 Februarii af min Tieneste undvigt og medtaget for en 18 Rdlr. af mine Effecter: Thi ombedes enhver, som samme Karl maatte forekomme, at anholde samme og mig saadant tilmelde, da Omkostningerne og en convenabel Douceur skal blive erstattet. Virum den 27 Februarii 1772. Ditlew Schønnemand, Gaard-Eyere ibidem (d.v.s. sammesteds).«

1772 nr. 85 af 25/5 melder blandt udrejste fra København: »Den Preusiske Minister til Lyngbye«.

De under Dyrehaven aftrykte efter- og fremlysninger kan her suppleres med følgende andet steds fra:

1761 nr. 62. »En Nøgle til Jægersborg Dyrehauge er sidstafvigte 6. August tabt paa Konge-Veyen imellem Kiøbenhavn og Stampe-møllen i Dyrehaugen . . .«. — »I Gaar er paa Veyen fra Gientofte til Søllerød bleven tabt en rød Surtout-Kiol (d.v.s. overfrakke). Haver nogen funden samme, da ombedes at melde det her paa [Adresse] Contoiret . . .«.

1764 nr. 64. »Den 12 Junii om Aftenen imellem 6 og 7 Slet er paa Veyen fra Hirschholm til Lyngbye tabt en Hirtsfænger med Skede og Træ-Hefte paa Grebet og Tombak Beslag, Svensk Fasong og kort.« — 1764 nr. 68. »Paa Veyen fra Kiøbenhavn til Fredens borg er første Pintsedag sidstl. tabt en Sølv-Kaarde, for hvis Til-veyebringelse loves en billig (d.v.s. rimelig) Douceur . . .«.

1770 nr. 98. »Om nogen er frakommen en sortebrun Tævehund med en hvid Ring om Halsen som en Skyde-Hund, da er den at bekomme paa Brede hos Forpagteren Ole Svendsen.«

1770 nr. 105. »Aftenen den 17 Julii er paa Veyen fra Lyngbye til Lunde-Huusset tabt en rund Skildpades Tobaks Daase (d.v.s. snusdåse) med Sølv Garnering . . .«. — 1771 nr. 169. »Om Natten imellem den 8 og 9 October er imellem Hirschholm og Kiøbenhavn tabt en grøn Klædes Kiol med Kameelhaars Knapper og Lidser; i Lommerne befandtes et Par Sølv Ride-Hager, en Bomulds Nathue og Adskilligt. Dersom noget retsindigt Menneske samme haver fundet og vilde melde sig i store Kroe i Lyngbye . . . kan derfor vendte sig resonabel Douceur.«

1807 nr. 166. »Hos de ærede Damer og andre i Lyngbye og sammes Omegne ønsker Undertegnede sig at anbefale at sye Handsker af alle Sorter Tøi, Silke- og Bomuldsstrømper, hvilke, om forlanges, kunde farves adskillige Coleurer; omsye Silke- og Bomuldsstrømper, filere Fryndser til Vindues- og Sengegardiner (d.v.s. til himmelsenge) i adskillige Mynstre af Bomulds- og andet Garn, vaske uldne Schawler som nye, vaske og maske Silke- og Bomuldsstrømper. De som bæare mig med deres Arbeide, skal jeg i alle Maader efter Ønske stræbe at tilfredsstille. B. C. Krog, boende i Lyngbye i det nye Huus ved Siden af Hr. Boghandler Rothes og skraas for Hr. Concertmester Schalls Lyststed.«

Fra Sokkelund

Herreds tingbøger 1620-1645

Af *Vald. Møller.*

Det er tilstræbt at give et billede af begivenheder og tilstande samt af personer, gode som mindre gode. Skov- og gårdsyn er skildret. Som helhed får man det indtryk, at disse år har været en fattig og besværlig tid for landet. Adskillige gårde i Virum og Lyngby lå øde, og det kneb meget med at få dem besat. De unge vægrede sig og fik ofte medhold af sognefogderne, der skulle angive dem. En mand, der før havde haft en øde gård og opgivet den, blev dømt til at overtage en anden. Han sagde rent ud, at hvis de ville føre ham til Bremerholm, så fik han da føden! Men måske overøvrigheden (lensherren) ville benåde ham, så han slap fri.

Fra Lyngby, som i disse år skrives Lyndby, mødte tingmand Peder Lauridsen. Han må have syntes om dette hverv, som han røgtede i flere år. Mange steder var skovene forhugget og kunne ikke give ved nok eller olden til svinene. Gårdene var ofte i dårlig stand og manglede stråtag m.v.

År 1619 holdte majgilde og drøftelse i Virum af byens sager. Da opstod der trætte og klammeri, og det endte med et drab, idet Peder Jensen Stryger dræbte Jens Monsens hustru Bodil Frensesen. De tilstedeværende pågreb ikke gerningsmanden, der rømte fra byen. 16 mand dømte ham som banemand til at være fredløs. På tinge anklagede Jens Monsen sine byfæller. Flere af dem nægtede at have været til stede, da drabet fandt sted. Nu blev alle bymændene indstævnet og dømt til hver at betale 18 daler kurant, halvdelen til kongen og den anden halvdel til den dræbtes nærmeste familie. Disse bøder blev ikendt d. 22. marts 1620.

Samtidig klagede Jens Stryger, drabsmandens fader, over Jens Monsen, som havde slaget og draget hans kvindes hår af hende, taget hendes klæder og revet dem i sønder og trådt på dem.

Udrideren fra Københavns Slot krævede nu, at bøden skulle betales. Virummændene undskyldte sig med, at de var så forarmede, at de ikke kunne betale. De bad om at blive forskåned, og at den gunstige øvrighed ville benåde dem. Der var nu kommet en ny lensherre, Mogens Kaas, som fik udvirket, at bøden på 18 daler blev sat ned til det halve og nu skulle betales inden 15 dage. Hvis det ikke skete, ville den blive pantet.

Men hvor har man i disse tider levet livet farligt i det lille Virum. Der var kun få år imellem, at der skete drabshandlinger.

I årenes løb kom Jens Strygers familie i forbindelse med Jens Monsen, og til sidst lovede han at give bod for sin fredløse søn. Det kostede 120 daler og 2 tdr. korn, halvt rug og halvt byg og skulle betales 1630 og 31. 11 år efter kom Peder Stryger hjem; efter denne dag måtte han være og blive, bo og bygge, hvor han lyster og ellers i andre måder, hvor han kan nære og bjerge sig — uhindret af enhver i nogen måde. Det var jo billigt sluppet.

Men megen uvenskab havde der i de 11 år været mellem parterne. Jens Stryger klagede 1627 over Jens Monsen, der havde slået og draget hans kvindes hår af hende, taget hendes klæder og trådt dem under fødder og beholdt hendes hue, vurderet til 1 mark, hjemme i sit hus. Hertil svarede Jens Monsen nej.

Jens Monsen klagede over Hans Jørgensen, der havde kaldt ham en horserider. Jens Monsen var sammen med nogle andre af bymændene kommet op til Hans Jørgensen og ville pante ham for oldengæld for 6 grise. De kom i skænderi, og i hastmodighed var ordet horserider rettet mod Jens. Men dette skulle og berøre hans ære. De to blev senere forligt og forpligtede sig til, at den af dem, der uden lovlig årsag ribbede op i denne sag, skulle givet et par stude til kgl. Majestæt — og til bymændene 2 tdr. øl.

Om skovene hedder det 1622: I Lyngby Skov 128 friske og tætte bøgestøde, een egestød og 57 gamle korte bøgestødc. I Virum Skov fandtes 12 gamle bøgestøde. Hvad gårdene angik, manglede ofte stråtag, og hos en mand i Virum ville det koste 30 daler at få dem i nogenlunde stand. — Med slotsskriveren på Københavns Slot var der ikke sjældent sammenstød, og da denne klagede over

Laurids Nielsen i Lyngby, svarede den anklagede, at det kendte han ikke noget til, hvis det var sket, måtte det være af drukken-skab og ubesindighed, da han ej vidste andet end godt om slots-skriveren.

1625 skete atter et drab i Virum. Rasmus Sørensen, der tjente hos Jens Mønbo, kom i trætte med Niels Jensen, som var hos Saxe Jensen. Du est altid så prakvorn og så klammervorn, og gør du mig uret, skal jeg klage dig for min slotsherre, sagde Rasmus. Vil du det, din flabmund, svarede Niels og slog ham på munden. Flere slag med en vognkæp fulgte efter, så Rasmus fik et øje slået itu, hul i panden og stød under hagen, så den var sort og ophovnet. Rasmus døde, og Niels rømte.

To mænd fra Virum førte en fange, Svend Wigersen, på tinge. Han havde stjålet 7 svin i Virum Skov, men de 3 løb fra ham ved Tøberup, hvor hans broder boede. Denne hjalp ham med at sælge dyrene i København. Endvidere havde han taget flere kvier på markerne og solgt dem. Ialt blev hans tyvekoster vurderet til 53½ daler. Retten dømte ham til galge og gren — dog vi dømmer ham ikke, men hans gerninger dømmer ham.

Fra Hans Lauridsen i Virum var stjålet lærred af Mogens Mortensen fra Gønge herred. Det var 55 alen, vurderet til 1 mark pr. alen. Hans Lauridsen spurgte hyven, hvor resten af lærredet var; der havde nemlig været 62 alen. Ja, han havde solgt 3 alen i Dy-rehuset — hans kone havde ikke været med til at stjæle lærredet. Ellers havde han kun før stjålet i krigens tid! Men krybskytteri havde han drevet oppe i Frederiksborg len. Herredsfogden og 8 nævninger dømte ham til galge og gren.

Sognefogden i Lyngby, Oluf Jørgensen, var en vellidt mand, som folk ofte henvendte sig til, og tit hjalp han med råd og dåd. Tillige var han god til at holde opsyn med skoven, hvad nok kunne gøres nødigt. — Det var i hin tid ikke sjældent, at folk ved sognestævne eller på tinge bad om skudsmål.

Peder Lauridsen (tingmanden i Lyngby) begærede således på Annes, salig mester Boesens, vegne hendes skudsmål, hvorledes hun har skikket sig, mens hun har været her i herredet. Ingen vidste noget at beskyldte hende for, som kunne angå hendes navn

og gode rygter — man takkede hende for god og venlig omgængelse i alle måder. I lige måde bad Christen Hansen Vinter om sit skudsmål, om de havde noget at beskyldte ham for i den tid, han havde været i herredet. Tingmændene svarede, at de på sogne-stævne havde berettet, at de intet havde at beskyldte ham for og aldrig havde hørt noget om ham andet end ærligt. Han bor og bygger i Lyngby og har været der det meste af sin barndom. Sognefogden vidnede pr. seddel, at Christen Vinter giver hold og skat som en anden husmand. Tingmændene gav ham så et godt skudsmål.

I eftersommeren 1629 fandt et drab sted på Lyngby Mark, da en vis Tobias Lutterbach skød sin medhjælper. Svend Pedersen tog den sårede og førte ham ind til sognefogden, hvor han blev bragt til sengs, iført en af sognefogdens skjorter. Svend var hos ham natten over, og den sårede havde sagt: Gud forlade Tobias, du måtte slaget, men ikke skudt, men dog jeg forbrød mig selv på ham, ellers havde jeg ikke fået det, jeg fik. 16 mand med Hans Nelausen, Lyngby, som formand, skulle nu granske sagen. Ingen oplyste noget om den døde, og rimeligvis er Tobias' sag behandlet ved hans hjemting. Af det lidt dunkle, der står i Sokkelund-tingbogen får man det indtryk, at sagen drejede sig om en hest, som den dræbte ikke kunne gøre rede for.

Om Virum Skov hedder det, at her findes 36 bøgestøde og er skovet 208 læs ved. I Lyngby Skov findes 206 bøgestøde og er skovet 437 $\frac{1}{2}$ læs ved. 8 mand kunne kun kende, at alle skove var ved magt og ikke forhugget i denne velb. slotsherres tid (Mogens Kaas 1625-30).

Det kunne sundom knibe med at udrede folkeløn; rede penge var små hos menigmand. Hos Mads Olsen i Lyngby tjente Karen Hansdatter og havde fået 44 daler til gode, som hun nu krævede. Mads Olsen oplyste, at hun havde fået 1 sengedyne, 1 kåbe og 1 trøje, det skal vurderes, og hvis der resterer noget i den krævede sum, vil han betale Karen det.

Niels Sørensen, der nu tjente i Lyngby Mølle, havde før været hos Nelaus Knudsen i Lyngby og forlangte nu af denne i tjenesteløn 2 kraver (5 mark), 1 par sko (1 daler) og i penge 1 daler. Nelaus blev dømt til at betale.

Hos Poul Lemechen var fundet 2 får med sådanne mærker på, som Svend Pedersen i Lyngby brugte til sine husdyr. På forespørgsel sagde Poul, at han købte de 2 får af en ung karl, som skal være i Sverige! Oppe på Pouls loft blev fundet 5 skind vurderet til 5 daler samt 2 skæpper byg til 3 mark. Poul blev dømt til galge og gren for de begåede gerninger, men højøvrigheden (lensherren) benådede ham til at gå i kongens jern på Holmen i 3 fjerdingår og så undfly riget inden 3 solemærker, og det forpligtede Poul sig til.

På landevejen mellem København og Helsingør var fundet en sort lærredspose med 3 stykker farvet bommesi (6 daler pr. stk.), 1 sort klædeskappe (20 daler). Sagerne blev vurderet af Hans Lauridsen i Virum og af sognefogden i Lyngby.

Mads Jensen, Fuglevads Mølle, blev skældt ud for tyv og skælm af David Vævers hustru, Karen. Det var sket på Lyngby gade. Nej, sagde Karen, hun havde vist sin væversvend Thorsten ind til skolemesteren efter en kande øl til 8 sk. Men Hans Pedersen i Fuglevad hørte og så, at da Mads kom frem for Karen Davids hus, skældte Karen ham ud for tyv og skælm. De to blev forligt hos Adrian Smed, hvor de begge gav hinanden et godt, ærligt skudsmål.

Hans Pedersen, som tjente hos Lars Bryde i Lyngby, klagede over Anders Mortensen, der tjente Jacop Stenhugger. Det var groft overfald, og Anders måtte indrømme, at han gjorde ham skade med en sten. Den øverste læbe var flækket og 2 tænder slået ud. Anders måtte betale badskær samt 21 daler i erstatning.

Svend Pedersen havde købt en ko af Niels Sørensen i Lyngby og lovet at betale den fastelavns søndag. Da han ikke havde pengene, gik Niels ganske stille ud i fæhuset og tog koen med hjem. Han hævdede, at der var sket forord (aftale) om, at koen skulle tilbage, når betalingen udeblev.

Hans Pedersen virkede som præst i Lyngby 1618-40 og var velanskreven i sognet; det er der mange vidnesbyrd om. 1627 lod Thommis Olsen og Saxe Jensen i Virum vitterlig gøre for alle, »at vi har rakt Haand til vor kære Sognepræst, Hr. Hans Pedersen, paa Jacob Rasmussens Vegne (han har tjent her i Sognet i nogle

Aar) og forsikret Præsten, at Jacob Rasmussen, hvad Trolovelse og Ægteskab angaar, ubehindret kan trolove sig med hvilken Kvinde han vil, og vi holder vor Sognepræst fri for al Tiltale. Vi har nedenunder sat vore sædvanlige Karmærker.« Givet udi kgl. Majestæts Lyndby d. 17. December 1626.

Samme præst købte af Peder Andersen Skræder en ligsten, der lå i koret i Lyngby Kirke lige over for degnestolen. Peder Andersens morbroder havde været præst og hed Hans Ouis (1560-84 i Lyngby). Kirkeværgen Hans Lauridsen i Virum, bifaldt salget af stenen.

Da der blev en del uro i byen ved, at en mand sang viser om byens folk, fik sognefogden og Lars Bryde på en lempelig måde sat en stopper herfor. Herom kan læses i Lyngby-Bogen 1959 (Visesangeren i Kongens Lyngby).

En kendt mand var møller Peder Sørensen i vandmøllen. Da han havde både jordbrug og møllen, var det et større folkehold, der undertiden kunne give kvaler. Således havde Hans Mortensen, der nu tjente i Stubbe Mølle, ladet sig forlyde med trussel og undsigelse mod mølleren. Herom fortalte Lars Bryde, at han forleden var inde hos sin ven, sognefogden, og da var Hans Mortensen der også og bad fogden formå mølleren til at betale ham for den tid, hvor han havde tjent hans hustru Anne Peder Møller. Mølleren, som også var hos fogden, sagde nu til Hans: Jeg ved ikke syndelig, hvad I har fortjent, fordi I gik af eders tjeneste mod min hustrus vilje før tiden og det i høstens tid. Så sagde Hans: Vil du ikke betale mig, så vil jeg betale eder — og kom med flere unyttige ord og trusler. Hvad I har fortjent, svarede mølleren, og hvad lov og ret er og kan påhvile mig, vil jeg give eder. Oluf Jørgensen og Lars Bryde mente, at Hans skulle have 1 rdl. Det gik mølleren med til og lagde 1 mark til, så det blev 5 mark. Men Hans ville ikke tage mod pengene; han har vel ment, det var for lidt. Anders Hansen i Kongens Hus i Lyngby bekræftede, at Hans var kommet ind til stenhuggerens og havde sagt: Vil Peder Møller betale mig med de 5 mark, da vil jeg betale ham og så gå min kås. En dag, da mølleren kom og drev en kalv på Lyngby gade, mødte han Hans, som havde et leskaft i hånden og truede ham, tog fat i hans venstre skulder og ville slå ham med leskaftet, idet han råbte: Vil du ikke betale mig, så vil jeg betale dig. Mølleren fik

dog til sidst taget leskافتet fra ham. Hvorledes det senere gik med de 5 mark, meldes der intet om.

Snak kunne også medføre, at folk søgte tinget. Svend Pedersen var beskyldt for, at han ville skyde Anders Olsen ihjæl. Det lød jo lidt alarmerende, og Svend mente, det var sagt i hastmodighed.

Det var svære byrder, der hvilede på kronens bønder: Landgilde, hoveri, ægtkørsel samt bidrag til flåden og til opførelse af volden udenfor Vesterport. Dertil kom, at vornedskabet bandt folk til deres opholdssted. Men livet skulle jo leves — og blev det — med møje og besvær.

Om de svundne slægter kan man sandle ord, som en gammel præstemand skrev: Hvad vi ere, har disse været; hvad de ere, det blive vi.

Sognefoged Oluf Jørgensen, Lyngby, har nok været en ilter mand. Han var ofte i København, og på disse ture oplevede han altid et eller andet. Den 6. august 1633 overfaldt han således Jens Schuldt og trakterede ham kraftigt med enden og knoppen af sin degen, så »hvis Gud ikke havde hindret hans hadelige Intens (hensigt) mod min Isse og Tinding, da var jeg bleven dræbt og ihjelslagen, hvilket jeg formener at være Vold og Uret og ganske imod Lov og Ret«.

Året efter mødte Oluf Jørgensen sin overmand i København, hvor han fik nogen skade. Ved gode venners bistand blev sagen bilagt og parterne forligt således, at Oluf fik 50 slette daler. Dem skænkede han til de fattige i Lyngby sogn. Kirkeværgen, Hans Lauridsen i Virum, satte dem på rente, som årligt skulle uddeles til de fattige og husarme ved fastelavnstid og begynde fastelavnssøndag 1634. Der opregnes forarmede folk, der ikke kan betale landgilde for armod. På en gård var manden død, og kvinden går om og betler. Laurids Willumsen oplyste, at der var tilslået ham en stor svaghed og skrøbelighed, som han ville søge råd for hos lægen, men formedelst armod og fattigdom kunne han ikke og begærede derfor at besøge godtfolk om hjælp i Jesu navn. Præsten, Hans Pedersen i Lyngby, skrev, at Laurids Willumsen i Virum var barnefødt i Lyngby og havde boet der mesteparten af sin levetid, bygget hos dem og næret sig ved sit håndværk, som

var hjulmands-embede. Nu havde han tarmløb og kunne ikke for armod søge lægen, som han gerne ville. Han fik en seddel til at besøge folk i Københavns len.

Oluf Hansen, Taarbæk, angav klagelig, at han på grund af den skadelige og ulykkelige ildebrand havde fået stor skade — alt, hvad han havde, var ganske opbrændt og intet reddet. Selv var han nær indebrændt, da ilden var påkommet ved nattetid.

Året efter, 1635, tiltalte ridefoged Oluf Hansen, der havde ført noget ved ind til København til 2 borgere. Den ene af disse, Anders Andersen, boende uden for Østerport, fortalte, at Oluf Hansen havde bedt ham komme ud til Taarbæk 3. juledag, så skulle han få noget ved af ham som betaling for noget, han skyldte ham. Anders kom med sin vogn, og da gik Oluf ude i skoven og nedsavede grene af 2 ege. Anders kørte vognen hen under egne og fik grene på og kørte hjem til København. Den anden borger kom også med sin vogn og begærede ved af Oluf, der svarede, at han havde intet ved til ham: Jeg har bestilt Anders herop i dag, jeg får at se, jeg får noget til ham! Manden kørte så bag om Olufs hus ind i bøgeskoven og huggede noget til sig selv.

Anders Borgmester, Hvidøre, berettede, at mandag efter juledag så han Oluf Hansen sidde oppe i toppen af en bøg i sin enghave; han havde hugget en gren af på begge sider. Da han så Anders Borgmester, holdt han op med at hugge og gled ned ad bøgen. Anders sagde da: Du måtte lige så gerne tage den med dig — og om aftenen faldt grenen ned. 2 mænd fra Stokkerup havde synet bøgegrenen, der var så bred som et hjulnav, og de sagde, at der hugget mere andet. Oluf Hansen godkendte vidnernes udsagn og indrømmede sin forseelse; nu tilbød han at få sagen ordnet inden 3 uger, eller ville der falde dom.

Ved syn på kronens gårde var der meget at udsætte. Der var skader på tag og tømmer og flere steder ulovlige ildsteder. Der anførtes, hvad reparationerne ville koste i penge, et par steder helt op til 30 daler — og vedkommende var uformuende til at bygge.

Knud Jensens (han blev henrettet for ildspåsættelse) gård i Virum var bygfældig for tømmer og tag. Hans Lauridsens og Saxe Jensens gårde var afbrændte. Gården næst op til Hans Lauridsen,

hvor Peder Frandsen tilforn boede, har på nogle års tid fast været øde, men er opbygget af kgl. Majestæt. Landgilde og offer kan ikke får. Der skulle ellers svares en kornafgift i rug og byg, 1 lam, 1 gås og 4 høns samt nogle ærter.

Mange var i gæld, så her, så der. Præsten på Hveen, Peder Sørensens Hobro, havde i Vedbæk leveret Svend Pedersen, Lyngby, noget korn 1627. Svend blev dømt til at betale præsten inden 15 dage.

Niels Pallesens gård i Lyngby var så bygfældig, at hvis den ikke blev rettet op i tide, kunne den ikke blive bestandig, men ville styrte i grus. Niels lovede at gøre sit bedste, så gården kunne stå for 8 mands syn og granskning både med ildsted og andet. — Ved skovsyn mente man, at Lyngby Skov kunne tage 200 oldensvin og Virum Skov 300 svin.

Skolemester Anders Frandsen, Lyngby, var af Hans Andersen i 2 dannemænds nærværelse blevet beskyldt for tyveri af et øg fra en mand i Gentofte. Hans Andersen påstod, at han ingen tyvesag havde tillagt skolemesteren; han sagde blot, at Anders Frandsen tog et øg fra manden i Gentofte. Om det var mistag eller ikke, ved han ikke! Senere måtte Hans Andersen dog krybe til korset og erklære, at han kun vidste godt om Anders Frandsen i alle måder.

Svend Pedersen og Peder Hjulmand var tiltalt for skovhugst i Virum Skov uden skovfogdens vilje og vidskab. Laurids Byfoged fra Gentofte havde også været med i det foretagende og lovede at skaffe hjemmel til det læs, han kørte hjem med. Svend Pedersen havde solgt et læs brænde i København for 24 skilling. Det var fattige tider, så folk bjærgede, hvor de kunne, desværre ofte på ulovlig vis.

Jens Schuldt, som Oluf Jørgensen havde sammenstød med, var en kendt pengeudlåner. Når det trak ud med betalingen fra låneren, gik han op til Chr. IV og beklagede sig. Kongen tabte til sidst tålmodigheden og bad sig fritaget for hans overrend.

For godt 300 år siden var det skik i Københavns len, at kronens bønder i kronens skove plukkede hasselnødder, der blev afleveret til sognefogden, som lod dem gå videre ind til Københavns

Slot. Hver gård skulle levere 1 skæppe nødder og fra hvert hus $\frac{1}{2}$ skæppe. Ude på heden blev intet plukket, for der var ingen skov, men i skovbygden blev der samlet flittigt; hvad sognefogderne ikke fik, blev leveret på de såkaldte jagtgårde (hvor kongerne boede, når de var på jagt) eller til ridefogden, som nu — 1644 — boede på Islev Mark. Der var kommet en ny ridefoged, Wulff Raffn, og ham afsatte kongen i november 1644 og anklagede ham for forsømmelse med nøddeplukningen; der var nemlig en del klager fra folk, der måtte betale en bøde, når de ikke havde leveret nødderne. Den tidligere ridefoged, Frederik Frederiksen, forhørte folk på Sokkelund, Smørum og Ølstykke ting og indstævnedede Wulff Raffn til at møde på Sokkelund ting angående beskyldning for nøddeplukning.

»Wulff Iffuerson Raffn hilser jeg en god Dag venlig vidende, jeg efter gunstig Øvrigheds Befaling lader Eder kalde med 8 Dages Varsel og Kald at møde den 27. Februar Dom at lide efter kgl. Majestæts Brev og forhvervede Vidner anlangende Nøddeplukken her af Lenet.«

København d. 20. Febr. 1645

Frederik Frederiksen

Egen handt.

Raffn blev frikendt og genansat som ridefoged.

Flere, der havde tjent sognefoged Oluf Jørgensen i Lyngby († 1639), berettede, at sognemændene i Lyngby havde leveret nødderne til Oluf Jørgensen — men hvor de siden kom hen, vidste vidnerne ikke; de havde dog hørt, at de skulle plukkes til øvrighedens behov.

Hans Nielsen, Lyngby, havde siddet i sin gård i 40 år og kunne mindes, at de i rum tid var tilsagt til at plukke nødder, og de havde plukket undertiden lidt, undertiden meget og leveret det til fogderne — men hvor nødderne så blev af, vidste han ikke.

Sølfester Jacobsen i Lyngby oplyste, at hans hustru havde sagt til ham — han havde kun så kort tid været ved sin gård — at der årligt var påbudt nøddeplukning til Majestættens behov, og der var også plukket og leveret, mens hendes salig husbond levede (Sølfester Jacobsen var hendes 2. mand) — siden skal nødderne være udført til øvrighedens gavn.

Matis Nielsen, Virum, fortalte at hans hustru (Maren, datter af Oluf Jørgensen, der i mange år var sognefoged i Lyngby) havde sagt til ham — også han havde været en kort tid ved gården — at mens hun var hjemme hos sin salig fader (sognefogden døde 1639), var nøddeplukning befalet og påbudt. Nødderne skulle afleveres i gården hvert år, når det var nøddeår, hvor de siden er bleven af, ved hun ikke. Også i den tid hun havde været i Virum, kunne hun mindes det samme. Hun var enke, da hun blev gift med Matis Nielsen (Sørby). Hele affæren endte godt, i hvert fald for Raffn, som atter kunne tiltræde sit embede som ridefoged på lenet.

Maren var enke efter Hans Lauridsen i Virum. Hun blev 22. maj 1639 trolovet med Matis Nielsen, der altså overtog den største gård i Virum. Samme år døde hendes fader, sognefogden i Lyngby. Moderen, Sophie, nævnes 1640 som salig Oluf Jørgensens.

P.S. Se desuden forfatterens bidrag til:

Lyngby-Bogen III bind: »Fra det gamle Lyngby«.

Lyngby-Bogen IV bind: »Visesangeren i Kongens Lyngby«.

Københavns nordfront

Et bevæget kapitel i Lyngby-Taarbæks historie.

Af fabrikant *A. N. Hvidt.*

---

1. Minder, der tilintetgøres.

Som så mange andre omegnskommuner blev Lyngby-Taarbæk for godt og vel 75 år siden inddraget i Københavns fæstningssystem, idet den landbefæstning, der opførtes i årene 1886-93 havde hele sin nordfront og dermed sin højre fløj inden for kommunens og Gentofte kommunes grænser. Tilmed blev Københavns Søbefæstnings nordre fløj, der oprindeligt bestod af Charlottenlund Fort og Hvidøre Batteri (i Gentofte kommune) i 1913-15 forskudt nordpå med Taarbæk Forts anlæggelse og fik således et værk i Lyngby-Taarbæk kommune.

I modsætning til land- og søbefæstningens øvrige afsnit kom særlige forhold til at spille ind netop i Lyngby-Taarbæk afsnittet, hvis værker, eller mangel på værker, blev mere kendt i offentligheden end de øvrige befæstningsanlæg («Hullet i Nordfronten» — se senere). Dette retfærdiggør en nogenlunde udtømmende behandling af et stykke dramatisk fæstningshistorie, ligesom det kan være rimeligt for vor tids Lyngby-Taarbæk-indbygger at vide, hvad det er for egenartede — ofte ikke helt små — minder, der den dag i dag kan ses eller påvises inden for kommunens grænser, minder fra den tid, da Lyngby-Taarbæk var udset til, med et moderne udtryk, at være »killing ground« for en udenvælts fjende, der ville trænge ind i hovedstaden nordfra.

Til dette knytter sig den interessante tanke, at medens man siden 1920 ikke har skyet nogen udgift eller noget middel for at fjerne,

begrave eller bortsprænge ethvert minde om nordfrontens fæstningsanlæg, vil man formentlig om et halvt århundrede se historiske studiekredse med gamle kort, med lup og sonder, gennemstøve nordfrontens områder for at prøve at finde spor af disse historiske fortidsminder . . . rivende sig i håret i fortvivlelse over 1920'ernes og 1960'ernes ødelæggelsestrang overfor så værdifulde fortidsminder.

Det er givetvis også kun et spørgsmål om år, hvornår de konstruktioner fra den tid, som vi i dag slipper bulldozere og cementbor løs på, vil blive fredet gennem kendelser, der i højtidelighed vil kunne måle sig med de love, der skabte værkerne — og den lov, der senere »afskedigede dem af tjenesten«.

2. Københavns gamle voldsystem opgives 1867.

Som baggrund for en omtale af de enkelte afsnit af anlæggene kan et kort rids af fæstningens militære (såvel strategiske som taktiske), politiske og historiske baggrund tjene.

»Københavns Volde«, et næsten poetisk klingende udtryk for den befæstningslinie, der blev kendt under såvel svenskernes belejring af hovedstaden 1659 og senere englændernes i 1807, blev endeligt opgivet som fæstning i 1867 — og, frasat Kastellet og Christianshavns Vold, overdraget Københavns kommune til nedrivning. Byen havde på det tidspunkt forlængst sprængt sine snærende bånd i form af dette gamle vold- og gravsystem, der var uden større militær værdi på det tidspunkt.

Betænkkelighederne ved at lade byen ligge åben for enhver, førte dog hurtigt til, at spørgsmålet om en ny befæstning blev taget op og behandlet i forskellige kommissioner, hvis opfattelser næppe har undgået påvirkning af en kraftig patriotisk bevægelse, der omkring 1880 vandt en vid udbredelse i alle folkets lag og som i Københavns befæstning, såvel fra sø- som landsiden, så udgangspunktet for al mening med landets forsvar.

Regeringens sæde, landets kulturelle, økonomiske og militære centrum måtte for enhver pris beskyttes mod at falde i fjendehånd. Skete det, var alt videre forsvar uden mening. Således var stemningen i vide kredse af folket — begivenhederne i 1807 var endnu i frisk erindring, og endnu friskere var den lemlæstende fred i

1864, som man var gået ind på, vel i første række under truslen af et allieret landgangsforetagende mod København-Sjælland, medens Hæren var samlet på Fyn til imødegåelse af en prøjsisk overgang over Lillebælt.

De militære sagkyndige var ikke mindre interesserede i en fæstningsbeskyttelse om København. Den ville ikke alene reelt betyde, at landets hjerte var garderet mod at blive sat overrumplende ud af funktion, men tillige, at Hærens operative feltenheder kunne anvendes, i første række til kystforsvar af øen Sjælland, uden at skulle bekymre sig for meget om hovedstadens beskyttelse, der takket være gode fæstningsanlæg kunne betroes til tropper med mindre uddannelse, f.eks. ældre årgange og det, vi i dag forstår ved hjemmeværnsheder, under reserveofficerer, der både var lettere og især billigere at tilvejebringe.

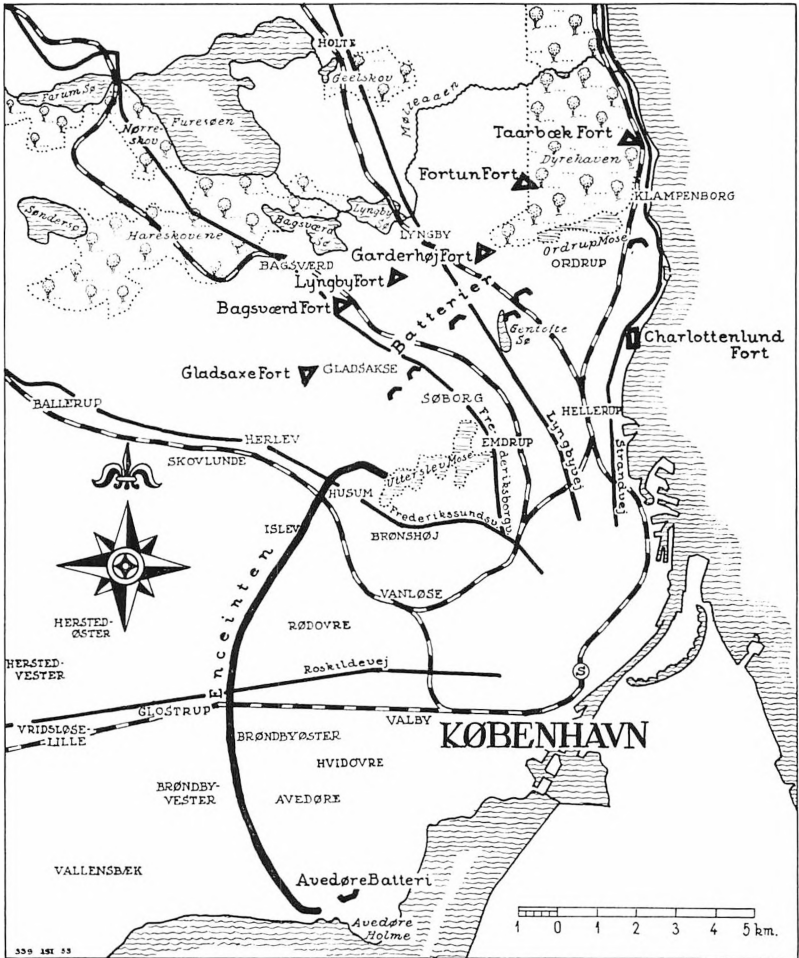
3. »Provisorierne« begynder.

Forskellige planer udarbejdedes, men det kneb med en enig opfattelse af løsningen, og politisk dækning kunne der ikke skaffes for de konkrete planer, der efterhånden tog form.

Dette førte til, at ministeriet Estrup i 1886 tog sagen i sin egen hånd og »på forventede efterbevillinger« — der aldrig opnåedes — påbegyndte anlægget af Københavns landbefæstning og forskellige foranstaltninger til en kraftig styrkelse af den eksisterende søbefæstning.

Og dermed oprandt »provisorietiden« — den periode, hvor et højreministerium, uden Folketingets medvirken, udbyggede vort militære forsvar med det let beregnelige resultat, at landets værn hvirvledes ind som centrum i en politisk debat, hvor bølgerne gik højere end nogensinde før eller siden i Danmarks historie, og *hvor en dybfølt forargelse, grænsende til had, forenede alle modstandere af højrepartiet i en negativ holdning til alt forsvar.*

Dette skulle komme til at sætte sig dybe spor i rigets historie. Meget dybe endda, idet dette drama udspilledes samtidig med begyndelsen af den sociale revolution, der kendetegnedes ved det danske socialdemokratis fremmarch. I denne opmarch mod alt, hvad de besiddende, højreorienterede klasser repræsenterede, blev provisorietidens fæstningsbyggeri, øvrige militære foranstaltninger

samt den almindelige værnepligt, sammen med Højres politiske program, genstand for en voldsom modagitation, og en aldrig senere udjævnet kløft mellem folk og forsvar åbnedes her og satte sig så dybe spor, at den indirekte og ubevidst har præget debatten om vort militære forsvar helt op til vore dage. Og givet den en bitter tone uden sidestykke i vort folks politiske historie.

Hvad fæstningen således rent konkret byggede op i kontant forsvarskraft, nedbrød den tragisk nok i vort folks vilje til at se skæbnen i øjnene og derunder skabe en udenrigspolitisk idé, der ikke på forhånd var dømt til fiasko, fordi vort udgangspunkt var modstandsløs overgivelse til den, »der kom først« (P. Munch).

Dette må retteligen anføres, når Københavns befæstning skal belyses i korte, historiske træk.

Men at der lå en strategisk idé bag ønsket om et befæstet København, kan næppe bestrides. Den taktiske udformning af ideen lader sig også nogenlunde let omtale og fører direkte til situationen på nordfronten.

4. Fæstningens hovedafsnit.

En blot nogenlunde overskuelig gennemgang af de forskellige ønsker og planer, der udformedes forud for den befæstning, der faktisk så dagens lys, ville ganske sprænge rammerne for denne lille redegørelse.

De anlæg, der kom til at udgøre Københavns befæstning, omfattede, da man i 1893 var nået så langt, som den økonomiske og politiske situation muliggjorde det:

- Vestfronten, bestående af en lang sammenhængende vold, der deltes i 2 fronter, den egentlige »Vestenceinte« med hovedfront mod vest, og »Husumenceinten« med front mod nordvest, nord og en flanke mod nordøst,
- Nordfronten, bestående af en ydre fortrække og en indenfor liggende batterirække, der ligesom visse dele af vestfronten støttede sig til nogle — ret omfattende — oversvømmelsesanlæg, der kunne danne en sammenhængende vandhindring fra Ordrup Mose over Gentofte Sø til Utterslev Mose,

- Søfronten, bestående af en række kyst- og søforter, hvortil kom
- Sydfronten, der ikke kom til udførelse før under 1. verdenskrig, og som indtil da udgjordes af Christianshavns Vold, hvilket i praksis vil sige, at et angreb på København sydfra (efter landgang på Amager) lige til 1914-15 måtte være mødt på de samme volde, som lå 10 meter fra bykernens 5-etagers beboelsesejendomme!

5. Fæstningen godkendes, men færdigbygges ikke.

Men sådan var fæstningssituationen, da man i 1894 sluttede det berømte »forlig« (Forsvarslovene af 1894), hvor fæstningsmodstanderne godkendte fæstningen og bevilligede en yderst beskedne sum penge til dens nødtørftigste vedligeholdelse samt gik med til en rimelig organisation af »Fæstningsartilleriregimentet«, der skulle betjene værkerne kanoner m.v.

Alt mod, at der ikke byggedes videre på den, eller at den på nogen måde forstærkedes eller forbedredes, en klausul, der i de følgende 20 år gav anledning til en del politisk storm i anledning af områdernes udnyttelse til ammunitionsmagasiner, og så sent som i årene, ja dagene omkring 1. verdenskrigs udbrud, da fæstningen »armeredes« til krigsbrug, udelukkede, at besætningerne kunne indrette de fornødne dækningsrum på betryggende måde. Der måtte nemlig ikke bruges cement (!), det stred mod »Forliget« — men nok lidt spinkle tømmerkonstruktioner, til disse dækningsrum for vore soldater.

I 1909 blev der vedtaget en ny forsvarslov efter hvilken landbefæstningen blev dødsdømt. Executionen udsattes dog til 1922, men fremskyndedes efter 1. verdenskrigs ophør i 1919 til året 1920. Ved et mærkeligt spil af skæbnen fik den omstridte landbefæstning lov til at se sig udfoldet i fuldt flor de allersidste år, den levede. Fra august 1914 til marts 1919 blev den fuldt bemanded, armeret, udbygget og suppleret i en målestok, ingen havde drømt om. Angsten, der greb det danske folk — og ikke mindst dets regering i hovedstaden — fjernede pludselig al tvivl om fæstningens berettigelse.

I de spændingsfyldte dage i begyndelsen af august 1914 indkaldtes der fuld besætning til samtlige værker til lands og på søfronten. Alt skyts bragtes i batteri og klargjordes, alle værker blev omgivet af pigtråd, og uendelige rækker af skyttegrave anlagdes, dels mellem forter og batterier, dels foran værkerne. Støttepunkter og stillinger indrettedes, hvor fronterne var svagest. Således Bavnehøjstillingen mellem Kgs. Lyngby og Fortun Fort (se senere), en vældig skovrydning blev foretaget i »Fortunens Indelukke«, og »Hullet i Nordfronten« (se senere), der faktisk var identisk med Dyrehaven, lukkedes med omfattende anlæg, der støttedes til det i 1913-15 anlagte Taarbæk Fort.

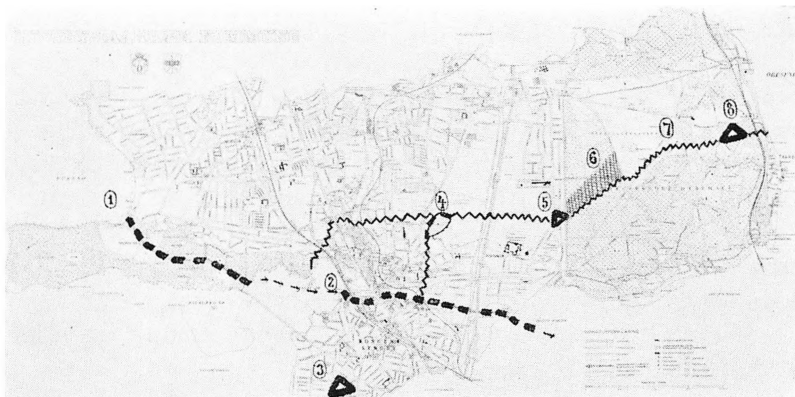
Dette opførtes som et led i Kyst(Sø)befæstningen, som »Forliget« ikke omfattede, og som efter 1909 lovene blev kraftigt udbygget. Foruden Taarbæk Fort, der skulle hindre landgang på Øresundskysten i Københavns umiddelbare nærhed, og som nu altså også blev — uofficielt — »fløjfort« for landbefæstningen, anlagdes der 1910-17 forter på Saltholm Flak, på selve Saltholm ved Dragør, Kongelunden og Mosede til hovedstadens sikring.

I vinteren 1914-15, før Amagers sydkyst var befæstet med værkerne ved Dragør og Kongelunden, gravedes en skyttegravstilling tværs over øen, hvis forsvar dog i 1916 flyttedes ned til selve sydkysten mellem de to sidst nævnte værker.

6. Værkerne i Lyngby-Taarbæk kommune.

Det ses således, at landbefæstningen blev udbygget i 2 perioder med 20 års mellemrum. Lyngby-Taarbæk kommune kom i den første periode til at huse Lyngby Fort — oprindeligt kaldet »Gammelmoesgaard Fort«, samt Fortun Fort og en del af det kanalsystem, der som led i oversvømmelsesplanerne for nordfronten skulle lede vandet fra Furesøen gennem Lyngby Sø ned i Ordrup Mose — også kaldet »Lyngby Enge«.

I den næste periode fra 1914 (strengt taget 1913 ved Taarbæk Forts påbegyndelse) til 1919 blev kommunen »vært« for omfattende skyttegravsanlæg mellem Fortun Fort over Bavnehøj til Sorgenfri suppleret med en linie nord om »Thealyst« ned til Lyngby Sø og en stilling øst-vest snævert om Kgs. Lyngby's bykerne og kirken, følgende kirkegårdens nordside.

2. Forter og frontafsnit i Lyngby-Taarbæk kommune 1914(15)-1919. 1. Stemmeværket i Frederiksdal. 2. Fæstningskanalens begyndelse i Lyngby Sø. (De kraftigt stiplede linier viser Furesøvandets og Lyngby Søvandets løb ud til Ordrup Mose). 3. Lyngby Fort. 4. Bavnehøjstillingen. 5. Fortunfort. 6. Rydningen i Fortunens Indelukke. (De savtakkede linier viser skyttegravsstillingerne). 7. Hullet i Nordfronten. 8. Taarbæk Fort. (Kortet et vanligt kommune-kort 1962).

Dertil kom så de omfattende anlæg ind gennem selve Dyrehaven fra Fortun Fort over Slesvigske Sten til Taarbæk Fort.

Medens der for den første omtalte stilling over Bavnehøj og omkring selve Kongens Lyngby var tale om en »armering«, om man vil: »klargøring« eller »forstærkning« af de bestående permanente anlæg, var forholdet det, at der i Dyrehaven blev tale om at foretage en egentlig færdigbygning af nordfronten — noget som aldrig var blevet fuldført, og som havde skabt det i årene før 1. verdenskrig så ofte omtalte »Hul i Nordfronten«.

7. Hvad var »Hullet i Nordfronten«?

Det var opstået ved, at man, da Fortun Fort var blevet færdigbygget i 1893, ikke havde flere penge — og det året efter indgåede »Forlig« havde for stedse spærret for flere midler. Onde tunger sagde også, at visse Dyrehaveentusiaster havde nedlagt kraftige protester mod en »vandalisering« af Dyrehavens idyller, hvorved dette sidste stræk af nordfronten, der skulle have lukket ringen ud

til kysten, forblev ubefæstet og muliggjorde en fjendtlig indtrængen i Dyrehavens sydlige del, hvorfra oversvømmelses- og batterilinien mellem Garderhøj Fort ved Jægersborg og Christiansholms Batteri syd for Klampenborg Station, kunne trues alvorligt, og — hvad værre var — nordfrontens vestlige del («Nordvestfronten») enfileres — d.v.s. beskydes i flanken.

Der blev fra mange sider, alt under indtrykket af den klarhed, hvormed den kommende storkrig tegnede sig i horisonten, gjort store anstrengelser for at få lukket hullet i nordfronten. En komité dannedes til at indsamle midler for at søge sagen ordnet ad frivillighedens vej, men skønt den så sent som i 1913 lagde en halv million på forsvarsministerens — Klaus Berntsens — bord, nægtede denne at modtage pengene, idet han følte sig bundet af »Forliget«, der ikke tillod nogen udbygning af fæstningen — på det tidspunkt. Det blev ejendommeligt nok ikke venstremanden Klaus Berntsen, men hans efterfølger, den radikale dr. P. Munch, der var blevet forsvarsminister under ministeriet Zahle i 1913, og som var en fanatisk modstander af fæstningen — såvel som af enhver anden militær foranstaltning — der modtog pengene og brugte dem på de anlæg, der i efteråret 1914 i huj og hast og delvis gennem frivillig arbejdskraft, blev anlagt for at lukke hullet.

Samtlige værker i Lyngby-Taarbæk kommune kan næsten prale af at have været mere end sædvanligt i »rampelyset«. Lyngby Fort blev nemlig også opført for delvis indsamlede, frivillige midler. »Den frivillige Selvbeskatning til Forsvarets Fremme«, der startede sin virksomhed i 1884 indsamlede på kort tid 1.450.000 Chr. IX-kroner — svarende til en 25-30 millioner i dag. For disse penge opførtes og armeredes først og fremmest Garderhøj Fort (i Gentofte kommune v.f. Jægersborg).

For det tiloversblevne beløb ca. 620.000 kr. påbegyndtes Lyngby Fort, som overdroges »Krigsbestyrelsen« halvferdigt for dog straks at blive fuldført af ministeriet.

Fortun Fort blev berømt for sin udsatte beliggenhed ved hullet i nordfronten, selve »hullet« mere end berømt eller berygtet, og Taarbæk Fort blev først påbegyndt 4 år efter lovens vedtagelse. Så megen politisk røre var der om dets beliggenhed, at det, der skulle have været færdigt i 1913, først højeste kommando i april 1915.

8. Taarbæks Forts dramatiske tilblivelse.

Da planerne om fortet oprindeligt kom op under udformningen af den i 1909 vedtagne forsvarsordning, var det dikteret af ønsket om at have et altid kampklart fort liggende således, at en overraskende landgang med påfølgende overrumpling af en endnu ikke bemanded og kampklar fæstning, kunne imødegås. Krigshistorien — også vor egen — havde belært os om, at landgangsforetagender på øer, der havde fæstninger, som skulle bringes i forsvarsstand, måtte tvinges så langt bort fra fæstningen som muligt, kun derved kunne den fornødne respit opnås. Der blev da også bevilliget 2 forter til denne opgave, et mod syd og et mod nord. Alle var enige om, at det sydlige fort skulle ligge ved Mosede i Køge Bugt, hvor særlige dybdeforhold gjorde en pludselig landgang mest sandsynlig, og Mosede Batteri blev da også anlagt der, og havde for resten endnu i vinteren 1939-40 kommandoen hejst.

Om Taarbæk Forts beliggenhed blev der derimod vild diskussion og adskillige debatter i Rigsdagen.

Hærens folk ville helst have det liggende ved »Den slesvigske Sten«, umiddelbart syd for Eremitageslottet. Derfra kunne dets haubitser, det kaste- eller krumbaneskyts, som man efter datidens teknik kunne bruge til at tage angribende panserskibe under ild med, bedst virke, og virke helt ind på lægt vande, da der var en vis minimumsgrænse for, hvor kort projektilets krumme bane i luften kunne gøres.

Samtidig fik man fortet anbragt på et punkt, der lå passende højt i forhold til sine omgivelser, hvad der ville lette fortets nærforvar kendeligt.

At denne beliggenhed samtidig lukkede »Hullet i Nordfronten« var en fordel, enhver kunne se, men ikke afgørende for, at fortet ønskedes anlagt netop der.

Det var imidlertid afgørende for, at det *ikke* kom til at ligge der. Fra politisk side indså man straks, at her kunne der blive tale om en åbenbar — omend indirekte fremkaldt — forstærkning af Københavns landbefæstning, hvad der ville stride mod det snart 20 år gamle forlig, der jo gik ud på, at denne ikke måtte øges i værdi. For dette rent politiske hensyn måtte hensynet til fortets effektivitet og muligheder vige, hvorfor beliggenheden henvistes

til Dyrehavens østkant, få meter fra Kystbanen, nogle få hundrede meter nord for Taarbæk Kapel.

Denne beliggenhed kom til at betyde, at fortets artilleri ikke kunne komme til at virke tilfredsstillende mod sandsynlige mål i Sundet, og at det, takket være den tætte bebyggelse mellem Sundet og Kystbanen, der spærrede alt udsyn mod hovedskudretningen, meget let kunne overrumples, ligesom dets observationsmuligheder var så små, at der måtte bygges et højt observationstårn på selve fortet, hvad der igen betød, at dets beliggenhed kunne fastslås med største sikkerhed af enhver modstander til lands eller vands.

Dertil kom, at en modstander, der satte sig fast på højderne omkring »Den slesvigske Sten«, kunne både observere og skyde ned i fortet, hvis system af åbne skyttegrave for infanteriet, således var ilde stedt.

I modsætning til det varme fædrelandssind, der knyttede sig til Garderhøj Fort og Lyngby Fort's tilblivelse, fremkaldte Taarbæk Fort's anlæg harmdirrende protester fra Taarbæks beboere, især landliggerne, der var meget fortørnede over at skulle have et så støjende naboskab, der ved øvelsesskydning kunne forstyrre den landlige ro.

Men der var også andre modstandere end landliggerne, der tog til orde. Det galdt bl.a. den daværende sognepræst ved Taarbæk Kapel, hvis had til enhver dansk forsvarsforanstaltning længe holdt galden flydende, og som under hele krigsperioden skrev det ene harmdirrende indlæg efter det andet i dagspressen. De udmalede de lidelser, man udsattes for i Taarbæk, på grund af fortets skydninger og indkvarteringerne (der lå infanteri i Taarbæk under hele første krig — men det var dog dengang — i modsætning til 25 år senere — *danske* soldater, og de blev efterhånden samlet på hotellet, der blev chartret til dette brug). Feltbefæstningsanlæggene i Dyrehaven, hvor den civile færdsel måtte begrænses i nogen grad, var også genstand for samme sognepræsts ubændige vrede.

NB. Som et kuriosum kan oplyses, at det jo langt fra er alle Kirkens tjenere, der har haft et lige hadefuldt syn på landets egne forsvarskræfter. Da netop Taarbæk Kapel skulle indvies i 1864, gik der kludder i programmet. Sognepræsten havde forladt sognet! Han var ilet sine landsmænd til hjælp under

kampene på Dybbøl og Als, hvor han mente, hans plads var, så længe der var en dansk soldat, der stred og led for landet. Blandt dem måtte evangeliets styrke og trøst ikke mangle.

Nå — Taarbæk fik sit »politisk placerede« fort. Omfattende rydningen og bortsprængninger af huse og haver mellem fortet og kysten blev forberedt — men kom ikke til udførelse, da iværksættelsen afhang af en fuldstændig mobilisering, der jo aldrig formelt proklameredes, eller effektueredes, i hvert fald for Hærens vedkommende. (Flåden var ikke formelt, men reelt mobiliseret i 1914-19).

Der har nu utvivlsomt været livligt i Taarbæk under de — af bekostningsgrunde yderst sjældne — øvelsesskydninger fra fortet. »Kastningen« — det fagligt korrekte udtryk for skydning med haubitser — betød jo, at de sværeste haubitsprojektiler slyngedes fra fortet i en bue op i luften ud over huse og haver, hvor man med lethed kunne se og følge granaterne i luften. Det var med et dommedagsdrøn, der krævede alle vinduer åbne i samtlige Taarbæks huse, at en sådan panserbrydende kæmpeprojektil forlod haubitsen (af hvilke Taarbæk Fort havde 6) for efter nogle minutters flyvetid at lande i eller omkring en skive i Sundet.

I så henseende slap beboerne omkring kommunens øvrige forter lettere. Der kunne normalt ikke skydes med skarpt fra landbefæstningens værker — artilleristerne uddannedes på skydebanerne på Amager, hvor der på såkaldte »Faste Batteri« fandtes eksemplarer af alle de i værkerne monterede picer.

Få danske fæstninger har i den grad voldt hovedbrud og været i rampelyset som Taarbæk Fort, der således kom til at ligge forkert, men alligevel, med lidt god vilje kunne betegnes som et anti-landgangsfort for Københavns forsvar mod en nordfra kommende fjende, som et, om visse rydninger blev foretaget, anvendeligt venstre fløjfort for søbefæstningen. Dertil et meget værdsat støttepunkt for den improviserede lukning af nordfronthullet, som foretoges i 1914, og hvorved landbefæstningens fortrække på nordfronten nåede en slags færdiggørelse, hvis man med lidt velvilje vil betragte Taarbæk Fort som et sidste led i kæden Gladsaxe-Bagsværd-Lyngby-Fortunen-Taarbæk, for hermed at nævne navnene på værkerne i den ydre fortrække mod nord.

Med lidt velvilje... bemærk vendingen, for da fortet skulle armeres (monteres med kanoner), blev der fra politisk side draget omsorg for, at fortets kanoner kun kunne bringes til at virke mod mål på søen. Der blev indstøbt stoppeklodser i de briske (underlag), kanonerne opstilledes på, således at angreb en fjende ad søvejen, kunne fortets ild bære mod ham, hvis han var så hensynsfuld at holde sig minimalt 2 sømil fra kysten!! Foretrak han at rykke frem over land kunne fortets kanoner ikke svinge rundt for at standse en sådan fremrykning.

Fortet var en kilde til bekymring i hele sin levetid. Angsten for en overrumpling forlod aldrig de militære myndigheder, og blev ikke mindre af, at det planlagte »flankerings-batteri« der var beregnet opført på en lille opfyldning i vandet lidt nord for Taarbæk havn, ikke kom til udførelse. Dette batteri skulle forhindre en pludselig, især natlig, landgang i villahaverne med påfølgende fremtrængen og overrumpling af fortet, hvis projektører jo ikke kunne virke mod søen, førend de før omtalte rydninger og bortsprængninger var foretaget.

Oprindeligt havde Hæren, da fortets placering ved »Den slesvigske Sten« måtte opgives, ønsket fortet 3-delt med endnu et biværk på sin venstre fløj — men dette ønske blev straks kasseret, da det jo også ville være en *åbenbar* forstærkning af landbefæstningen.

Den voldsomme politiske debat omkring Taarbæk Fort fra 1909-13 blev ikke den eneste måde, hvorpå dette værk på en egenartet måde indskrev sit navn i Danmarks-historien. Efter det i 1937 var blevet nedlagt som fort, benyttedes det som oplagssted for våben og ammunition og blev da også straks besat af en tysk styrke efter 9. april 1940.

Den danske modstandsbevægelse, der vidste, hvad fortet rummede, lod den 10. juli 1944 en væbnet gruppe frihedskæmpere forsøge et kup mod fortet. Med megen snedighed og ikke mindre dristighed, banede den sig endnu ved dagslys vej gennem fortets hegn og pigtrådsspærringer, men stødte på en tysk patrulje, der straks alarmerede fortets vagtstyrke. En livlig ildkamp udspandt sig til almindelig forbløffelse for Dyrehavens mange aftenvandrere, og vore dristige raid'ere blev jo imedens klar over, at spillet var tabt, idet overraskelsesmomentet var gået fløjten.

Lykken stod imidlertid den kække bi, og det lykkedes den lille danske styrke uden noget som helst tab at trække sig tilbage og forsvinde, med i hvert fald det resultat opnået, at adskillige tyske og »danske« vagtmænd måtte bide i græsset.

På vejen hjem blev den danske styrke passet op af det danske politi og noteret for »ulovligt våbenbesiddelse«. Sagen verserede lige til politiet blev fanget og sendt til de tyske KZ-lejre for — det må vel antages — at have virket i samme sag, som de sigtede i denne affære!

Fortet sorterede og sorterer stadig under »Søminevæsenet«, og dets navn kom frem endnu engang i forbindelse med »Holmen-sagen« i 1951. Denne sag drejede sig om den eksplosionsulykke på »Holmen« (alias Flådestationen i København), hvor en beholdning søminer sprang i luften med 16 menneskelivs tab til følge. Under sagens behandling blev det oplyst, at den undersøgelse af de eksploderede søminer, der med så katastrofale følger fandt sted på Holmen, var søgt henlagt til Taarbæk Fort, hvor minerne i forvejen var magasinerede. Men Skovvæsenet havde spændt ben for planen.

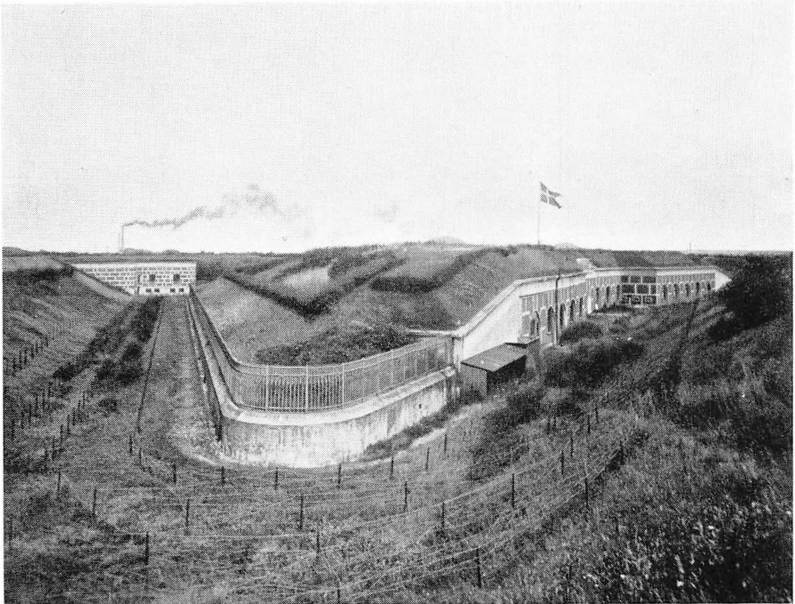
9. De enkelte værkers og afsnits tekniske opbygning.

Vil man lidt mere detaljeret betragte de enkelte værker, der be fandt sig, og hvis jordiske rester stadig befinder sig, inden for Lyngby-Taarbæk kommunes grænser, kan man passende tage dette frontafsnit *fra vest til øst* og — uanset om de forskellige værker og stillinger er anlagt til forskellige tider — få det hele med i én sammenhængende række, om man begynder med Lyngby Fort og over fæstningskanalen (oversvømmelseskanalen) går mod øst til Baunehøjstillingen og derfra fortsætter til Fortun Fort for via Dyrehavestillingen at ende på Taarbæk Fort.

10. Lyngby Fort.

(Indtil 1892 kaldet »Gammelmosegaard Fort«).

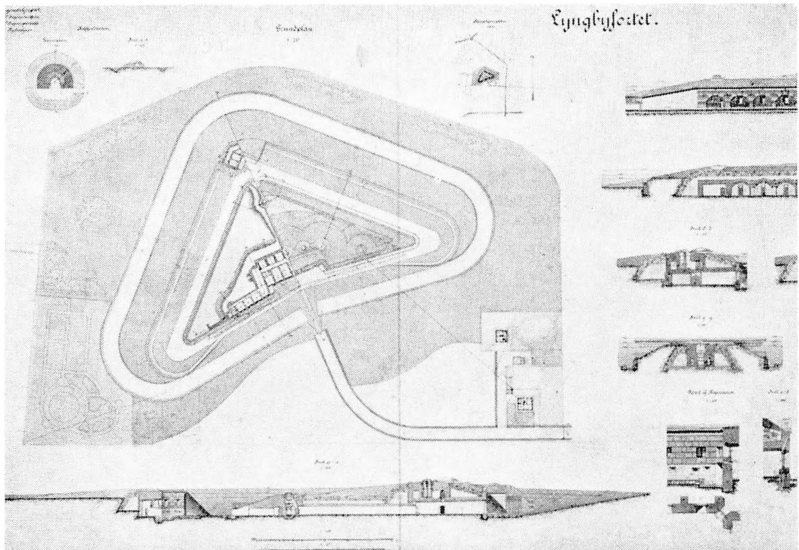
Det vil af kortet side 206 fremgå, at fortet anlagdes 1 km syd for Lyngby Sø med de opgaver, at beherske Nybro Passet, hindre en fjendtlig besættelse af terrainet syd for Lyngby Sø, beherske

3. *Lyngby Fort 1920.* Billedet er taget i juli 1920, som befæstningen samme år i marts var blevet nedlagt ved lov. Det er givetvis sidste gang fortets flag har været hejst. De under sikringsstyrken 1914-19 trukne pigtrådsspæringer i graven står endnu. I baggrunden sukkerfabriken i Kgs. Lyngby. (Artilleriets Bibliotek).

Gladsaxe Plateauet og sammen med Garderhøj Fort ved Jægersborg virke mod Hvidegårds Plateauet. Dertil hindre fjendtlig fremrykning øst og vest om Kongens Lyngby.

Fortet, der indviedes 15. september 1888, blev da også det kraftigst armerede i hele landbefæstningen. Det byggedes som de øvrige landforter som en ligebenet, retvinklet trekant med topvinklens spids pegende mod nord-nord-vest. I trekantens mod syd-syd-øst vendende side — fortets bagside — (»struben«) anlagdes, som i alle vore tilsvarende værker, den såkaldte »strubekaserne« — d.v.s. en række indbyrdes forbundne betonkasematter, der tjente som belægningsrum for besætningen. Til disse rum var så knyttet andre kasematter inde i fortets indre (den mod fjenden vendende side), hvori indrettedes køkken, depoter, messer, ammunitionsrum m.m. På toppen d.v.s. i en etage ovenover, anlagdes normalt —

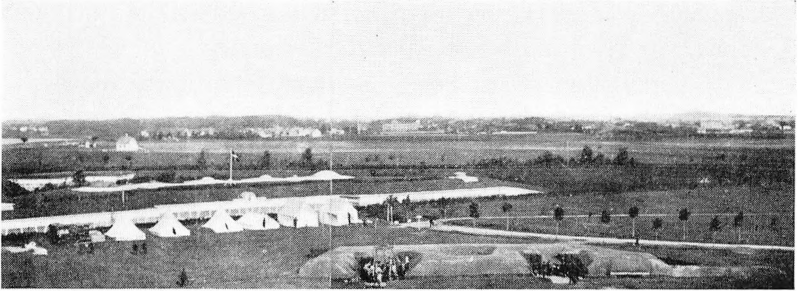

4. *Plan over Lyngby Fort.* Fortlegemets karakter af en retvinklet trekant ses tydeligt. Strubekasernens beliggenhed og vestre halvdel af kontraskarpe-kaponieren ses til venstre for den rette vinkels halveringslinje. Til højre for den ses fortets dæk med panserkuplernes placering. (Hærens Arkiv).

således også i Lyngby Fort — »tårne« til opstilling af skytset, der dækkedes af panserkupler.

Alt dette vil fremgå af fig. 4, hvorpå også kan ses, at der førte en lang »underjordisk« gang — »Poternen« — fra strubekasernens midte ud under hele den jordopfyldning, der dækkede fortets betonkonstruktioner, således at man inde gennem selve fortet kunne færdes frit og dækket ud til graven i vinkelspidsen, for derigennem at få let adgang til flankeringskonstruktionen — »kaponieren« — i gravens modsatte »skrænt« — »kontreskarpen«. Det vil af fig. 4 også fremgå, at der mellem jordkappen og betonkonstruktionerne overalt er anbragt et tykt lag kampesten, som skulle bringe eventuelle projektiler, der trængte ned i jordkappen, til eksplosion, inden de nåede betonen.

Hele fortokernens fod var omgivet af en høj betonmur og ovenpå den igen anbragt et højt jerngitter, der skulle hindre eventuelle snigpatruljer eller andre, som det måtte lykkes at trænge ned i

5. *Lyngby Fort belagt omkring århundredeskiftet.* Fortets beliggenhed i forhold til Kgs. Lyngby ses tydeligt. Samtlige panserkupler ses nogenlunde tydeligt. En del af besætningen er indkvarteret i telte på bagglaciet, hvor man tillige har udført et »øvelsesarbejde« i form af et batteri, hvori artilleristerne øver sig i at bringe kanoner i stilling. Fæstningsartilleristerne uddannedes også i at opkaste og montere provisoriske batterier uden for de faste værker. (Rådhusarkivet, Kgs. Lyngby).

graven — der var tør — i at klatre op på fortets »dæk« eller »krone« — altså top.

På fortets dæk var der anbragt ialt 8 pansertårne. Af disse ragede de 5 permanent op over dækket. 2 af dem hver med 2 stk. lange 15 cm jernkanoner, 3 med hver 1 stk. 15 cm kort stålkanon. Ved poternens udgang i graven var der anbragt et »forsvindings-tårn« med 1 stk. 8 mm »mitrailleuse« (datidens betegnelse for et enten automatisk virkende eller »hånddreven« maskingevær) og i hver af de spidse vinkler i strubekasernens forlængelse et forsvindingstårn med 1 stk. 75 mm hurtigskydende stålkanon. Forsvindingsstårnene var, når deres piece ikke skulle skyde, sænket ned i deres betonbrønd i fort-kernen, men kunne ved håndkraft hæves til frit skud i alle retninger, kanon eller mitrailleuse føres ud gennem tårnets skydeskår og skud afgives, indtil det øjeblik, hvor man ønskede at »forsvinde« for at unddrage sig fjendtlig ild.

Så blev kanonrøret trukket helt ind i tårnet, og dette sænket og forsvandt som mål for fjenden. Princippet brugtes i næsten alle vore forter for det lettere skyts vedkommende.

Det var en alvorlig salve, Lyngby Fort kunne afgive med sine 7 stk. 15 cm kanoner og 2 stk. 75'ere. Den samlede bredside vægt af en sådan salve overgik alle andre landbefæstnings-forters. Men som sagt — fortet havde også usædvanligt mange opgaver.

Foruden, hvad dets tunge artilleri kunne udrette på de lange afstande, var fortet også bestykket til selvforsvar.

Dette var baseret på, at hele fortet ved fæstningens klargøring blev omgivet af et bælte af pigtrådshegn. Bag dette i fortets »glacis« var der en permanent udgravet hindringsgrav. Fik en angriber klippet sig gennem pigtrådshegnet og forceret hindringsgraven, skulle han ned i fortgraven, hvor han fra flankeringskonstruktionerne, som han ikke kunne se fra forterrainet, blev mødt med en række skudstråler fra de 2 stk. 47 mm hurtigskydende kanoner og 6 stk. 8 mm mitrailleuser, der var anbragt dels i den før omtalte »kaponiere« (for nu at bruge det korrekte fæstningsbyggerisprog, der var stærkt franskpræget), der beherskede de to mod forterrainet vendte gravflanker »facegravene«, dels i de to kaponierer, der var indbygget i selve strubekasernen. Denne var netop til de formål bygget med to brudpunkter, der muliggjorde en fuldkommen flankeringsild langs hele fortets strube. Ydermere var alle tre gravflanker fyldt med pigtrådshegn, og skulle enkelte overlevende i ly af mørke eller svigten af gravskytset trænge gennem graven, skulle det 2½ meter høje jerngitter overklatres, inden fort-kernen kunne nås. Fortet betegnede da også, som vore øvrige forter, som »stormfrit«. Dette udtryk var næppe nogen overdrivelse, og effektiviteten af disse hindringer viste forøvrigt deres værd i 1915-16 ved Verdun i Frankrig. Denne bys forter, der var udsat for de voldsomste tyske angreb, kunne nok molesteres til en vis grad, men det tyske infanteri magtede ikke at erobre Verduns forter, der var konstrueret efter samme princip som Københavns.

Skulle fjenden alligevel være trængt ind i selve fortet, var kampen ikke forbi. Hver mand af dets artilleribesætning var udrustet med gevær og bajonet, og uden om fortet ville infanteristyrker være klar til at gribe ind — efter 1914 også med maskingeværer og håndgranater, som iøvrigt også var tildelt fortbesætningen.

Denne udgjordes for samtlige nordfrontens værker af »Fæstningsartilleri-Regimentet's 2. Bataljon« (»2. Artilleri-Bataillon«), hvis »7. Fæstningskompagni« fra 1. august 1914 til efteråret 1919 havde belagt fortet.

Til trods for, at fortet lå et godt stykke fra nærmeste kyst, og faldskærmsformationer ikke kendtes dengang, var beredskabet meget højt i hele perioden. Lytteposter udstilledes hver nat, og i

6. *Lyngby Fort's hovedindgang 1904.* Over porten ses den mindeplade, der tilkendegiver, at fortet er opført for indsamlede bidrag i den danske befolkning med følgende tekst: Dette fort påbegyndtes i året 1887 ved frivillig selvbeskatning til fædrelandets forsvar. I forgrunden 3 fæstningsartilleri- og 1 infanteri-officer i datidens blå, toradede uniformer. Nr. 2 fra venstre dog i den såkaldte snorefrikke. (Artilleriets Bibliotek).

alle kaponierer var der fast besætning af en underofficer og en halv snes mand. Komfort var der ikke meget af. Man lå stuvet sammen i kasematterne om natten, når man ikke var på post. Frihed var der heller ikke meget af.

Regimentet var oprindeligt uniformeret med 2-, senere 1-radede mørkeblå uniformer med sorte kapper. Fra 1916 reglementeredes lysegrå uniformer og kapper — men de nåede ikke i fuldt omfang at komme til udlevering i fæstningens — og regimentets — sidste fire leveår.

Den individuelle bevæbning bestod af et remingtongevær — enkeltskuds — officielt kaldet »Bagladeriffel M/1867/96«.

Bortset fra 1914-19 var fortet, som landbefæstningens øvrige værker, ikke permanent belagt i fredstid, udover i ganske enkelte måneder af året, hvor en besætning var udlagt for at blive

fortrolig med fortets installationer og tjenesten ombord, normalt efter at have gennemgået en rekrutskole på Strandgadens Kaserne; visse hold fik dog deres rekrutuddannelse fra første dag på fortet.

Dertil kom årets, til efterårsøvelser genindkaldte, ældre årgange.

Der afholdtes enkelte gange skarp-skydning fra fortet mod mål udlagt i Lyngby Sø.

Af Lyngby Fort er der i dag selve fort-kernen, der er taget i brug til industri, graven og kontreskarpekaponierne tilbage. Alle pansertårne er forlængst fjernet og en villa opført ovenpå fortlegemets jordopfyldning. Kaponieren har været indrettet til beboelse i nogle år, men er atter fraflyttet.

11. Anlæggene mellem Lyngby Fort og Fortun Fort.

En videre undersøgelse af anlæggene i Lyngby-Taarbæk kommune fører en fra Lyngby Fort gennem Kongens Lyngby op mod Bavnehøj og først derfra i mere østlig retning mod Fortun Fort. Som før nævnt var der planlagt betydelige »armeringsarbejder«, udført ved fæstningens klargørelse mellem samtlige permanente værker, og i så henseende blev afsnittet mellem Kgs. Lyngby og Fortun Fort et af de kraftigste udbyggede, da fæstningen besattes i 1914.

Det, der spillede afgørende ind her var oversvømmelsessystemet, hvis effektivitet stod og faldt med, at ingen fjendtlige styrker umiddelbart efter et fredsbrud, fik lejlighed til at forstyrre de sluser og kanaler, gennem hvilke oversvømmelsesområderne skulle forsynes med vand.

Omend disse områder ikke alle lå i Lyngby-Taarbæk kommune, lå der betydningsfulde anlæg til oversvømmelsens etablering, inden for kommunens grænser.

Oversvømmelsen var baseret på en sænkning af vandstanden med 125 cm i den højtliggende Furesø, der igen fik vand fra Farum Sø. Den oprindelige å mellem Furesøen og Lyngby Sø, blev derfor i 1886 udgravet til en bred kanal, samtidig med at man i Frederiksdal byggede et stort stemmeværk, hvorfra furesø vandet, når beslutningen om oversvømmelsens iværksættelse forelå, kunne dirigeres ned i Lyngby Sø.

Her indrettede man et stemmeværk, der kunne lukke for søens oprindelige afløb gennem Mølleåen, medens man gravede en

7. Stemmeværket i Frederiksdal under bevogtning af infanteri 1914. Her var nøglen til hele oversvømmelses anlægget. Infanteristerne er i blå uniform M/1910 med Krag Jørgensen magasingevær M/1889. (Rådhusarkivet, Kgs. Lyngby).

kanal fra den østlige søbred under Lyngby Hovedgade, tæt sønden om kirken ved Knyppestræde, hvor der indrettedes et stemmeværk. Derfra videre i direkte østlig retning, nord om Stenrød gård et stykke ind i Ermelunden til et stemmeværk, der hvor Ermelundsvej løber ind i skoven.

Dette gamle stemmeværk er lige blevet fjernet i disse år i forbindelse med den nye Ermelundsbro.

Kanalen — i dag »Ermelundsstien« -- var vandfyldt lige til dette punkt, »Ermelunds Stemmeværk«, hvis åbning ville iværksætte oversvømmelsen af »Lyngby Enge« helt ud til kysten, forudsat de øvrige stemmeværker også åbnedes.

Selve oversvømmelses anlægget, vil ikke blive nærmere omtalt her, men de vigtigste enkeltheder skal dog lige nævnes.

De arealer, der skulle oversvømmes, deltes i en række »bassiner« — ialt 6 — der fyldtes et for et og var indbyrdes adskilt ved kraftige dæmninger med indbyggede stemmeværker. Når disse bassiner var fyldt, var »Nordre Oversvømmelse« etableret, og overskydende vand kunne føres gennem Hundesø Mose og Søndersø Mose til Gentofte Sø og videre gennem et kanalsystem til Utterslev Mose

til støtte for Husum-Enceintens østlige fløj, hvorved der etableredes den såkaldte »Søndre Oversvømmelse«.

Bag »Nordre Oversvømmelse« lå på venstre fløj, det berømte, før nævnte, Garderhøj Fort, 2 flankeringsbatterier i Ordrup Krat — Vestre Ordrupkrat Batteri og Østre Ordrupkrat Batteri og endelig på højre fløj af oversvømmelsen, den kraftige »Christiansholmslinie« med Christiansholms Batteri i centrum og Hvidøre Batteri ud mod Sundet.

Foruden disse anlæg var der forberedt et meget kraftigt forsvar af alle dæmningerne, der skilte »bassinerne«, men nærmere omtale af disse anlæg uden for Lyngby-Taarbæk kommune må søges i »Meddelelser fra historisk-topografisk Selskab for Gentofte Kommune, IV 1939-45«.

Det er indlysende, at hele kanalsystemet med dets sårbare stemmeværker og sluser, måtte være under egne styrkers kontrol i de 3-8 døgn, det ville tage at få oversvømmelserne fuldt etableret, hvad der også satte sine spor på klargøringen af fæstningen i 1914.

Alle sluser og stemmeværker, først og fremmest Frederiksdals, blev sat under skarp bevogtning; langs kanalerne gravedes skyttegrave. Som et kuriosum skal nævnes, at den tidligere ejer af »Marienborg«, grosserer Vilhelm Skovgård-Petersen, bevarede og vedligeholdt fra krigens udbrud og til han i 1935 afhændede stedet, et stykke skyttegrav i sin have, nøjagtigt som det var blevet anlagt af den styrke københavnsk infanteri, som i august 1914 var blevet indkvarteret på ejendommen, hvis område strakte sig ned til den ene bred af Furesøkanalen.

Kongens Lyngby, der med sin beliggenhed uden for fortrækken og med sit stemmeværk i Knyppestræde, hvor kanalen gik under Hovedgaden, der hvor Legetøjsforretningen er, lå meget udsat, var af samme grund i fæstningsarmeringsplanerne forudsat »indrettet til forsvar«.

En sådan »indretning« skred man nu ikke til i 1914, men man forberedte den, bl.a. ved at grave en skyttegravsstilling nord om byen, hovedsageligt i Sorgenfri Parks udkant, hvis højre flanke dækkedes af Mølleåens bredning syd for Fuglevad Mølle og dens venstre af Lyngby Søes nordbred noget øst for Prinsessehøjen.

Denne stilling støttedes af visse, ikke permanente, batterianlæg i Sorgenfri Slotspark, et ved »Grotten« (»Grotte Batteri«) og et

8. *Bavnehøjstillingens østlige kasematgruppe.* Billedet er taget i foråret 1960, da de oprindeligt i plan med terrænets overflade liggende konstruktioner kom for dagens lys under Lundtofteslettens planering i forbindelse med Danmarks tekniske Højskoles byggeri. Midterflankens kasematter kan ses og den ene tilbagebøjede (vestlige) fløj, der antyder anlæggets profil. På væggen over kasematåbningerne ses en række mørke punkter. Det er de afbrækkede jerndragere, der bar en træbro, der dannede standplads for de skytter, der skød henover brystværnet. Hakket der ses i flankeprofilen var albuebankettet. I baggrunden ses Hjortekærs sydkant og Dyrchaven med Fortunens Indelukke. (Forfatterens optagelse).

noget sydligere, begge for at dække Fuglevad passet. Det sidste kan endnu den dag i dag ses, og er forfatteren af disse linier bekendt, det eneste endnu bevarede af de mange tilsvarende batterier, der anlagdes i perioden 1914-18.

Batteriet ligger lige inden for H.K.H. Arveprinsens afspærrede domæne, altså i selve slotshaven til Sorgenfri, hvad der kan forklare, at dette minde, takket været kongelig bevågenhed, ikke er blevet jævnet med jorden.

Fra samme Mølleå-brednings østre bred anlagdes så en skyttegravsstilling i østlig retning nord om Bavnehøj, omkring hvilken

der anlagdes nogle meget, for en feltbefæstning endog særdeles, kraftigt konstruerede kasematgrupper for infanteri — ialt tre grupper, hver til 250 mand — med andre ord, nok til at huse en hel infanteribataljon, med den styrke, den ville have i krigstid.

Det er tydeligt, hvorledes erfaringerne fra Dybbøl i 1864 prægede disse anlæg. Man ville for enhver pris forhindre, at fjendens artilleri skulle umuliggøre infanteriets ophold i de stillinger, der skulle forsvares mod stormangreb, så overalt, hvor fort-mellemrummene udbyggedes med skyttegravstillinger for infanteri, søgte man disse »beredskabsrum« — i form af skudsikre kasematter — indbygget i selv stillingen. Her kunne så skyttegravenes besætning søge dækning mod fjendens ild for i stormøjeblikket at myldre ud og besætte gravene, foran hvilke, der overalt var trukket brede pigtrådshegn, hvori der var indbygget flankeringshuller til »rekylgeværer« — datidens betegnelse for lette maskingeværer, atter suppleret med acetylgas-projektører til natskydning.

Kasematgruppen omkring Bavnehøj, der forøvrigt blev bygget for de før omtalte frivillige bidrag, der indkom gennem »Forsvarsindsamlingen af 1913« og delvis blev udført ved frivillig arbejdskraft, fortjener en kort omtale. De udskilte sig fra fronternes øvrige »beredskabsrum« ved i sig selv at udgøre en kampstilling, idet der ovenpå dem, eller rettere på et »galeri« langs deres »strube«, var anlagt et (sandsækkebeklædt) brystværn, hvorfra forterrainet kunne bestryges med infanteriild. Desuden var hver gruppe foruden med 7 kasematter, hvori der var siddeplads til 40 mand i hver, udstyret med en officers- og en underofficerskasemat, med en køkkenkasemat og et (proviant-)magasin, hvori der hovedsageligt var beregnet oplagt ankre med . . . hvidtøl!

Efter datidens militære welfare-forestillinger, var den kraftigste virkende stimulans, man kunne give soldater i de yderste stillinger: varmt øl — også en ting, der havde sine rødder i Dybbøls belejring i 1864, hvor der hver morgen inden daggry uddeltes denne, for resten af de forfrosne soldater, mere end højt skattede opkvikker.

Bavnehøjkasematterne kunne ikke fjernes eller tildækkes, da armeringsarbejderne sløjfedes. De lå alle tre mere eller mindre i opmindelig skikkelse lige til planeringen af Lundtoftesletten begyndte. Så dukkede den østlige af dem pludselig op fra sin nedgravede

stilling, simpelthen ved, at jorden omkring den forsvandt. Se fig. 8.

Fra Bavnehøjstillingen gik en stilling i direkte sydlig retning lige ned mod fæstningskanalen. Skulle et fjendtligt indbrud i Kongens Lyngby lykkes, ville det altså være muligt at hævde Bavnehøjplatauet. Selve kanalen var iøvrigt også forstærket til forsvar, dels med pigtråd på begge kanalsider, dels med skyttegravsanlæg på den søndre side, samt flere batterianlæg, deriblandt et større 15 cm's ved Dyrehavegård. I forbindelse hermed var der planlagt — og gravet — en stilling til forsvar af Lyngby Kirke og kirkegården følgende dennes nordlige kant.

Alle de her omtalte stillinger kom til udførelse i 1914-18, men desuden var der planlagt adskillige flere arbejder, især rydninger, stillinger i »2. linie«, forbindelse- og færdselsgrave, dækningsrum o.m.a.

Fra Bavnehøj gik stillingen i direkte østlig retning over mod Fortun Fort, hvorfra iøvrigt hele stillingens forterrain kunne enfileres (beskydes med flankerende ild).

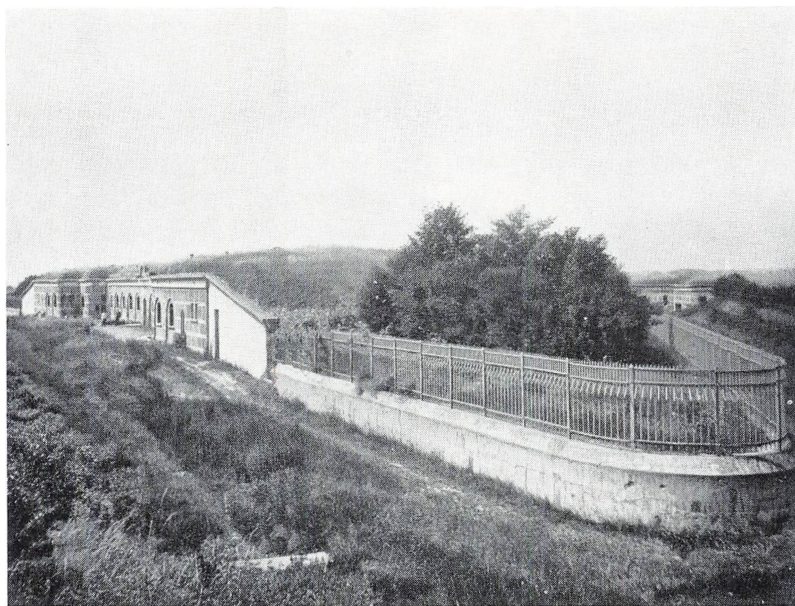
Fæstningsafsnittet øst for Lyngby Fort kan næppe færdigbehandles uden at det nævnes, at der også gravedes en stilling fra dette fort i stik østlig retning syd om Vintappersøen til Garderhøj Fort v.f. Jægersborg. Denne linie, der bl.a. rummede et kraftigt udbygget modstandspunkt lige ved Vintappergården, af hvilket der endnu er meget let erkendelige rester tilbage, gik imidlertid ind på Gentofte kommunes område og falder således uden for denne fremstilling.

Bortset fra det omtalte batterianlæg i Sorgenfri Slotspark er der af hele stillingen mellem Kgs. Lyngby og Fortun Fort kun den sydligste kasematgruppe ved Bavnehøj vandtårn tilbage. Den er taget i brug som opbevaringsrum for det gartneri, på hvis grund den ligger, og er udvendigt beklædt med glasuld, så det er svært at erkende, at det drejer sig om et oprindeligt militært anlæg.

12. Fortun Fort.

Dette fort blev et af de sidst fuldførte i den første fæstningsbyggeperiode og afleveredes til Forsvaret i 1883.

Dets hovedopgave var at holde Mølleå-passene ved Brede og Ørholm og hele Lundtoftesletten under ild — men det er ingen

9. Fortunfortet set fra bagglaciets østre kant 1920. Man ser tydeligt ligheden mellem dette fortleget og Lyngby Forts. Pansertårnene ses ikke, da de som forsvindingstårne normalt var sænkede ned i deres »brønde«. Mange af landforterne havde en udformning og beliggenhed, der ofte rummede mere landlig pøsi end egentlig martialsk barskhed — i hvert fald om sommeren. (Artilleriets Bibliotek).

hemmelighed, at dets beliggenhed, sådan som forholdene udviklede sig, var anledning til megen bekymring hos de myndigheder, hvem ansvaret for Københavns forsvar påhvilede. Dels standsede bygningen af den ydre fortrække med anlægget af dette fort i Dyrehavens vestkant, medens selve Dyrehaven kom til at udgøre det før omtalte »Hul i Nordfronten«, dels ville fortets venstre flanke være meget udsat, hvis det ikke lykkedes i tide at få Bavnehøjplateauet indrettet til forsvar, således at dette ikke kunne falde i fjendens hænder.

I sin konstruktion var det nogenlunde det samme som Glad-saxe- og Bagsværdforterne — grundridset en ligebenet trekant, en strubekasemat i én etage, hvori også skytskasematterne indgik, og en hovedbestykning, der udgjordes af 4 stk. 75 mm hurtigskydende kanoner i (panser)forsvindingstårne. Nærforsvaret, baseret på en

tør grav flankeret dels fra en kontreskarpe-kaponiere, dels flankeringskyts i strubekaponieren; flankeringskytset omfattede her 4 stk. 75'ere.

Som ovenfor omtalt var fortets placering i vestlige udkant af det i Dyrehaven indhegnede »Fortunens Indelukke« et forhold, der nødvendiggjorde en omfattende rydning af bevoksningen her, da fortet i modsat fald ville have haft en skyklap for sit højre øje. Denne rydning blev da også straks iværksat den 1. august 1914, da fortet klargjordes — et rydningsarbejde, der dels muliggjorde observation, ildafgivelse og belysning fra fortet ned mod Eremitagesletten, dels muliggjorde fortets nærsikringstjeneste og endelig gav frit skud i frontal retning fra den linie, der måtte indrettes og blev indrettet øst for fortet gennem »Indelukket«.

Forholdene i og omkring fortet var derudover af samme art som ved »Lyngby Fort«, og livet ombord var præget af samme strenge mandstugt og militære konsekvens. Besætningen var selvsagt væsentlig mindre end på Lyngby Fort.

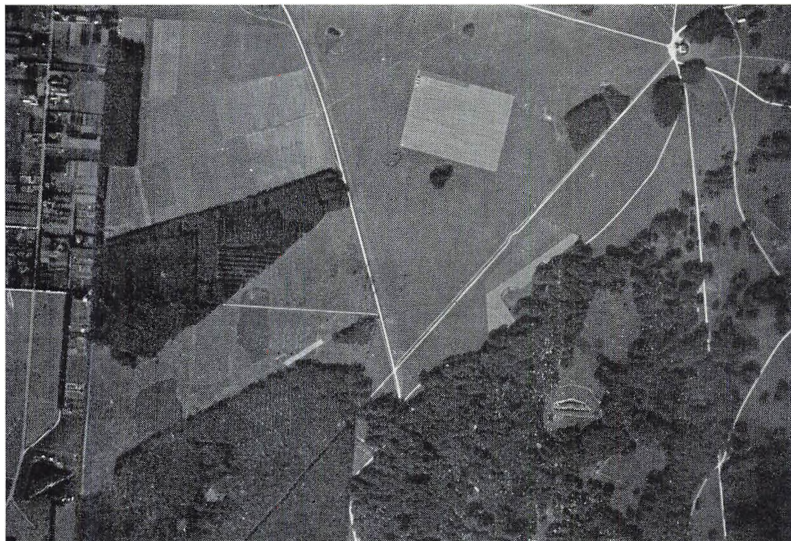
Fortun Fort ligger endnu med sin fortkerne og sin grav og sin kontreskarpekaponiere tilbage omgivet af alle slags villaer og sommerhuse. Strubekasernens facade kan om vinteren, når der intet løv er på træerne, let ses fra den vej, der inde i Dyrehaven løber fra Fortunen til Hjortekær.

13. Anlæggene mellem Fortun Fort og Taarbæk Fort.

På gamle kort over Dyrehaven kan man se 3 steder, hvor der er markeret et anlæg, der betegnes som »batteri«. Dels lige til højre for vejen Fortunen-Eremitagen, hvor den fører ud af skoven ned på sletten, dels på »Præstesletten« og endelig — med front mod øst — lidt syd for »Den slesvigske Sten«.

Disse jordværker kan enhver se i dag for førstnævntes vedkommende, ligesom Præsteslettebatteriet også findes, men nu ligger bag et »indelukke« og er blevet plantet til, så det ikke mere kan ses. Det sidste batteri er helt forsvundet.

De er alle anlagt som »øvelsesarbejder« for de københavnske ingeniørsoldater i årene efter 1894 som et forsøg på at lukke det hul i nordfronten, som opstod ved forsvarsforligets indgåelse (se side 230), men nogen permanent værdi kan de ikke have haft og

10. *Hullet i nordfronten set i 3000 m højde 1931.* I nederste venstre hjørne ses Fortun Fort med hele den omfattende rydning af Fortunens indelukke op mod Eremitage Slottet. Den var endnu ikke 12 år efter sikringsstyrkens hjemsendelse »groet op igen«. Tydeligt kan også ses »Indelukke Bateria« stik øst for Fortun Fort og det noget større »Præsteslette Bateria« på Præstesletten længere mod øst. De faktiske spærreanlæg i »hullet« kan derimod ikke ses. De kan skimtes på originalfotoet (Geodætisk Institut).

indgik da ikke i de armeringsplaner, der kom til udførelse i 1914. For det vestlige batteris (»Indelukke-batteriet«) vedkommende utvivlsomt, fordi det havde en fra 1914-stillingen forkert vendt front, »Præsteslette-batteriet« formentlig fordi det lå for langt tilbage.

»Hullet i Nordfronten« blev derfor lukket med en række »intervalkaponierer«, der indbyggedes i en skyttegravsline med stærke pigtrådsspæringer foran, der kunne bestryges og belyses fra disse kaponierer, der med visse intervaller i et antal af 5 udgjorde stillingens egentlige ildkraft, bestykket som de var med 75 mm kanoner og suppleret med talrige flankeringshuler med maskinskyts.

I samme stilling i den nordøstlige skovkant indbyggedes en halv snes »beredskabsrum« hver for ca. 100 mand. Stillingen fulgte den før omtalte »indelukke-rydning's« sydkant, fulgte i store træk op

til højderne om »Den slesvigske Sten« og førtes derpå i en tilbage-trukket brudt linie over mod Taarbæk Fort, for endelig øst for dette at føres ned til kysten gennem villahaverne ved Strandvejen. Oprindeligt var den sidste del af stillingen trukket ned længere mod syd (syd om Taarbæk Kapel), men da Taarbæk Fort højste kommando 28. april 1915, blev denne fløj af stillingen skudt frem i linie med fortet.

Alle betonkonstruktionerne, intervalkaponiererne og beredskabsrummene blev udført for frivilligt indsamlede penge fra 1913-indsamlingen og delvis udført af frivillig arbejdskraft. Ministeriet gav kun nølende sin tilladelse til, at der anvendtes beton fordi man herved kom til at »udbygge landbefæstningen« — og det var kun på betingelse af, at anlæggene enten bortsprængtes eller straks tildækkedes med jord, når krigen var forbi, at forsvarsmini-

11. *Utildækket beredskabskasemat i Dyrehaven vest for Præstesletten. Billedet er taget i foråret 1962. Kasematten ligger stadig, trods strenge påbud i 1919 om at fjerne ethvert spor af det danske folks offervilje i 1914, som et minde om »Forsvarsindsamlingen af 1913« og et større antal københavnske stud, polytters arbejdspræstation tillige med forskellige, danske cementfabrikkers gaver i form af materialer til denne stillings opførelse. (Forfatterens optagelse).*

steren gik med til disse foranstaltninger . . . og således lykkedes det omsider at få lukket hullet. Men for efterverdenen skulle disse håndfaste vidnesbyrd om dansk forsvarsvilje skjules.

Af anlæggene mellem Fortun Fort og Taarbæk Fort kan det øvede øje finde mange spor. Såvel i Fortunens Indelukke som i det indelukke, der ligger vest for Præsteslette ligger endnu 2 helt utildækkede beredskabsrum til 100 mand. De øvrige er delvis eller helt tildækkede, omend en betonkant mange steder stikker frem i toppen af de sidstnævnte »oldtidshøje«, hvad Dyrehavens kaperkuske normalt forklarer dem som, til deres turist-passagerer!

De 4 interval-kaponierer mellem de 2 forter er alle helt tildækkede. I Ulvedalene kan man endnu finde en kommandostation bestående af 2 betonkæsematter, der gennem mange år har tjent som nødhjælpstpost for »Røde Kors'« sanitetsfolk under vintersporten omkring »Djævlebakken«. Vest for Taarbæk Kapel ligger også en utildækket betonkæsemat fra den oprindeligt 1914-stilling, der lagdes frem, da fortet meldtes klar i 1915.

14. Taarbæk Fort.

Fortets konstruktion bærer tydeligt præg af, at det er 20-25 år yngre end de øvrige forter på den nordfront, som det absolut mod fæstningsbekæmpernes vilje alligevel kom til at indgå som et led i.

På forhånd måtte det udskille sig fra de øvrige forter af tilsvarende størrelsesorden, fordi dets hovedopgave var at virke mod mål på søen, hvad der i årene før 1. verdenskrig nødvendiggjorde en hovedbestykning af kasteskyts — haubitser — hvis projektiler først skulle slynges højt op i luften for at ramme skibene bogstaveligt talt »ovenfra«. De artillerienheder, man først og fremmest ville beskytte sig mod, datidens »Dreadnought«s, var så kraftigt udstyret med sidepansær, at man ikke kunne påregne at få ødelæggende virkning ved — populært udtrykt — skydning hen over havoverfladen mod skibenes sider. Det galdt om at træffe skibene i deres ømme punkt, dækket, og dermed slå igennem ned til de vitale dele af kolosserne — maskinen og ammunitionsmagasinerne.

Taarbæk Fort byggedes da også over ideen med en haubitsbestykning. Selve fortet, der, som de øvrige her omtalte, var en ligebenet trekant i grundrids, med den rette vinkel lige mod nord, og

en strubekaserne lige mod syd, forsynedes derfor i sin nord-østvendende flanke med en dyb grav, hvori opstilledes 4 stk. 29 cm haubitser, der kunne virke op over kystbanen, villahaverne og strandvejen og nå skibe i farvandet mellem Rungsted Kyst og Hveen.

Men hertil kom, at fortet bestykkedes med 2 stk. 120 mm haubitser i pansertårne, til virkning hovedsageligt mod mål på landjorden — en idé, som under alle omstændigheder var beregnet til at udgøre noget naturligt for et fort, der oprindeligt var tænkt placeret yderst isoleret langt fra noget sammenhængende befæstningssystem.

Nu blev dette »landfort-element« faktisk — og utvivlsomt uden at det gik op for fortets politiske modstandere — ikke alene en mønt i fortets, men i lige så høj grad nordfrontens artilleriværdi. Hertil kom, at fortet oppe på sit dæk på den kerne, der udgjorde fortelementet, nedskåret i jordkappen, der lagdes over alle betonkonstruktionerne, forsynedes med et skyttegravsanlæg af beton. — Dette anlæg havde front til alle sider og inkluderede murede dækningsrum til hele gravbesætningen, foruden et stort antal panserskjolde til beskyttelse af de fra brystværnet virkende lette maskingeværer (se fig. 14). Dette nærforsvarssystem var yderligere forstærket med 3 forsvindingstårne med maskinskyts, ligesom fortet havde den fra de øvrige værker kendte ydre stormfrihedssikring — en tør grav med pigtråd flankeret fra kaponierer i kontraskarpen og strubekasernen. Hertil, som de øvrige forter, et jerngitter om hele fortkernelen.

Kontraskarpekaponieren kunne nås gennem en poterne, der strakte sig fra strubekasernen helt ud til selve kaponieren, idet den var ført over graven som en overdækket gang, der lige ragede så meget op over gravens bund, at denne, også fra denne poternegang kunne bestruges gennem nogle skydeskår, der var anbragt i begge gangens sider.

Passage til og fra kaponieren skulle således ikke, som ved Lyngby Fort, foregå udækket »i fri luft« et stykke af vejen.

Endelig var fortet — efter amerikansk forbillede — forsynet med et 40 m — senere 32 m — højt betontårn, fra hvis øverste platform, hvor der var anbragt en stor afstandsmåler, der kunne observeres mod alle mål på søen, uanset bevoksning og bebyggelse

12. *Taarbæk Fort set fra et fly over Sundet 1935.* To år senere fjernedes observationstårnet og pansørkuplerne. Det har været umuligt for forfatteren at skaffe et bedre billede af dette karakteristiske anlæg. Skulle nogen læser kunne hjælpe?

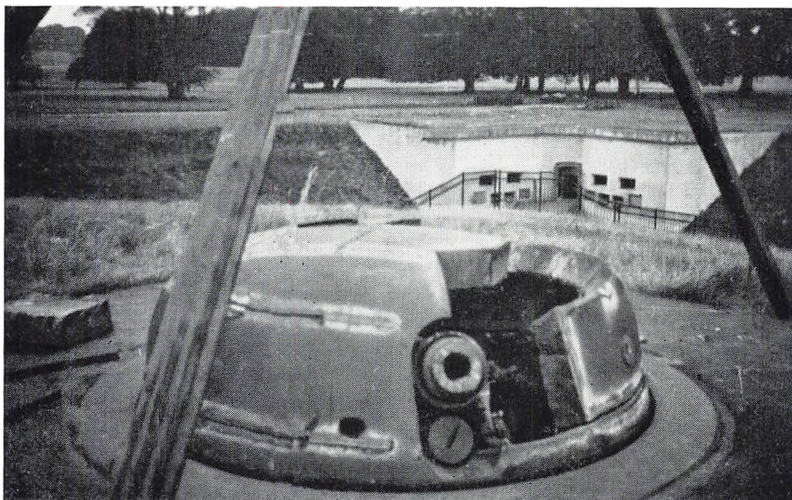
mellem fortet og kysten. Dette tårn opførtes med den motivering, at fortet ellers ikke kunne få observation for sine skydninger, men da netop rydning af alle maskerende bygninger og beplantninger mellem fortet og kysten hørte til de arbejder, der skulle udføres i det øjeblik, fortet ved mobilisering sættes i kampklar stand, og rydninger var forudsætningen for at fortets 2 store pansrede projektører overhovedet kunne virke mod mål på søen, var tårnets værdi yderst problematisk fra det øjeblik rydningerne var gennemført. Reduktionen af observationstårnets højde blev først og fremmest begrundet med, at man i et orlogsskibs afstandsmåler kunne bestemme fortets placering helt oppe fra Helsingør!

Man kan måske med rette sige, at tårnet ville være til større besvær end gavn, da det jo i mange miles afstand røbede fortets beliggenhed, og såvel fra land som fra sø ville være et skæbnesvangert rettepunkt for fjendens artilleri. Hertil kom de ulykker et halvt eller helt sammenstyrtende tårn ville forårsage på fortets passive hindringsmidler (pigtråd og jerngitter), på maskering af kaponiereskytsets skudfelter, for slet ikke at tale om, hvad de nedstyrtende betonmasser kunne nå at slå ihjel blandt kysthaubitsernes betjeningsmandskab, eller en besætning i det overfor omtalte skyttegravsanlæg.

Så det var ikke alene placeringsmæssigt og politisk, at Taarbæk Fort blev problembarnet — konstruktionsmæssigt havde det også noget af vanskabningen over sig; og var det ikke populært blandt Taarbækkerne og Dyrehavens venner, blev dets skorstensagtige tårn, der ragede trist op blandt Dyrehavens ege, genstand for megen harme — især blandt dem, der i forvejen havde let ved at harmes over enhver forsvarsforanstaltning.

Til gengæld var fortet populært i Kystartilleri-Regimentet, som afgav besætning (ca. 250 mand) til det. Beliggenheden i Dyrehaven var jo bekvem og poetisk, og der var let adgang til tog til København. Hele fortets indretning var præget af en vis sober modernitet, der var bl.a. elektrisk lys overalt og midt herude i Dyrehavens fæstningsfront fandt man blandt en af fortets mange barske kasematter et »Badeværelse for Officerer«!

Fortet blev ikke nedlagt i 1920, da det ikke indgik organisatorisk i landbefæstning, men i Københavns Søbefæstning, der bevarede det lige til vore dage. Først i 1937 nedlagdes Taarbæk

13. *Taarbæk Fort desarmeres 1938.* Man ser opskæringen af den ene af de 2 panserkupler, der rummede en 120 mm haubits og det overskårne haubitsrør. I baggrunden kontreskarpekaopiereren. 3 år senere kom Chr. Richardts strofe fra »Efter Dannevirkes Rømning« om den opgivne Dannevirkestilling 1864 næsten til at passe:

»Tivse Malmens mange Munde
 som til Fjenden raabe kunde,
 tavse og med stunget Øje
 ligge de paa Thyras Høje.
 Og naar næste Gang de sjunge —
 tale de den tydske Tunge.«

Med fortets desarmering var hullet i nordfronten — denne gang i sø-nordfronten — atter en kendsgerning. Igennem dette sejlede de tyske troppetransporter uantastet ind i Københavns havn natten til 9. april 1940.

Fort som fort, men bevarede til brug for andre forsvarsmæssige formål. Observationstårnet og panserkuplerne til 120 mm haubitser fjernedes straks samtidig med skytsets ophugning. Det var tiden, der var løbet fra et rent haubitsfort. Kystbefæstningens øvrige haubitsforter måtte også ombestykkes eller udgå af Forsvaret. Taarbæk Fort kunne ikke ombestykkes med den beliggenhed, det havde, så det gik ud af ringen. Derved opstod der faktisk et nyt »hul i nordfronten« — denne gang til søs. Gennem det sejlede som bekendt de tyske besættelsesstyrker til København, natten til den 9. april 1940.

14. *Nærforsvarsøvelse på Taarbæk Fort 1932.* Billedet er taget i fortets skyttegravsanlæg, der var nedbygget i fortdækket. Man ser dækningsrummene indbygget i brystværnet og maskingevær-standpladserne med små panserskjolde over. Ved maskingeværet står en rekrut i Den kgl. Livgarde. Den øvrige besætning udgøres af orlogsgaster, — fortet var i september overtaget af Den kgl. Marine — klædt i Hærens lysegrå feltuniform M/1915, som fortets munderingskamre var fulde af til mobiliseringsbesætningen. Et kronet anker i huen er det eneste der tilkendegiver, at denne del af besætningen hører til Flåden. På brystværnet ligger en af Flådens 8 mm remingtonkarabiner M/1867. Patronbundter på albuebankettet. (Berlingske Tidende).

I 1932 skiftede Kystartilleriet værnsgren og gik fra Hæren til Den kgl. Marine. Så Taarbæk Fort nåede at komme under kommando af marineofficerer, idet fortet i årene 1932-37 med visse mellemrum havde sin mobiliseringsstyrke indkaldt til afprøvning af tjenesten på fortet, således som tilfældet også var hvert efterår fra 1919-32, mens det endnu var under Hæren.

Ved disse lejligheder blev orlogsgasterne for første gang i Flådens historie iklædt egentlige feltuniformer (Hærens lysegrå, model 1915), med tilhørsforholdet til marinen tilkendegivet ved et kronet anker — Den kgl. Marines emblem — i huen.

Når man ser bort fra pansertårne og observationstårnet — og dertil artilleriet — er fortet bevaret i sin oprindelige skikkelse,

alene af den grund, at det stadig er Forsvarets ejendom i modsætning til de fleste andre værker. Da der imidlertid er foretaget meget omfattende beplantninger på og omkring fortet, er det svært udefra at få indtryk af anlægget, til hvilket der ikke er adgang for andet end Den kgl. Marines personel.

15. Linien øst for Taarbæk Fort.

De sidste få hundrede meter mellem Taarbæk Fort og kysten var i 1914-19 lukket med en skyttegravsline, der delvis var flankeret fra en intervalkaponiere umiddelbart foran fronten af fortets østre flanke. Denne kaponiere betød en meget væsentlig styrkelse af fortets nærforsvarsmuligheder. Den tildækkedes straks i 1919-20 men »udgravødes« senere og brugtes til ammunitionsoplagsrum.

Omtalte skyttegravsline ville ved mobilisering have fået frit skud gennem de før omtalte rydninger, der skulle sikre Taarbæk Fort fri observation over søen.

16. Tilbageblik 1962.

Med Taarbæk Forts desarmering i efteråret 1938 ophørte Lyngby-Taarbæk kommunes rolle definitivt som led i dansk befæstnings historie. Epoken kom i forskellige etaper til at spænde over det meste af et halvt sekel. Men der vil gå mange sekler, inden de sidste rester af de mange anlæg forsvinder — om de overhovedet nogensinde kommer til det . . . der er meget der tyder på, at de enkelte værkers enorme betonkonstruktioner vil være lige så uforægelige som pyramidernes.

Man skal være dybt inde i den voldsomme strid, der på den politiske front rasede omkring Københavns landbefæstning for at begribe, hvorfor man i 1909 fastsatte, at fæstningsværkerne skulle bestå til 1922! Men det var — denne dødsdom — den pris, der måtte betales til modstanderne af et dansk forsvar, for at få Hærens og Flådens øvrige status bragt nogenlunde i orden til at møde den verdenskrig, som alle vidste ville komme, og som man var klar over ville være en kendsgerning inden 1922.

Det var nu ikke det, der bestemte dette årstal 13 år i forvejen.

Det var en skematisk udregning af, at til den tid ville de i 1909-loven fastsatte øgede årlige rekrutudskrivninger have bragt Hærens samlede mobiliseringsstyrke så meget i vejret, at en rimelig erstatning i »levende værn« ville være til rådighed, når man skred til fæstningsværkernes nedlæggelse.

Nu kom krigen i 1914 og fæstningen fik som anført den mærkelige skæbne at se sin puls banke heftigt, inden livet udsluktes i den. At man, da det hele var forbi, i 1919-20 enedes om at eksekvere dødsdommen et par år før oprindeligt vedtaget, kan næppe undre.

At der i en ring om København i 1914-19 lå en række kampklare anlæg, har næppe influeret direkte på vor »neutralitets«-hævdelses heldige gennemførelse, men set i sin store sammenhæng, som et fast holdepunkt for en potentiel rygrad i Hærens forsvar af Sjællands kyster og dermed vort politiske, industrielle og militære centrum, kan fæstningens værdi ikke underkendes.

At den indirekte dannede et meget håndgribeligt symbol på og en magtfuld demonstration af dansk forsvarsvilje, har været åbenbart for enhver, modstandere som tilhængere.

Forfatteren af disse linier, der var elev i Østre Borgerdydskole under 1. verdenskrig, erindrer, hvorledes »fæstningen« ofte omtaltes af skolens patriotiske lærere. To af disse havde bolig, henholdsvis sommerhus, ude i fæstningsterrainet omkring Kgs. Lyngby — den ene af dem, lektor, dr. phil. Olaf Galløe, lever endnu i bedste velgående som borger i kommunen, den anden, hans broder, kunstmaler Haakon Galløe, lukkede sine øjne for mange år siden. De måtte begge i trøjen under sikringsstyrken, hvor de gjorde tjeneste på fæstningen, den ene ved Kystartilleriregimentet, den anden ved Ingeniørtropperne.

Når vi på skovture kom i nærheden af de gamle værker, efter de var desarmerede og forladt, fortalte disse fædrelandssindede lærere os mangt og meget om livet derude og skabte hos flere af os en interesse for vort folks historie og offervilje, en interesse, som hos forfatteren af disse linier er kommet til udtryk gennem, hvad her er samlet.

Det var tydeligt, at de, og mange ligesindede borgere med dem, ikke bifaldt, at disse anlæg, der var blevet tilvejebragt med så store ofre og gennem så mange vanskeligheder, nu pludselig skulle være overflødige og dødsdømte.

Det var, som man kunne læse et smertens og advarslens træk i deres ansigter over, hvad denne tilintetgørelse symboliserede — fæstningens kontante værdi ufortalt. En enkelt bemærkning, der lod ane, at der efter 1920 kunne komme et 1940, står tydeligt i undertegnedes erindring fra en skovtur til Dyrehaven, hvor man oplevede at se svejseflammerne søndre Fortun Fort's kanoner.

Hvad var så fæstningens »kontante« værdi? Vil man prøve at se bort fra enhver politisk eller strategisk baggrund og udelukkende betragte dens rønt taktiske værdi, må svaret blive, at dens værdi var — eller havde været — åbenbar. Da det i vinteren 1914-15 lykkedes at afhjælpe de mest iøjnefaldende mangler, har den givetvis repræsenteret en virkelig kraft. Dens værker var velkonstruerede og velplacerede, noget af dens artilleri nok noget forældet, men, en fjende, der skulle i lag med denne fæstning, måtte gøre landgang på Sjælland, hvad der ville have betydet begrænsede muligheder for ham i artilleristisk henseende..

På samtlige landfronter fandtes foruden tusinder af maskingeværer 317 egentlige kanoner — 1 pr. 60 meter! Forsvaret af en virksom besætning med samme beslutsomhed og moral som den, der prægede Københavns forsvarere 1659, kunne den måske atter have indskrevet »Københavns volde« på smukkeste måde i Danmarks historien. At fæstningen ikke kunne beskytte virksomt mod bombardement er en anden sag — men til at gå angrebsvis til værks mod fjendtlige batterier, havde fæstningen en rimelig tilde-ling af infanteri og feltartilleri.

Om dens rolle var udspillet med 1. verdenskrig kan diskuteres — mens selv i 2. verdenskrig ville dens værker kunne have dannet en værdifuld basis for en luftforsvarsring omkring byen. Men en sådan ring blev først etableret efter krigen, hvor der da også skete det, at enkelte af de gamle værker, både på sø- og landfronten, atter fik kanoner og besætning, indtil raketterne fortrængte kanonerne i luftværnsartilleriet.

Den 1. september 1962 blev Middelgrundts Fortets flag for sidste gang halet ned ved solnedgang.

Dermed havde det sidste værk i den københavnske fæstningsring strøget kommando. En historisk linie, der går direkte tilbage til Absalon, var brudt af.

Litteratur om Københavns landbefæstning (1886-1920)

Københavns søbefæstning (fra 1867)

og den sjællandske øgruppes kystbefæstningsanlæg (fra 1909).

-
- Ingeniørkorpset* Kort Beskrivelse af de nye Befæstningsanlæg ved København. Trykt i Krigsministeriet, København 1889.
- Willy Andersen* Ingeniørkorpset 1684 - 6. November - 1934. Særtryk af Tidsskrift for Ingeniørofficerer.
- G. Lütken* Fæstningsartilleriet. Steen Hasselbalchs forlag, Kbh. 1920.
- S. B. Nielsen* Københavns Landbefæstning. Turistforeningen for Danmarks årbog 1954.
- - - Oplysninger om Befæstningsanlæggene i Gentofte Kommune. Medd. fra historisk-topografisk Selskab for Gentofte Kommune IV 1939-45.
- - - Fra fort til oliehavn. Træk af Provstensfortets historie. FOU-bladet nr. 7, 11. årg. Juli 1952.
- Joachim Haase* Den nøgne sandhed om Københavns Landbefæstning, Vilh. Priors forlag, København 1913.
- D. A. Wieth-Knudsen* Lærebog i befæstningslære, København 1946 (Kystofficersskolen).
- - - Kystartilleribladet, 2. oktober 1927.
- - - Kystartilleribladet, 2. oktober 1932.
- Klingspor Bentzen* Festskrift ved 1. Artilleribataillon — Kystartilleri-Regimentet — Jubilæum 1867-1917, Kystartilleriforeningen, København 1917.
- N. S. J. Bjerre* Hærens afgivne Kystartilleri. Boeck, Johnstad-Møller & Hjalb. Danmarks Hær, Bind 1, side 275. Kbh. 1934-35.
- - - Lærebog om Fæstningsanlæggene i Danmark til Brug i Officersskolens ældste Klasse. København 1911.
- - - Kystartilleribladet 1915 — dato.
- - - »Fæstningsartilleristen« 1917 — dato.
- H. U. Ramsing* Lærebog i Krigsbygningskunst, Hærens Officersskole 1914.
- H. E. B. Gyller* Kystbefæstningen 1932-1957, Tidsskrift for Søværnen, November 1957.
- Tuxen* Historisk Udvikling af Befæstningsspørgsmålet efter 1864. Militært Tidsskrift 1886, S. 493.
- L. Kofoed* Nogle oplysninger om det i 1885-86 udarbejdede Forslag til en Befæstning af København. Militært Tidsskrift 1886, S. 534.
- J. Johansen* De militære, strategiske overvejelser ang. Danmarks forsvær i Tiden 1864-1922. Det krigsvidenskabelige Selskabs jubilæumsskrift 1941.

En tak og en efterlysning

Billeder, kort o.l. materialer fra
Københavns nedl. Land- og Søbefæstning
Sjællands nedl. Kystbefæstning

Jeg bringer min ærbødigste tak til Hans Kongelige Højhed Arveprins Knud, der elskværdigst har gennemset manuskriptet til denne artikel og derunder indføjet visse oplysninger.

Skulle der blandt læserne være ejere af fotografier, tegninger, kort og tilsvarende materialer, derunder også ethvert amatørfoto af enkelt-personer eller grupper, taget på eller med et af værkerne som baggrund, vil undertegnede være taknemmelig for at blive underrettet. Også hvis det blot drejer sig om en oplysning, om hvor eller hos hvem sådanne minder kan formodes at bero.

På grund af materialets oprindeligt meget fortrolige karakter og den stærkt begrænsede mulighed for at tage fotografier, findes der kun meget få billeder fra livet på de forskellige forter og batterier og dermed af visse af de enkeltheder, der forlængst er forsvundet. Eksempelvis et nærbillede af Taarbæk- og Masnedøfortets 120 mm tårnbatteri.

Materiale, der måtte komme undertegnede i hænde gennem denne henvendelse, vil, om ejeren intet har at erindre derimod, også blive givet »Hærstabens historiske Arbejder« til gennemsyn.

A. N. Hvidt,

Fragariavej 13, Hellerup. Tlf. Helrup 7870.

Barn i Kongens Lyngby

Af Marie Louise Ussing

I et brev dateret 26. juni 1902 skriver min far til min mor i forlovelsestiden: »I gaar Aftes var jeg saa inde hos Christophersens og fik Hovedet slaaget paa Sømmet angaaende Lejligheden. Vi kan faa de tre Værelser med Køkken og Spisekammer. Det sidste er kun lille; men i Værkstedet, hvor der aldrig kommer Sol, har Fru Christophersen sine Fødemidler bevarede saa godt som i en Kælder. Vi faar Klokkestrengen ført ud paa Gaden, saa vi roligt kan aflaase Døren. Christophersen fremførte en Begæring, som jeg ikke kunde afslaa, og som jeg ogsaa i dit Navn sagde 'Ja' til: Nemlig, om vi vilde lade gamle Frk. Levetzow spise ved vort Bord, naar Vejret om Vinteren ikke tillader hende at gaa hjem til Søstrene. Hun er noget af det mest beskedne, man kan tænke sig, og Christophersen var overbevist om, at vi vilde faa megen Glæde deraf. Det havde han og hans Hustru faaet i rigt Maal.«

Min far og mor skulle giftes og havde været så heldige at få omtalte Christophersens lejlighed, Aastræde 4 nær gardinfabrikken, hvor min far havde sin stilling. *Christophersen* havde sit arbejde i København og var nu blevet udnævnt til postmester i Dragør, og fru *Christophersen* underviste byens unge damer i klaverspil; men hvem var så frkn. *von Levetzow*, og hvad kom de til at betyde for de nygifte og senere, efter at jeg blev født, for den lille familie på tre personer?

Ja, den frk. Levetzow, der altså gerne ville spise »ved vort bord«, hed *Vilhelmine* og var forstanderinde for en plejeforening. Hun havde lejligheden til højre for gadedøren i Aastræde 4, der hvor nu trolleyvognen har holdeplads, mine forældres lejlighed var til venstre, og der blev jeg født. Søstrene *Mathilde* og *Cornelia* boede i »Volmerhus«, der hvor nu det nye posthus ligger. Man

forstår godt, at det i 1902 var en lang og besværlig vej for en gammel dame, når hun skulle ulejlig sig af sted i alt slags vejr og i dårligt føre; det ville være nemmere for hende, om hun kunne spise, hvor hun boede.

Alle tre søstre skrev. Cornelia blev en kendt forfatterinde, hvis bøger kom i mange oplag oversat til flere sprog. Vilhelmine skrev småskitser fra det daglige liv i Lyngby, hvor hun skildrede de fattiges trange kår, og Mathilde, der var blind, skrev digte. I et senere brev til min mor skriver min far den 9. oktober 1902: »I Aftes blev den gamle Frk. Levetzow (M) ført i Kapellet. Hun døde i Gaar Eftermiddags.« Fru *Andersen*, mor til fru *P. Hansen* »Lykkens Gave«, boede også i »Volmerhus«; men ikke længe efter Mathilde Levetzows død flyttede hun til Aastræde 4, hvor hun indrettede sin nyerhvervede bolig på 1. sal ved siden af en fru *Kastberg*. Fru *Andersen* må have byttet værelser med Vilhelmine Levetzow, som så har overladt sin stuelejlighed til familien *P. Hansen*, det senere bestyrerpar, »Lykkens Gave«, for de var vore naboer en kort tid. Da der allerede var opstået et varmt venskab mellem frkn. Levetzow og mine forældre, bestemte de sig til at bo sammen. Mine forældre lejede da 1. sal Hovedgaden 16 hos skomager *Nielsen* (nu Cyklehuset), og frkn. Levetzow opgav deres hjem og kom til os.

I denne lejlighed døde Vilhelmine, hvorefter Cornelia som den sidst tilbageblevne af søstrene var optaget i vor familie som tante *Corne*; her befandt hun sig vel, her blev mange af hendes bøger til, og vi elskede hende som det varmhjertede, begavede og fine menneske, hun var. I en artikel i Dagens Nyheder er der den 30. april 1921 skrevet følgende: »Nu den ældgamle Forfatterinde Cornelia von Levetzow! Da hun døde forleden, mæt af Dage, havde hun tilbragt 67 Aar paa samme Plet, Kongens Lyngby, herude i Nordsjælland. Stille som Vandene i en lille dansk Aa var Livet henrundet for hende; mild og glad færdedes hun mellem Menneskene helst mellem de brave og dannede, og i mange Aar skrev hun den ene kønne, hjemlandsduftende Fortælling efter den anden, som hilstes med Glæde i mangfoldige Hjem.«

Denne så stilfærdige og så ægte danske kvinde blev født 1836 i Århus og nedstammede fra forældre, der, som så mange andre nordtyske riddere, engang var kommet til Danmark: 1219 omtales

Henricus Leuzowe på en borg ved Wismar, og hundrede år derefter skrev *Arnold von Levetzow* under på et af *Erik Menveds* mange gældsbreve. Fra hans ældste søn *Joachim Diederich* deles slægten omkring år 1700 i tre grene, hvoraf den mellemste begynder med *Gert Detlew* til Gross Grabow, og hans oldebarn var *Hans Christoph von Levetzow*, der 1785 var stiftamtmand på Island, *Cornelia Levetzows* farfar. Hans ældste søn *Diederich Wilhelm von Levetzow*, frk Levetzows far, døde 1849 som kammerherre i Århus, og hans enke, der også gav sig af med litterære sysler, overlevede ham til 1872. Kammerherreinde *Edle von Levetzow*, der var en datter af magister *Søren Lemvigh Fog*, sognepræst til Idestrup, flyttede nu efter sin mands død med sine tre døtre til København og i 1854 til Lyngby, hvor de alle ligger begravede på Lyngby kirkegård. Frk. *Cornelia Levetzow* havde to brødre, den yngste, *Adam*, fik sin afsked i det slesvigske ministerium i 1864 efter krigen, den ældre, *Hans*, døde som borgmester i Kerteminde 1898.

I digtet »Min Moder« skriver Mathilde Levetzow 1871 om *Edle Levetzow*:

En dejlig gammel Kone
Er Moderen min,
Hun bær en vægtig Krone,
Saa snehvid og fin.

Den Krone godt jeg kjender,
Jeg fletter den selv,
Den bli'r i mine Hænder
En skinnende Elv.

Jeg løser og jeg binder
Den sølverne Strøm
Og drømmer alt imedens
Den lifligste Drøm.

Jeg følger hendes stille
Velsignede Færd,
Og skjønner, hun er Kronen,
Den sølverne værd.

De gamle gravsten på familiegravstedet på Lyngby kirkegård, få meter til venstre for indgangsdøren, når man kommer ud fra kirken, er så forvitrede, at man næsten ikke kan læse indskriftene, og man kommer uvillkårligt til at tænke på Liliencrons magtfulde digt: »Auf dem Kirchhofe« med musik af Brahms; men over frk.

*Forfatterinden Cornelia von Levetzow.
J. N. Sondrup: Relieffportræt 1922. (Foto: Ole Wolsing-Hansen).*

Cornelia er af venner rejst en stor smuk sten, med et relief forestillende forfatterinden, udført af billedhuggeren *J. N. Sondrup*. På relieffets portræt ses tydeligt en medaillon med et kors indgraveret. Frk. Levetzow bar den altid som slægtens kvinder før hende, og når jeg står ved hendes gravsted, nikker jeg fortroligt til

den, for nu er den min, og jeg bærer den selv i en kæde. En sangfugl er indgraveret på den anden side af medaillonen, som hun gav mig med påmindelse om ikke at glemme korsets tegn, det, der hele tiden har været ledetråden i hendes forfatterskab. Sangen, som fuglen symboliserer, har Cornelia Levetzow vel nærmest tænkt sig som en lovsang, for hun var et meget fromt og taknemmeligt menneske.

Huset, Hovedgaden 16, var lige efter århundredskiftet et smukt, gråmalet og vel vedligeholdt hus, I stueetagen havde skomager Nielsen værksted i sin lille butik til gaden og privat lejlighed med døre ud til haven mod Mølleåen. På plænen stod en stor rødtjørn, der var bådebro med båd og et dejligt trælysthus på en lille tange. Vandet omkring broen kunne vi næsten ikke se for åkander, og i sæsonen plukkede vi af dem hver dag. Foran til venstre for butikken var en lille have med stakit for, som man brugte det dengang; men trods de dejlige omgivelser blev denne lejlighed for trang for os, og i 1911 flyttede vi til »Sorgenfrihus«, Hovedgaden 8 A, i lidt mere herskabelige forhold, og her fik vi vort hjem i 33 år.

Sorgenfrihus, Hovedgaden 8 A. 1911. Bagved købmand Graulunds hus. nr. 8, kan man i fabrikant Binders have skimte Tuteins pavillon (antagelig bygget af N. A. Abildgaard 1792). Her har Chr. Winther skrevet flere af sine kærlighedsdigte 1825-30, medens han var buslærer hos familien Müffelmann. 1913 skænkede fabrikant Georg Binder pavillonen til forfatterinden Gyrithe Lemche, og nu står den i haven, Rustenborgvej 7 B, hos hendes søn, direktør H. J. Lemche.

»Sorgenfrihus« var virkelig en pryð for byen, hvor der dengang ikke var så mange høje huse. Det var bygget ca. 1900 af tømremester *Peter Jørgensen* (Peter Jørn), som selv boede i stuen til højre, og han og hans kone var ideelle værtsfolk. Deres yndige datter *Ellen* blev gift med telegrafbestyrer *Stubr*, Blåvands Radio. Arkitekten var *Søren Lemche*, og huset regnedes for at være et af de bedst byggede med tykke mure og af overordentlig gode materialer. Alle lofter var smukt dekorerede, de hvidlakerede døre havde felter med bladguld, der var store spejlglassruder, og den herskabelige trappe med mahogni havde brede og lave trin — dørene gedigne messinggreb. Da vi flyttede ind, boede på venstre side af gadedøren kontorchef *Wegener* gift med sin niece, en datter af købmand *Rangoon*. *Fru Bech*, der havde lotterikollektion på 1. sal, var en statelig, hvidhåret dame, enke efter en godsforvalter og havde meget smukke voksne børn, hvoraf de fleste rejste til Amerika; men *Marie Louise*, den ældste datter, blev dog hjemme og passede sin mor. Hun havde en stilling i Nationalbanken. Frk. *Levetzow* og vi boede på 2. sal og øverst oppe ingeniør ved militæret *Lind*, der var gift med en datter af jordemoder fru *Petersen*, »Ulrikkenborg« bag Lyngby Kirke. *Fru Oline Lind* var søster til fru *Petrea Kjærgaard*, der havde chokoladeforretningen Hovedgaden 20, ved siden af cigarhandler *B. Poulsen* overfor Hotel Lyngby. På 1. sal til højre boede først cand. theol. *Peter Julius Friis*, forhenværende lærer ved Skaarup Seminarium, i sin tid min fars lærer, da min far var seminarisk der, senere fru *Agathe la Cour*, enke efter forstanderen på Landboskolen, kaptajn *J. C. la Cour*. På 2. sal havde kaptajn *Coldings* lejlighed sammen med fru *Coldings* søster, frk. *Henriette de Chabert*, og øverst oppe boede maskinmester *Ussings*, som dog ikke ret længe efter flyttede til villa »Skrænten« ved gardinfabrikken. Maskinmester *Ussing* var min farbror.

Om tiden på Hovedgaden 16 og i »Sorgenfrihus« i mine barneår står der en festglans, og der var stil over det daglige liv, hvad man ikke møder i vor tid. Der gik ikke en eneste dag, hvor der ikke skete noget fornøjeligt. Det var i ekvipagerens tidsalder, hvor man aflagde hinanden visit, og hvor strømlinede og lakskinnende bilerne end er i vore dage, kan de dog ikke skabe den feststemning, som en elegant landauer på gummihjul med kusk og tjener

på bukken. I vort hjem kom mange mennesker, ikke mindst på grund af frkn. Levezow, og de kom kørende standsomt, ofte langvejs fra. Næsten daglig kom kammerherre og kammerherreinde *Oxholm* fra deres villa »Pax«, nu Sorgenfriskolen. Frk. Levezows forlæggere fra »Gyldendal« og fra udlandet og hendes mange veninder blev modtaget med glad forventning og megen hjertelighed. Jeg husker tydeligt *Anna Brosbøll*, en datter af forfatteren *Carit Etlar*, når hun aflagde visit med sin veninde *Helene Berg*. De boede i en villa »Vis-à-vis« i Jægersborg. Anna Brosbøll var høj og statelig, og en kvinde man måtte lægge mærke til. Hun havde et fint, blegt ansigt indrammet af rødgyldne krøller, hun var altid klædt i sort og bar store hatte, jeg vil nærmest karakterisere hendes tøj som geandter, og hun mindede mig om en aparte fugl, der talte meget højt og til frk. Levezow altid begyndte med: »Min søde Corne.« Hendes veninde, Helene Berg, var en af pionererne indenfor Dansk Kvindesamfund. Hun var lille, tæt og mørkhåret, noget emanciperet. En hyppig og meget kær gæst var *Gerda Mundt*, medlem af sognerådet, senere folketingsmedlem. Fra pigehjemmet »Skovtofte« kom forstanderinden frk. *Thora Esche* altid kørende i lukket vogn. Hun var meget mild, men også meget fornem; med den næste bestyrerinde, frk. *Inger Gautier*, senere landstingsmedlem, fru *Gautier Schmit*, mærkede man et generationsskifte, hun var mere mild end fornem og kom som oftest spadserende. I denne forbindelse kan jeg nævne stationsforstander *Knudsens* ældste datter, *Oda Benedicte*, der i 1918 blev rejsesekretær for »Skovtofte« og virkede der under navnet søster Benedicte. Hun havde som barn gået i søndagsskole hos frk. Levezow og var meget trofast til at besøge sin gamle lærerinde, hvem hun forærede fine håndarbejder, som hun selv havde syet.

Om vognen fra »Skovtofte«, som for mig barn nærmest var at forstå ved en stor firkantet æske på hjul, har jeg de dejligste minder, for mangan en sommersøndag blev vi hentet til gudstjeneste i haven og var der så resten af dagen; der legede jeg glade sanglege med de unge piger og fik lov til at spise så meget frugt, jeg kunne. Iført fin, nystivet, hvid molskjole med lyseblåt silkeskærf, med sløjfer i fletningerne og højrød stortrøje, med min nye stråhat, med boldnet og sjippetov, der var blevet skuret i dagens anledning, sad jeg så inden i »æskan« med min far og mor og med

frk. Levetzow samt dagens prædikant, der allerede var blevet hentet ved toget, inden vi »steg op« i vognen på Hovedgaden på disse morsomme trin, der blev vipet ud, når nogen skulle af og på. På sådan en køretur havde jeg rig lejlighed til at studere personligheder som pastor *P. A. Stricker*, komtesse *Hilleborg Knuth*, stiftsprovst *Henry Ussing*, domprovst *C. Skovgaard-Petersen*, provst *Chr. Welding* og mange flere.

Til »Skovtofte«s trofaste venner hørte også konventualinde, frk. *Charlotte von Michaëlsen*, der i min barndom flyttede til Lyngby fra »Vemmetofte adelige Jomfrukloster«. Hun boede i sidebygningen til det Feyerschouske palæ i en lejlighed ovenover stalden; men på sine ældre dage tog hun ophold på »Skovtofte«, hvor hun døde 95 år gammel. Derude hjalp hun med i arbejdet som vejleder for de unge piger, og hun indbød dem ofte til hyggeaften i sine smukke stuer.

Jeg husker, når jeg med min mor besøgte frk. Michaëlsen i hendes lejlighed Hovedgaden 37, at vi sad i en empiresofa med sort hestehårsbetræk; den var udstyret med en fastsiddende fodskammel, og armlænene støttedes af sfinxer. Denne sofa står nu med tilhørende stole og bord på Frederiksborg Slot.

Jeg glædede mig altid til besøgene hos hende, for hun havde en mekanisk dukke, der, når den var blevet trukket op, spadserede hele stuen rundt, medens den talte så morsomt.

Frk. Michaëlsen var sprudlende og munter og var en mester i at skrive karakteristiske fyndord og vers, der fulgte med de ting, hun forærede sine venner — som regel håndarbejder i sort, hvidt og gråt, komponeret og syet af hende selv.

I »Sorgenfridal«, Hovedgaden 6, boede stiftsdame, frk. *Fønss*, hvis far, kammerherre *Rogert Fønss*, havde ejet »Sophienholm« 1863-1883. Frk. *Fønss* var en aristokratisk dame af den gamle skole. Hun var i Missionshusets bestyrelsen sammen med frk. Levetzow, gamle graver *A. Christensen*, dr. *Johannes Brodersen* og min far.

I huset, Hovedgaden 10, boede før århundredskiftet fabrikant *Pritzel*; hans datter, *Harriet*, der var malerinde, havde været en meget kær veninde af alle tre døtre Levetzow. Disse fire frøkener tog en lille pige til sig fra et fattigt hjem med mange børn. Familien Levetzow gik mød liv og sjæl op i den sociale forsyng og

hjalp mennesker i trange kår, og dem var der mange af i Lyngby på den tid. Jeg ved om Cornelia, at hun ofte måtte forsage egne fornødenheder, når hendes store og gode hjerte løb af med hende, det var vel oftest klædepengene, det gik ud over. Hun fortalte således meget fornøjeligt, at da hun engang ville besøge en kvindelig slægtning på hotel »Phønix«, ville portieren ikke lade hende komme ind; han syntes hun så for *pauvre* ud i tøjet.

Af skiftende beboere på Hovedgaden 10 var der på 1. sal arkitekt og maler *Ulstrup Hansens*, hvor børnene, Ragnhild, Knud og Svend var mine legekammerater, oberst *Charles de Chaberts* og senere familien *Rosencrone von Benzon*. Nogle år derefter boede i stueetagen rigsgreve og rigsgrevinde *Adolph Sponneck* med komtesse *Else* og *Inger*. I deres hjem var vi til morsomme selskaber og dejlige musikaftener. Komtesse Inger blev gift med pastor *Frederik Schrøder*, Holbæk, en søn af forstander *Ludvig Schrøder*, Rødding og Askov.

Fabrikken bag Hovedgaden 10 brændte to gange. Det blev dog ikke helt det store skuespil, man havde tænkt sig, da man styrtede af sted for at se sprøjterne bekæmpe flammerne; det var vist et lager med værktøj, der var gået ild i. Politiet lod spærre af til brandstedet og mængden blev sendt hjem. En kone mente dog ganske bestemt at have set nogle drenge kravle over et plankeværk til fabrikkens grund — det var sidste gang, den brændte — så de må da have fået det hele med, fortalte hun, men, som en anden kone sagde: »Folk si'er så meget!«

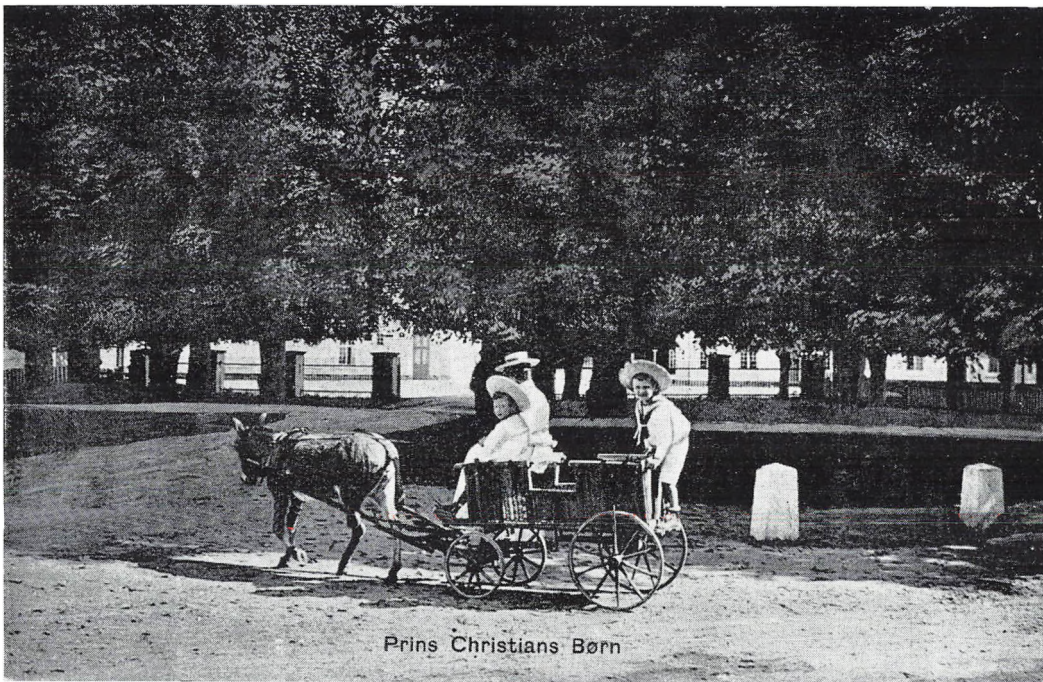
Selv om Hovedgaden op til grosserer *Mathiesens* i nr. 18 kun havde beboelseshuse på den ene side, på den anden var slotsparken, kroen, hotellet og *Graulunds* købmandsgård, var der dog ikke så få børn at lege med, når vi i en lige række fra »Frieboeshvile« tager *Funchs*, *Binders*, *Graulunds*, *Ulstrups*, fra nr. 12 *Esther Ingwersen Jensen* (en datterdatter af det statelige ældre ægtepar *Ingwersen*, der en overgang var økonomaer på det gamle sygehus, »Drewsens Minde«), *Hoffritzerne*, hvis far var smed samt skomager *Nielsens Edith* i nr. 16. Går jeg tilbage igen i tiden til Aastræde, har jeg leget med børnene i familien P. Hansen, senere »Lykkens Gave«, og *Else Wiinstedt*, som nu er sekretær i Kunstforeningen, har jeg nikket til i barnevogn i vandværkets have, da hendes far var vandværksbestyrer.

Vi børn var naturligvis inddelt i klaner, der bekrigede hinanden; men når pigerne fra »Brede Ladegård«, der ejedes af proprietær *Poul la Cour*, viste sig, holdt vi sammen, dem skulle man ikke komme for nær, så vankede der drøje lussinger. Vi havde alle betingelser for vor leg i slotsparken, der var ideel til »røvere og soldater« og til al slags sport om vinteren. Bag »Sorgenfrihus« var tømmerpladsen med ligkistelager i bagbygningen, og her gemte vi os mellem kisterne, når vi legede skjul; kom vi hjem med en brækket arm, eller var vi faldet i Mølleåen, og vort våde tøj røbede os, så fik vi ikke alene det helt store kolde gys, men i tilgift en ordentlig endefuld. Jeg husker engang, at kong *Christian X* på sin ridetur en morgen, da jeg var på vej til skole, standsede sin hest og spurgte mig, hvordan jeg havde fået min brækkede arm, og efter min forklaring med et »kniks«, løftede kongen pegefingern og sagde bebrejdende til mig: »Ja, gale katte får revne skind«, og da jeg med den samme brækkede arm var så uheldig at møde gamle højskoleforstander *Hans Rosendal*, spurgte han på sin lidt bryske måde: »Jeg håber da, at du fik en god omgang klø?« Sådan var opdragelsen dengang, der var ingen blødsødenhed, selv om man var en pige.

Højskoleforstander Rosendal var en mand med faste principper. Han begyndte at fyre den 1. november og holdt op den 1. maj. Vejret tog han ingen hensyn til. Der fortælles en historie om, hvordan han engang prøvede tøj i Sorgenfri Slotspark: Hans skrædder havde lovet at komme tidligt en søndag morgen med en habit til prøvning — skrædderen kom ikke, og Rosendal begav sig af sted til kirke. Imidlertid mødtes de halvvejs i parken. Rosendal ville ikke vende om og gå hjem til højskolen igen, for han ville i kirke, og da han også ville have sit gode tøj til bestemt tid, så var der ikke andet at gøre end at gå ind bag et af de store træer og prøve tøjet. Stedet, hvor »Skovtøjet«, som det altid siden kaldtes, blev prøvet, kan endnu påvises den dag i dag, siger maleren *Hans Gustav Sandfeld* (»Sandfeldskolen«), en søn af professor *Kristian Sandfeld* og dattersøn af højskoleforstander *Hans Rosendal*. Historien melder ikke noget om, hvorvidt Rosendal og skrædderen fulgtes ad ned til Lyngby, mon ikke Rosendal stout er skredet af sted støttende sig til sin stok, medens skrædderen har givet sig god tid til at pakke sammen i det grønne?

Om sommeren var ugens begivenhed taflet på »Sorgenfri«, hvor livgardens orkester spillede i parken. Da gik vi børn op til slottet, ikke så meget for at høre musikken, men mere for at se, hvad prinserne kunne finde på i slotsparken. De havde mange narrestreger for. De lavede fest med orkestrets medlemmer, og vi stod på tærerne og kikkede på den anden side af hegnet nydende i småglimt mellem træerne, hvad der skete »udenfor programmet«. Hørte vi pludselig en fejende militærmarch i lystig dur sagtne farten i et *ritardando*, for derpå at gå over i klagende moll, så var vi klar over, at prins Knud var »kommet til« at spille vand af en vandkande ud fra et vindue oppe på slottet ned i tubaen. Det var sådan en tildragelse, vi spændt havde ventet på, og den var hele turen værd. Orkestrets tuba var et fristende gemmested for æbler — der var god plads i den — så når vi atter efter en pause mellem koncertens afdelinger hørte de stønnende og uarticulerede lyde, der kom ud af den, medens den arme musiker blæste og blæste, så stak vi hviskende og tiskende hovederne sammen og fandt ud af, at prinserne havde kommet æbler i den, og at tonerne ikke kunne trænge igennem for bare æblegrød.

Prinserne *Frederik* og *Knud*, vor nuværende konge *Frederik IX* og Arveprins *Knud* på »Sorgenfri«, som var vokset op sammen med os børn her i Lyngby, hvor de opholdt sig om sommeren på slottet, følte vi os helt fortrolige med i vor barnlige verden. Da vi var små, var vi lykkelige, når vi mødte dem i deres lille ælskøretøj, og selv om vi endnu ikke kunne tale, kunne vi i hvert fald fremstamme et enkelt »pruh« og pege ivrigt med en finger fra vor barnevogn, når vore mødre promenerede os i slotsparken. For os var et æsel og en hest i vor unge alder jo et og samme begreb. Vognen, som var lavet til de kongelige børn på slottet, var en markvogn *en miniature*, og æslet, der var spændt for den, var en gave fra deres mormor, Storhertuginde af Mecklenburg-Schwerin, født Storfyrstinde *Anastasia Michailowna* af Rusland. Æslet hed *Polly* med øgenavnet »Skrædderen«. Barnepigen *Helene Schmidt* fra Fredericia, også kaldet *Aje*, var kusk, og vi så prinserne lege i vognen. De skiftede ustandselig plads. Snart sad de inde i den og legede, at de var deres oldefar kong *Christian IX* på vej til kirke i »Kirkevognen«, en af de store stadskareter, der brugtes om søndagen, og snart stod de bag på vognen og agerede

Prinserne Frederik og Knud med deres barnepige »Aje« og æslet »Polly« ved rotunden foran indkørslen til Sorgenfri Slot. De store, hvide afmærkningssten, de såkaldte »kæltringer«, som ses på billedet til højre, er forlængst forsvundet tillige med groften langs Kongevejen. Billedet er taget af fotograf A. Collin og blev som postkort købt 1903 i Knud Henriksen's boghandel af prins Christian, senere vor konge, Christian X, der siden da havde det hængende i sit påklædningsværelse på Amalienborg.

jæger og lakaj. De var klædt i hvidt matrostøj med de festlige italienske stråhatte, så store som *sombreros*. Nogle lignende hatte brugtes dengang af soldaterne i den engelske marine. Man så næsten aldrig prinserne uden noget på hovedet, da de var børn — huer og hatte hørte med til dragten — i modsætning til nu. De havde også deres huer på, når de red på deres små islandske heste ved siden af deres mor, kronprinsesse *Alexandrine*, der efter tidens skik *red i damesadel*.

Vi andre børn måtte jo heller ikke »gå på gaden« uden hat, for så var vi ikke velklædte og velopdragne, fik vi at vide. Det var ligefrem risikabelt, når solen skinnede, sagde vor barnepige; vi kunne »tids nok« få rynker!

*Prinserne Frederik og Knud parate til at gå i båden.
Billedet er taget august 1909 af deres mor,
dåværende kronprinsesse Alexandrine.*

Moden skifter, og nu går vi ikke med noget på hovedet. Rynkerne må vi acceptere, og øre- og halslæger har fuldt op at gøre med at kurere de mange pandehulebetændelser, som vi redder os i vort lunefulde klima, når vi negligerer en god varm hovedbeklædning.

Da vi var blevet større, så vi til daglig mest prinserne i deres jumbe på hovedgaden eller sammen med bådsmændene *Arnold Mou*. Engang havde prins Knud låset samme bådsmænd inde i bådehuset efter en sejltur en søndag eftermiddag ved Lille Lyngby Sø, hvor der var mange mennesker. Endelig efter lang tids forløb lod han Mou komme ud af sit fængsel, hvorefter denne resolut bukkede begge ender sammen på ham og gav ham en dukkert. Prins Knud tabte sin matroshue i søen, hvor den med sit røde silkefor lå og lyste op mellem de hvide åkander efter en gyngetur på vandoverfladens krusninger. Plasket af prinsens vandgang gav genlyd i det bakkede terræn; men han tog det hele kongeligt, og sammen vandrede de smilende op til slottet gennem »Norske Skov« for alt folket, den ene noget våd, men ikke særlig slukøret. Vi mindre børn kunne være lidt bange for prinsernes robuste drengegrejer; men vi så op til dem som de raske drenge, de var, og pylrede var de i hvert fald ikke.

Jeg elskede at sidde hos tante Corne i hendes øreklapstol de lange, mørke vintereftermiddage. Så drog vi på langfart i fantasien rige. Vi »rejste«, og hver gang jeg virkelig kom til et fremmed land og en fremmed by mange år senere som voksen, ja, så kendte jeg det jo allerede så godt fra tantes stol derhjemme. Hun fortalte mig om *H. C. Andersen**), som hun havde kendt personligt, hun læste hans eventyr for mig, hun fortalte om *Søren Kierkegaard* og hans *Regine*, som hun også var kommet sammen med, om de store skikkelser fra hendes ungdom, om *Ingemann* og om *Vilh. Beck*. Med få ord tegnede hun sådanne skikkelser, og hun genfortalte Saxo Grammaticus og Bibelen, så alt blev levende og forunderligt i mit barnesind. Alle slags morsomme og udviklede lege kunne hun og mange børnerim. Hun var en rigtig tante!

Derfor var sorgen meget stor, da også lejligheden i »Sorgenfrihus« blev for trang til os. Frk. Levetzow, der nu var blevet 76 år

---

*) 1860 tilskyndede datteren Cornelia Levetzow til at udgive en roman, som han havde læst og rost hende meget for. Det var »En ung Piges Historie«, der udkom på Høst's Forlag. Den blev ikke alene hendes første, men også hendes betydeligste succes, læst år efter år både her i landet og ude omkring af tusinder af mennesker. Før sin debutbog fik den dengang unge forfatterinde i honorar bøger for 50 daler, blandt disse var »Dramatiske Arbejder« af H. C. Andersen.

gammel og træt, måtte have mere ro til at skrive. Til daglig havde vi det livligt med mange mennesker, der kom og gik. Vi havde åbent hus for folk fra gardinfabrikken, hvor min far havde sin gerning, og da vi spillede og sang meget og også havde mange møder, blev det til, at frk. Levetzow kunne flytte ud på villa »Pax« til sin slægtning, kammerherreinde Oxholm, som boede alene, efter at hun var blevet enke; men med den afsked, som vi havde frygtet så meget, begyndte et helt nyt kapitel i mine forældres og mit liv.

Kammerherreinde *Charlotte Elisabeth Vilhelmine Oxholm*, der blev født i Altona 1846 som datter af etatsråd *C. J. Hilmers* og *Augusta von Krogh*, var malerinde og charlottenborgudstillere og var uddannet hos *A. Dorph* og i München. I 1881 var hun i Kiel blevet gift med kammerherre, hofjægermester *Alexander Georg Tully Oxholm* til »Taarnholm«. Han døde i Lyngby 1908, men ligger begravet i familiegravstedet i Taarnborg ved Korsør. Slægten Oxholm hører til den yngre danske adel, den kan ikke føres så langt tilbage som slægten Levetzow. Generalløjtnant *Peter Lotharius Oxholm*, som blev født 1753 i København, regnes for slægtens stamfader og kaldes efter et maleri i slægtens eje for »den røde general«. Han var søn af mønsterskriver og krigsråd *Lorentz Oxholm*. Som ung havde Peter Oxholm været page ved dronning *Karoline Mathildes* hof. Ved dronningens landsforvisning og *Struenseses* fald rejste den unge Oxholm til Holsten, hvorfra regeringen i 1777 kaldte ham tilbage og sendte ham til Vestindien for at inspicere øernes forsvarsvæsen. I 1814 udnævntes han til generalguvernør over Vestindien. På øen var dengang en irsk købmand, *O'Neill*, som, fortalte man, tjente penge ved handel med slaver, guld og elfenben! En morgen i 1776 fik hans datter, *Ann*, at vide, at hendes far havde lovet hende bort til Vestindiens guvernør, og at hun samme dag skulle giftes. Ægteskabet var, hedder det sig, ret lykkeligt, og der var seks sønner. Den tredje søn, overkammerherre *Valdemar Oxholm*, byggede i 1866 Smidstrup Slot efter at have solgt »Taarnborg«. Den næste søn, *Harald Peter*, giftede sig med en irsk adelsdame, *Ellen O'Kelly*, og disse, der var aner til den oxholmske Taarnborglinie, var svigerforældre til kammerherreinde Charlotte Oxholm, villa »Pax«, eller tante *Lotti*, som hun var for mig og mange andre.

Kammerherreinde Charlotte Oxholm. 1885.

Kammerherre, hofjægermester Alexander Oxholm. 1885.

Villa »Pax«, som blev bygget af zoologen, etatsråd *Jonas Collin*, var en stor, herskabelig villa, der lå fornemt tilbagetrukket fra Kongevejen (nr. 55). Den kunne se lidt tillukket ud; men indenfor udfoldedes et interessant liv, og her kom ikke så få mennesker. Foruden at være malerinde var *Charlotte Oxholm* en habil pianistinde og sangerinde og kunne sagtens være blevet professionel, hvad hendes høje sociale position naturligvis udelukkede i de tider. I stedet for dyrkedes musiklivet indenfor fire vægge *en famille*, og højt oppe i årene spillede kammerherreinden firhændigt med *Margrethe Brodersen*, yngste datter af dr. *Johns. Brodersen*, og sang duetter med min far. Hver eftermiddag, når jeg kom fra skole, var jeg på villa »Pax« for at hilse på tanterne *Lotti* og *Corne*, som så havde eftermiddagsteent parat i dagligstuen på 1. sal. Det kunne da ske, at der var gæster: Frøknerne *Castenschiold* fra København eller kammerherrens søn, hofjægmester *Harald Peter Jørgen Waldemar Oxholm*, der kom på besøg helt fra »Taarnholm«, som han havde overtaget efter sin fars død i 1908. Ved festlige lejligheder, det kunne være, når hofjægmesterinden, født komtesse *Antoinette Bille-Brabe-Selby*, »Hvedholm«, var med, brugtes den store spisestue i stueetagen eller den større salon. Efter teen måtte jeg spille for dem. Stuerne havde gråmalede gulve, og interiørerne var som på herregårde. Om sommeren hjalp chintz og brogede kretonner i glade farver med til at give de tunge møbler en lys og festlig stemning. Man mødte gentagne gange sig selv i de forgyldte rokokospejle. Fra væggene kikkede slægtens aner ud i rummene i selskab med folk fra familiegodset »Taarnholm« malet af *Charlotte Oxholm*. Haven var nærmest en park, og køkkenhaven var der, hvor nu Skovbrynets villaer ligger. Fra den store smedjerslåge mellem røde piller med lygter var der ved pinsetid brede rækker af pinseliljer langs indkørslen op til hovedtrappen. På venstre side kantede de den store plæne med flagstangen, og på højre side dannede de overgang til et lille krat, hvor nu købmandsforretningen ligger (nr. 61). Man var ikke kommet så langt forbi slottet på sin cykel ud ad Kongevejen med grøfter til begge sider, før man mærkede deres stærke duft.

Tante *Lottis* tyske accent var et ekstra incitament til den fornøjelige atmosfære, der altid herskede her, og når jeg hjalp havekone madam *Burmeister*, med at plukke ribs, fandt jeg det grinag-

tigt, at hun blev kaldt »min gote«, ligeledes, at ribsene var hvide; men jeg erfarede jo snart, at de hvide sorter er de bedste til rysteribs. I køkkenhaven dyrkedes syre, som serveredes til steg og koteletter ved dagens hovedmåltid. Jeg nød at være med til at ribbe og skylle den sammen med kokkepigens, og derefter fik jeg lov til at gnide bladene igennem en grov sigte, efter at de havde været i spilkogende vand med natron; så blev deres farve dybgrøn som på gammeldags ølflasker. Til sidst sødede vi dem og kom en stor klat kold smør i mosen. Sommetider stuede vi syrebladene og brugte dem, som vi nu bruger spinat.

Om sommeren blev teen serveret i haven eller på verandaen ind mod gartner *Hamanns* grund af *Anna* stuepige, en datter af inkasator *Lars Rasmussen*, Virum. Lavendel indrammede rosenbedene ved verandatrappen, og når jeg tager et lommelærklæde i min mappe, dufter det den dag i dag fra små lavendelflasker, flettede af de to elskelige tanter. Sådanne flasker med røde silkebånd var der i sin tid rift om ved de stedlige basarer. Jeg tror, at *Anna* indførte demokratiet på »Pax«; for jeg hørte en dag, at *Anna* skurede køkkenbord i kælderens, da kammerherreinden »steg ned« for at inspicere de nederste regioner, og da *Anna* skurede med ryggen til kammerherreinden, sagde denne: »Når kammerherrreinden taler til lille *Anna*, må lille *Anna* ikke vende ryggen til kammerherrreinden og skure, men må straks holde op og høre efter, hvad kammerherrreinden har at sige til lille *Anna*.« Men lille *Anna* skurede blot videre i sin iver, for arbejdet i køkkenet skulle jo være færdigt, og kammerherreinden måtte »stige op« ad trappen igen med uforrettet sag. Forøvrigt havde lille *Anna* garderhøjde, og kammerherreinden var lille og buttet.

At mine forældre og jeg blev forkælede af to tanter på henholdsvis 70 og 80 år skal ikke være nogen hemmelighed. Vidunderlige dukker med porcelænshoveder af de rigtig antikke fik jeg, og dukketøjet fortalte om tante *Lottis* maleriske fantasi. Senere blev gaverne til smykker, gamle, gulnede kniplinger, kjoler, dejlige håndarbejder, dækketøj, noder, bøger, billeder og møbler, og medens jeg skriver disse sider om livet på »Pax« ved *Cornelia Levtzows* skrivebord, der er 200 år gammelt og har stået i hendes bedstefars hjem på Island, da han var stiftamtmand der, så er det med denne sælsomme, stærke følelse, der binder slægt til

slægt; en følelse jeg ved, at Cornelia Levetzow også havde, når hun skrev sine bøger ved dette skrivebord. Ligeledes har jeg følt det som en kær hilsen til mig fra tante Lotti, når jeg har iført mig hendes store stiveskørter og hendes smykker, før jeg tog hjemmefra til en koncert. De pibede skørter, der er ca. 100 år gamle, er for så vidt et stykke kulturhistorie. De fortæller nemlig om, hvor koldt der var på slottene, da Charlotte Oxholm dansede der som ung pige; for på det sted af sådan et fint skørt, hvor man må antage, at det har skullet dække de lidt sarte mavemuskler, er et stykke tøj indfældet af et varmere materiale. Således garderet var man ikke nødt til at »fryse med anstand«, noget, der kom mig til gode i de kolde koncertsale i isvintrene under krigen.

Alle, der kom på »Pax«, fik gaver, det var disse to gamle meneskers største glæde at give, og mange pakker blev sendt ud i byen til hjem, hvor der var virkelig trang. Mødte man nu og da en morlille oppe i bondebyen med en mår, en gråværkspelerine eller bæverskindsmuffe, der var alt for kostbar for hende, kunne man være sikker på, at den engang havde ligget i de store kister med dejligt, varmt tøj på loftet på villa »Pax« eller på godset »Taarnholm«. Menigheden i Lyngby nød også godt af kammerherreinde Oxholms gavmildhed, og flere af dens medlemmer kom på »Pax«. Statelig så hun ud, som hun sad i vognen om søndagen på vej til kirke, i sort *pinhead* med en hat, hvor pulden helt var dækket med kunstfærdigt arrangerede parmavioler. Hun støttede sin ene hånd på sin parasol, på hvilken hendes taske med en ring ved hanken var anbragt på en lille krog; med den anden hånd holdt hun om den store salmebog. Når kammerherreinden havde taget den med, vidste grævlingehunden Vacker, der sad strunk ved siden af hende under køreturen, at den ikke skulle med, når vognen holdt foran trappen op til kirken på hovedgaden, men kunne glæde sig til at hente sin gode veninde to timer senere. Somme tider måtte Vacker rigtignok køre baglæns, og det var, når kammerherreindens to søstre var på besøg. De sad med ranke rygge, og man måtte beundre deres frisurer af store tunge fletninger, hvad de fleste ældre damer havde på den tid, hvor hårvask ikke var almindelig, og en tørrehjælm ganske ukendt. Hemmeligheden ved en sådan hårpragt var, at den hver morgen blev børstet og kæmmet en time af en kammerjomfru. Så Mathilde

Levetzows digt kunne godt være en hyldest til mange smukt opsatte hårkroner i Lyngby, foruden hendes egen mors.

Kammerherreinden var nu ikke alene den statelige dame, for hun gjorde sig nyttig med alt arbejde. Hun malede selv have-møbler og huggede brænde, og ønskede hun en ny lampeskærm, så klippede hun den ganske impulsivt af et stykke indpakningspapir og hængte den op i den antikke lysekroner, hvor den mest af alt lignede en spurv i tranedans. Hele dette fornøjelige liv med den store gæstfrihed nød mine forældre og jeg, og vi kunne aldrig siden glemme det vidunderlige rige fællesskab, vi fandt på »Pax«. Her mødte vi en personlighed indenfor den danske menighed som overkammerherre *Oscar O'Neill Oxholm* fra godset »Rosenfeld« gift med komtesse *Fritze Wanda Holstein Holsteinborg* og fætter til kammerherre Oxholm, »Pax«. De kom på visit fra deres ejendom, »Teltet« *), ved Kvistgaard, og det var netop i de år, hvor han udrettede sit store arbejde, som han på en genial måde delte ligeligt mellem kongehus og menighed.

Charlotte Oxholm døde på villa »Pax« 1922, men ligger begravet i familiegravstedet på Taarnborg kirkegård. På Charlottenborg udstillede hun 1887-1903 portrætter og studiehover. Altertavlen i Taarnborg kirke er et af hendes arbejder, ligeledes et portræt af sognepræst *Mathias Wad*.

Jeg ved, at det ville have glædet disse to gamle kvinder, der holdt så meget af børn, at deres smukke og gæstfri hjem nu er skole, hvor eleverne tumler sig i skolegården, den tidligere have. Det er måske vanskeligt at forestille sig, at der, hvor nu børn larmer til scooterens akkompagnement fra Kongevejen, engang var duft af lavendel og pinseliljer, og at stedet hed »Pax«.

Af senere beboere har grosserer *V. Thorsen* været ejer af villa »Pax« 1922-1928 og 1937-1938. I de mellemliggende år ejedes den af juvelér *Otto P. E. Nielsen*. 1938 købtes den af ejendomsmægler *Chr. Lund*, der solgte den til Lyngby-Taarbæk kommune 1949.

Henimod aften hentede jeg min far fra kontoret på gardinfabrikken, og i Aastræde og tilliggende småstræder kunne man

---

*) Ejendommen fik navnet »Teltet« med tanken på, at »engang forsvinder dette telt«. Teltpælene kan hurtigt rykkes op og ejendommen, med hvad der hører til, forsvinde — måske en mindelse om tabernaklet i ørkenen.

De to gårdsmusikanter Kristian og Gine 1905.

hver dag møde de samme mennesker. Byen var ikke stor. Somme tider hørte vi *Kristian* og *Gine*, de kendte gårdsmusikanter, spille i en gård, og den søde *Danse-Johan* fra »Lillemosegaard« drejede sig altid gerne med et stort smil i sin langsomme vals uden opfordring, enten han fik noget for det eller ej.

Af kvindeskikkelser i nabolaget husker jeg fru *E. Bang*, der ejede det lille gamle, stråttækte hus, Aastræde 6. Det er nu malet lyserødt, og i det begyndte *A. D. Thyssen* sin skole i 1871. På gaden så vi ofte frk. *Marie Quistgaard*, som boede i stueejligheden til højre Kirkestræde 6, og om søndagen på vej til kirke mødte vi en ældre dame, som vi kaldte Jomfruen.

Fru Bang gik ud i private hjem og plejede syge, og frk. *Quistgaard* havde gået til hånd med patienterne i »Drewsens Minde«,

hvor hun dengang boede på 1. sal. Når hun fik gæster, firede hun i en snor fra sit vindue sin gadedørnsnøgle ned i en lille voksdugspose, for at de selv kunne lukke sig ind. Snoren blev ikke kastet ned til gæsten, men blev langsomt hejst op med den tomme pose. Var man vel anbragt i hendes stue, efter at man havde låst gadedøren indefra, blev nøglen forsigtigt lagt i posen igen, som så derefter blev anbragt i en skuffe, der også blev låst. (Overfald på ældre damer, end sige mord, var på de tider utængeligt).

Jeg ved ikke, hvad »Jomfruens« virkelige navn var; men det var ganske og aldeles gået i glemmebogen, efter at præsten en søndag til højmesse havde spurgt hende, hvorfor han aldrig så hende til aftengudstjenesten, og hun svarede, »at det passede sig ikke for jomfruer at gå ud om aftenen«. Hun har vel været omkring de 60 år, hendes bolig lå lige op ad kirken, og aftengudstjenesten var jo i virkeligheden sent på eftermiddagen.

Frk. Quistgaard så meget bister ud, men hun var et rart menneske, når man lærte hende at kende. Sine venner var hun en virkelig ven. Vi kaldte hende *Kis*. Hendes stuer var meget sirlige og duftede af kølnervand, hun syede mange smukke håndarbejder, — ofte af rester — som hun selv komponerede og tegnede. Min mor og andre af byens husmødre havde stor respekt for hende, når de inviterede hende, for hun ventede, at maden skulle serveres præcis på sekundet, og den skulle være skoldhed. Vi sagde, at *Kis* var fortinnet indvendig. Engang hun var gæst hos os en juleaften, og vi gik til bords et par minutter over 7, bemærkede hun med uret i hånden: »Vi er vist for sent på færde«; men det tog vi som en munter optakt til julen. Frk. Quistgaards far havde været birkedommer,

Fr. Marie Quistgaard (»Kis«).

og man sagde, at *Hostrup* havde brugt ham som model til birkedommer Krans i »Eventyr på fodrejsen«.

Når vi børn var i klrke søndag formiddag med vore forældre, og prinserne med deres forældre, kronprinsen og kronprinsessen sad i den kongelige stol på muren til højre for alteret, så ventede vi spændt på frk. Quistgaards entré, for hun kom belæsset med egen klapstol, skammel, pude, tæppe og sjal. Hun havde hvide bomuldsstrømper på og en klædeshat, stor som et møllehjul; den havde nogle ungdommelige gemytter engang listet sig til at veje i et hjem, hvor hun kom meget, og det blev til et helt lispund, fortalte de. Inden hun fik sig arrangeret i den kolde kirke, var gudstjenesten skredet et godt stykke frem.

Min far og jeg oplevede meget på turen hjem, hvor vi var i forretninger og gjorde visitter. Det var i den fredelige time før spisetid. Som regel var vi inde hos boghandler *Knud Henriksen*, hvor der var meget hyggeligt, og hvor farveblyanter, karusellen med postkort og glansbilleder særligt appellerede til min fantasi. Det hændte, at jeg derefter formåede min far til at gå den »forkerte« vej, nemlig hen til frk. *Høybergs* legetøjsforretning, men kun for at kikke og sige »helle for«. Undertiden havde vi ærinde i præstegården, hvor dr. *Rørdam* tog meget hjerteligt imod os. Her kunne man gå ind og ud og var ikke bundet af nogen fast træffetid. På dette tidspunkt af eftermiddagen fandt man altid dr. *Rørdam* arbejdende ved sin pult, stående. Jeg har aldrig set ham sidde ned, så det var helt fremmed for mig at finde ham i en stol på side 82 i *Lyngby-Bogen* 1961. Han var i diplomatfrakke, og på pulten stod hans manchetter. Efter at han havde hilst på os, tog han dem på, og halvt med siden til os sagde han på sin stilfærdige, lidt knirkende måde, parat til at skrive ned: »Hvordan var det nu?«, og så kom disse samtaler, hvor jeg fik lært ikke så lidt personal- og kirkehistorie.

Dr. H. F. *Rørdam* interesserede sig meget for min fars præsteslægt, der gik tilbage i 12. led til *Hans Tausen* og i 10. led til *Anders Sørensen Vedel*. Sidstnævnte blev gift med en datter af biskop *Hans Laugesen* Ribe, *Mette Hansdatter Laugesen*, datterdatter af *Hans Tausen*. Venskabet med dr. *Rørdam* skrev sig fra min fars barndom i præstegården på Fyn, hvor min farfar var sognepræst til Skamby i Skam herred 1874-1881. Dr. *Rørdam* og

min far kunne blive ved at opfriske gamle dage i præstegården på Fyn, og de blev aldrig trætte af at tale om deres familier, der havde så mange lighedspunkter: Dr. Rørdam og min farfar, pastor *Harald Ussing*, blev gift samme år, nemlig 1856, den første med en *Kalkar*, min farfar med en *Cohn af Arons**) stamme, hvad der gav samtalen et vældigt perspektiv rent historisk. Gamle lejdebrev og rådstueprotokollen i Fredericia oplyser, at min farmors slægt havde haft tilholdssted der siden 1680, og det interesserede dr. Rørdam meget på baggrund af hans eget tilhørsforhold til byen, hvor han havde boet. Jeg husker, hvor sørgeligt det blev, når samtalen drejede sig om Fredericiaslægten, der blev ruineret under krigene, så min tipoldefader måtte begynde på bar bund, efter at englænderne havde taget hans handelsskibe i 1807.

Min oldefader, der som sin far var skibsreder og købmand, mistede også sine skibe. Det var under Napoleonskrigene og den græske frihedskrig. Da han i forvejen havde lidt store tab på grund af statsbankerotten 1813 og følte, at han ikke kunne opdrage sine børn standsmæssigt, sendte han min farmor og hendes to søstre til deres moster, *Nicoline Giørtz*, i Ribe, og her fik de en kristen opdragelse i den Giörtzke gård, »Lindegaarden«, overfor domkirken. De tre søstre *Cohn* blev kaldt de tre Ribesole, og man fornemmer lidt om deres opdragelse og milieu, når man hører, at kørte de gennem Ribes gader i den Giörtzke ekvipage, havde hestene blinkere på hovedtøjet og forsølvet navnetræk på vandkappe, skyklapper, blis- og sprungrermsklap.

Alle tre søstre *Louise Nicolette*, *Sophie Marie Rosa* og *Adelaide* sang og spillede, og der findes tre nøjagtig ens mandoliner i brillanter, som de fæstede på deres ens kjoler — de fulgtes altid ad. Det var i Ribes storhedstid, inden de slesvigske krige. Deres onkel, *Christian Giørtz*, der var rådmænd og fabrikant, opførte en bygning på »Lindegaarden«, hvor han anlagde en bomuldsfabrik. En lille tavle i muren over det sted, hvor der tidligere var port, minder om hine tider, og man læser:

Anno 1850

Christian Giørtz

Non sibi sed posteris **).

*) Arons slægt er eneste legitime præsteslægt (2. Mos. 28,39).

***) Ikke for sig selv, men for efterslægten.

1852 byggede han derefter den engelske villa »Aldershvile« på Ribe skibbro. Den var en tro kopi af en fornem gammel villa ved Themsen, hvortil han havde sendt arkitekt og håndværkere for at måle op. Familien flyttede så til den, og Giørtz, der også var skibsreder, kunne nu på sine ældre dage fra villaens tårn i sin kikkert holde øje med sine skibe, når de tonede frem mod åmundingen. Fra dette hjem ved Ribe Aa bortgiftede Nicoline og Christian Giørtz deres tre plejedøtre, søstrene Cohn, der i årene forinden havde mistet deres far og mor. De to søstre blev gift med præster, den ældste med min farfar, den næste med provst *Vilhelm Carl Schousboe* til Højø Taastrup; (i dette ægteskab blev to døtre gift med teologerne: sognepræst *Carl Emil Tauson* til Sværdborg ved Ordrup og højskoleforstander i København, *Johan Jakob Nansen Borup*). Den tredje søster fik en præst til svigerfar, pastor *Andreas Jørgen Bastrup* til Rødding pr. Viborg, og blev mor til en præst. Denne præst, pastor *Rudolph Leopold Giørtz Bastrup*, der havde været sognepræst til Gudme-Brudager på Fyn fra 1896, flyttede til Lyngby og levede her som emeritus. Man kunne møde den gamle herre, der med rank holdning gik lange ture med sin husbestyrerinde i Lyngbys omegn. Han havde rejst meget i Italien og Svejts, og i sit hjem, Bauneallé 7, stadsingeniør *Bjerrers* ejendom, hørte vi ham fortælle rejseoplevelser netop fra disse to lande, som han holdt så meget af, og hvor han opholdt sig i lange perioder.

Pastor Bastrup døde i Lyngby 1924. Han var bror til viceadmiral *Christian Giørtz Bastrup*. De var min fars fætre.

Nicoline Giørtz grundlagde 1869 Dronning Louises Børneasyl i Ribe. En af denne institutions formænd og velyndere mange år senere var landsretssagfører *M. C. Pontoppidan*, far til bankdirektør *K. V. Pontoppidan*, Rustenborgvej 2 A her i Lyngby.

Den eneste søn i hjemmet på skibbroen *Balthazar Giørtz*, min farmors fætter og plejebroder, byggede 1864 den bygning, der nu rummer Ribe Kunstmuseum. Hans plejedatter, *Elisabeth*, blev gift med den kendte dansk-amerikaner *Jakob A. Riis*.

I museets have findes en pavillon fra den tid. Da den skulle males og dekoreres, indkaldtes dekoratører fra Italien, og man kan endnu svagt skimte konturer på dens loft; men hvilke figurer de gemmer, kan man kun gane.

Fra Fyn over Fredericia bevægede samtalen sig gang på gang til Sønderjylland, hvor dr. Rørdam en kort tid var præst, og jeg ser tydeligt studereværelset i Lyngby præstegård, som det dengang var med de slidte bogrygge fra gulv til loft; hvor lyste ikke den gamle mands øjne i skarpe glimt, når min far fortalte om, hvordan hans slægt havde været med til at styre Ribe by både kirkeligt og verdsligt som tro embedsmænd i mere end 300 år, fra Hans Tausen blev biskop i 1542, til min oldefar, overretsprokurator og hospitalsforstander *Theodosius Ussing*, døde der i 1845. Både dr. Rørdam og min farfar havde laudabilis til embeds-eksamen; men på grund af krigene og tidernes ugunst fik de først sent de gode embeder. Det er kendt, at begge havde de evnen til at give bort mere, end de egentlig formåede. Jeg ved, at min farmor ofte fandt tomme skuffer, hvor der burde have været undertøj, fordi min farfar havde givet sin sidste skjorte bort, og at skaden kun kunne rettes op ved hjælp af min farmors æggepenge fra hendes velforsynede hønsegård. Jeg ved fra min mor, der var sygeplejerske på sygehuset i Lyngby (nu Københavns Amts Tuberkulosehospital), hvordan dr. Rørdam kom med penge til patienter, der led nød, eller han sendte sine døtre med hilsen og forespørgsler om fattige menneskers personlige forhold. Det dr. Rørdam og min far mest drøftede, når de bevægede sig i personalhistoriens labyrinter, var, at en slægt før eller senere tvinges til at finde nye veje for sine evner, ellers ebber den ud og forsvinder. Traditionen, at præst følger præst, var brudt, også for den Rørdamske familie, og hvad der før var af gejstlig kraft i vor linie af Ussinger rundedes af med de indgiftede gejstlige slægter som *Schousboe, Løgstrup, Tauson* og *Borup*. Ribes storhedstid var forbi med 1864, og en ny tid begynder omkring århundredskiftet. Den yngste generation giver nu navn til kunst og videnskab, og den beskæftiger sig igen med handel, som forfædrene i min farmors slægt gjorde det i Fredericia. Man går ad gamle trådte stier. Historien går i ring!

Vi sagde altid *doctor* Rørdam og tænkte mere på historikeren end prædikanten, og selv om min farfar, pastor Harald Ussing, havde egregie i homiletik og prædikede godt, så var det også for at høre ham messe, at folk kom i hans kirke. Han havde kunstnersind og levede i sin musik og for sin tegning. Hans karikatur-

tegninger blev revet væk, så snart den sidste streg var sat på papiret.

Min fars og mors venskab med familien Rørdam i præstegården varede, så længe Rørdams levede, og vi fik et naturligt tillidsforhold til Lyngby gamle præstegård og de efterfølgende præster.

Om jeg har hørt til »bedre folks børn«, har jeg aldrig vidst. Der gik det mundheld blandt menigmand, at hørte man til disse »såkaldte«, blev man »tør't« af præsten efter dåbshandlingen, var man ikke så fin, blev man »tør't« af degnen, og var man ikke noget, blev man slet ikke »tør't«. Sådanne betragtninger var så charmerende at lytte til i det gamle Lyngby, det var dengang, hvor man havde tid til at fundere over alle detaljer, og da jeg selv var hjemmedøbt, og min mor tørrede mig efter min dåb, befinder jeg mig således i uvished om min plads i samfundet. På den tid, hvor jeg var barn, gik der mange sådanne historier, som ofte udtrykte, hvad man ikke dristede sig til at sige lige rent ud. Man gør sig stadig sine meninger om, hvad der foregår i den gamle kirke på bakken udtrykt ikke helt så tilforladeligt, som da jeg var barn; — men derom skal jeg ikke fortælle.

De to brødre Ussing, min farbror, maskinmester *Valdemar Ussing*, og min far, bogholder *Einar Ussing*, hørte med til det hyggelige gadebillede omkring gardinfabrikken (Dansk Gardin- & Textil-Fabrik), hvor de var ansat, for de passerede flere gange daglig i mere end 25 år. De var meget forskellige. Min far gik med havelock og brugte kravate, gik med løftet hoved og svingede smilende sin hat på en chevaleresk måde, når han hilste, var en åben natur og havde let ved at komme i kontakt med mennesker i byen. Min farbror var indesluttet, gik grublende i egne tanker, så ikke meget på sin vej og nikkede kort til folk med et par fingre til skyggen af sin kasket. Når han gik lange ture ud ad byens landeveje med raske skridt, svingede han sin stok højt op i luften med kraftige tag, som om han gjorde gymnastik. Min farbror var sportsmand. De havde dog det tilfælles, at de var født i årene mellem de to krige 1848 og 1864, efter at deres slægt, rykket op fra sin rod i Ribe, var taget bort. De to brødre var de første, der i 300 år ikke var embedsmænd; deres forfædre havde fra 1542 til 1848 været biskopper, provster, sognepræster og hospitalsforstandere, en blev rådmand, en anden stiftsskriver. Den sidstnævnte

var Niels Jensen (1652-1726) til »Merringgård« og »Ussinggård«, hvorfra slægten har sit navn. Brødrene Ussing kom til Lyngby i halvfemserne. Inden den tid havde min farbror været maskinmester i marinen, og min far havde været huslærer; de var begge kunstnerisk begavede, uden dog at blive udøvende kunstnere.

Der er sagt om de to brødre, at de var meget pligtopfyldende, og at de med liv og sjæl gik op i deres arbejde på fabrikken, hvor de opnåede at se alle tre fabriksbygninger blive rejst i dens blomstringstid; men havde de først arbejdsdagen bag sig, begyndte de helt og fuldt at leve. De tegnede begge to, sang og spillede, drev studier med mangt og meget, mest historiske, de var ikke ærgerlige og brød sig ikke om at tjene penge, den materielle side af tilværelsen interesserede de sig ikke for. Begge var de til tider meget morsomme og kunne være blevet professionelle komikere, intet selskab syntes vi, var helt vellykket, hvis ikke de to brødre udfoldede sig i deres groteske spilopper. Hvor vi børn da frydede os! De var ivrige skakspillere, og mange gange har jeg set min mor og tante ryste opgivende på hovedet, når de havde spillet flere timer uden at få noget at spise. De vendte det døve øre til, når der blev kaldt til måltiderne. Det hændte ikke så sjældent, at lampen osede, så det foruden »gardinprædiken« blev til ekstra gardinvask; de var da naturligvis meget brødebetyngede, men afparerede bebrejdelserne med deres kvikke replikker, der ikke var til at stå for.

Om sommeren blev der spillet i haven, og når min farbror begyndte at stille brikkerne op på skakbrættet derude, vidste »Skræntens« kat, at min far var på vej ad Schebels Allé (nu »Ved Smedebakken«). Så ventede den ham ved lågen; når den havde sagt »goddag« til ham ved at gnide sig op ad hans ben, pilede den glad med halen stift i vejret hen til havebordet, på hvilket den sprang op og lagde sig til rette, for derfra kunne den nemlig holde øje med skakspillet. Det hændte undertiden, at der var så længe mellem trækkene og rugede så dystert en stemning, at den kunne tage sig en lur ind imellem, men blev lysvågen, så snart en hånd greb om en brik. Så bevægede den ørerne, spilede øjnene op, som før var smalle striber, og drejede hovedet efter håndens bevægelse. Når brikken var på plads, pudsede den knurhårene, nøs og spandt sig ind i søvnen igen.

Hvem skulle tro, at de to tænksomme herrer ved skakbordet som drenge havde sloges med brødknive, at min farbror, der var den ældste af de fem præstebørn, lokkede sine yngre søskende op på tagryggen af præstegården og tog stigen bort, så de måtte blive siddende der, til en eller anden forbarmede sig over dem og hjalp dem ned? Selv om min faster, eneste pige blandt drenge, var lige så robust som de, har det dog ingenlunde været let at være anbragt på en tagryg i lang kjole med tournure, som man brugte det dengang. Mon ikke min far har følt hævnens sødme ved skakbrættet, når han vandt over min farbror, der, da de var børn, havde brugt min fars nakke som mål for sin skyden med bue og pil? Min far måtte engang møde ved middagsbordet med tørklæde om halsen og en fingeret halsbetændelse, for han turde ikke fortælle, at han havde et hul i nakken fra min farbrors pil.

Det var noget af det bedste, jeg vidste, og det gav søde gys, når jeg sad på min fars knæ i mørkningen om vinteren ved siden af kakkellovnen med de lysende Marieglas, og han fortalte mig om sådanne drengestreger i den gamle præstegård i Uggerslev, før de kom til Skamby.

For at jeg ikke skulle forstyrre min far og farbror, når de sad tavse ved skakbrættet, tog min mor og min tante mig somme tider med til stationen, hvor vi så folk, der havde været i skoven, slås om en plads i de gammeldags jernbanevogne i to etager. Det var vanskeligt at komme med toget, og ofte hang man på pufferne og hagede sig fast med de allerede visne bøgegrene i favnen. Et sådant tog med folk, der skulle hjem lørdag eller søndag aften efter en skovtur, trak byens borgere til sig som en magnet. Der udfoldedes et helt drama, så det gjaldt om at komme i første parket, og dette sceneri kunne man sammenligne med et skibs afgang fra havnen i en provinsby. Det foregik der, hvor nu S-togene udspyr deres menneskestimer, medens bilerne suster hen over taget på Lyngby nye station.

Villa »Skrænten«, ved Svedebakken 7, er et ret stort hus, som nu beboes af maskinmester *I. P. Iversen*, der afløste min farbror i hans stilling på gardinfabrikken. Min farbror, der var hjemmemenneske, dyrkede forskellige fine æblesorter og passede selv den 1/2 tønde land store have, der skrånede ned til »Dronningens Vaskeri« langs med Nærumbanen.

I min farbrors hjem traf vi min tante Sophies bror, direktør *Christian Poulsen*, Carlsberg, med frue og døtre. Forfatteren *Jens Locher*, der var gift med en niece af min tante, kom der også ligesom svigersønnen, den senere professor ved Kunstakademiet, maleren *William Scharff*, med datidens malere; desuden en lille kreds af byens maskinmestre, hvoraf jeg bedst husker *Christian Christensen* fra sukkerfabrikken, Vinkelvej, og maskinmester *Valdemar Juncher* fra fabrikken på Parallelvej, samt ovenfor nævnte I. P. Iversen og frue.

Civilingeniørerne *C. V. Høgsted*, der dengang boede i sine forældres hjem på Sofievej 4 her i Lyngby, *Thorkil Brodersen*, Jernbanevej 6 og *J. A. C. Rastrup* fra »Lindegaard« var barndoms- og studiekammerater med husets søn, civilingeniør *Poul Harald Ussing*, nu Hørsholm.

Min fætter Poul var, ligesom sin far og farbror, en rask dreng, da han var barn her i Lyngby. I frk. Marie Hansen's skole, Sorgenfrivej 4 (nu Arbejdernes Fællesorganisationsbygning for Lyngby og Omegn), var han meget glad for frk. *Nana Ramsing*, der var ansat der, og han fortalte, at hun var den eneste lærerinde, man kunne være bekendt at modtage en lussing af.

Poul Ussings ældste datter, *Suzanne*, er gift med grosserer *Herbert Drucker*, handelshuset *H. I. Drucker & Søn*, og hans yngste datter, *Nicolette*, er gift med dr. *Hans Julius Liisberg*, en søn af billedhuggeren *Hugo Liisberg* og dattersøn af maleren *Julius Paulsen*. Min farbrors datter, pianistinden *Ingeborg Ussing*, gift Scharff, er mor til den nylig afdøde, unge lovende atomfysiker, docent, magister *Morten Scharff*, og hendes datter, *Lotte*, der er sangerinde, er gift med komponisten *Erik Fogh*.

Min far deltog meget i byens liv og udvikling og arbejdede i menigheden først som søndagsskolelærer. Da det gamle missionshus blev revet ned for at give plads til gardinfabrikken bygninger, samlede min far 1907, som naturligt var, penge ind til rejsningen af det nye menighedshus på Sorgenfrivej, hvor bl.a. afholdsforeningen »Det blaa Kors« holdt til. Sammen med sin gode ven, skolebestyrer *Hans Thyssen*, indbød han der fabrikkens arbejdere til møder. I nogle år sad min far i menighedsrådet, hvor han tilskyndede stærkt til kirkebyggeri og arrangerede velgørenhedskoncerter til fordel for dette; men det var ikke alene her i

Lyngby, at min far interesserede sig for kirkesag, han var endogså med til at skaffe midler til Hans Tausens Kirke i København, der blev rejst af efterkommere af Hans Tausen i årene 1916-24.

Man kunne sammenligne brikkerne i et puslespil, der har forskellig form og farve, med kredsene samlede om Lyngbys søndagskaffeborde efter ægte dansk skik. Hver kreds havde sin atmosfære og tone; men kredsene, der supplerede hinanden ganske godt, havde det tilfælles, at de med stor interesse gik op i byens trivsel og dannede en helhed. Blev man bedt ud til søndagseftermiddagskaffe, så var det underforstået, at man blev resten af dagen; men det forbød værtsfolkene beskedenhed at sige.

Som sagt var min far med i kredsen om søndagsskolen, der holdtes i missionshuset, som det dengang kaldtes, hvor dr. *Johannes Brodersen* var formand. For at forstå livet i lægeboligen, Jernbanevej 6, som dr. Brodersen selv havde bygget, nu »Lyngby El- & Gasudstyr« og »Lyngby Smørrebrød«, må vi også her gå nogle år tilbage i tiden og begive os til Finland, hvor *Nelly Heikel* blev født 1849 i præstegården i Jakobstad som datter af provst *Henrik Heikel* og *Vilhelmina Johanna Schaumann*, en søster til biskop *F. L. Schaumann*.

Nelly Heikels brødre var i 1871 på en rejse til Danmark kommet i forbindelse med lærer *Julius Nicolai Vinther*, der havde pigehøjskolen i Lyngby på Rustenborgvej 2, den bygning, som kaldes gartnerboligen. De var blevet så begejstrede for skolen, at de, da de kom hjem til Finland, foreslog deres to yngre søstre at tage til Danmark og gennemgå et sommerkursus på den her i Lyngby; således kom *Nelly* og *Mimmi Heikel* i 1873 hertil.

Lærer Vinther var fra et Grundtvigsk hjem i København. Han underviste nu på sin egen pigeskole om sommeren og var også lærer på kaptajn J. C. la Cours landboskole i Nærum (komponisten *Hartmanns* gamle ejendom), — den blev flyttet til Lyngby i 1868. Medens lærer Vinther var i Lyngby, samlede han byens arbejdere til månedsmøder i Lyngby Arbejderforening, og her skiftedes kendte mænd til at holde foredrag. Sognepræsten, *Peter Rørdam*, viste også denne aftenskole, som man efterhånden kaldte den, sin interesse ved at stille præstegårdens konfirmandstue til rådighed for undervisningen, ligesom han uopfordret støttede den med brændsel for hele vinteren. Da lærerne underviste gratis, og

*J. N. Vinthers pigebøjskole. 1872.
Tilhører overlærer, frk. Inger Brodersen.*

skolepengene kun var 25 øre om måneden, har det sikkert været et af de billigste aftenkursus i Kongens Lyngby.

Lærer J. Vinther blev først valgt til skriftfører i Lyngby Arbejderforening, og derefter blev han formand 1870-74. I disse år gjorde han et stort arbejde med at bringe regnskaberne på fode igen efter en dårlig periode med megen uorden i sagerne, og han forsøgte at skabe tilfredsstillende forhold for medlemmerne.

I 1878 blev Vinther af Johan Mantzius kaldet til lærer ved dennes kostskole i Birkerød, hvor han virkede, til han døde 1899. I 1885 var Mimmi Heikel og Julius Vinther blevet gift.

Den ældre søster, Nelly Heikel, blev gift 1874 med den unge læge i Lyngby, dr. Johannes Brodersen, der var en lægesøn fra Skibby, Hornsherred. Nelly Heikel var stærkt grebet af vækkelserne, der gik i en bølge over Finland, og senere gled det unge ægtepar naturligt ind i kredsen om pastor *Julius Friis-Hansen*.

Doktor Johannes Brodersen.

Der fortælles rigtignok, at da provstinden højt oppe i Finland fik tilsendt den unge læges billede, brændte hun det resolut, hun ville ikke vide af ægteskabsplaner for sin unge datter i et fremmed land; men det gik anderledes, og det Brodersenske hjem blev et af de steder, hvortil man styrede hen en søndag eftermiddag. Da dr. Brodersens var mine gudforældre, var vi der meget ofte og hyggede os med de mange børn, svigerbørn og børnebørn og en elskelig farbror *Christian*, der spillede

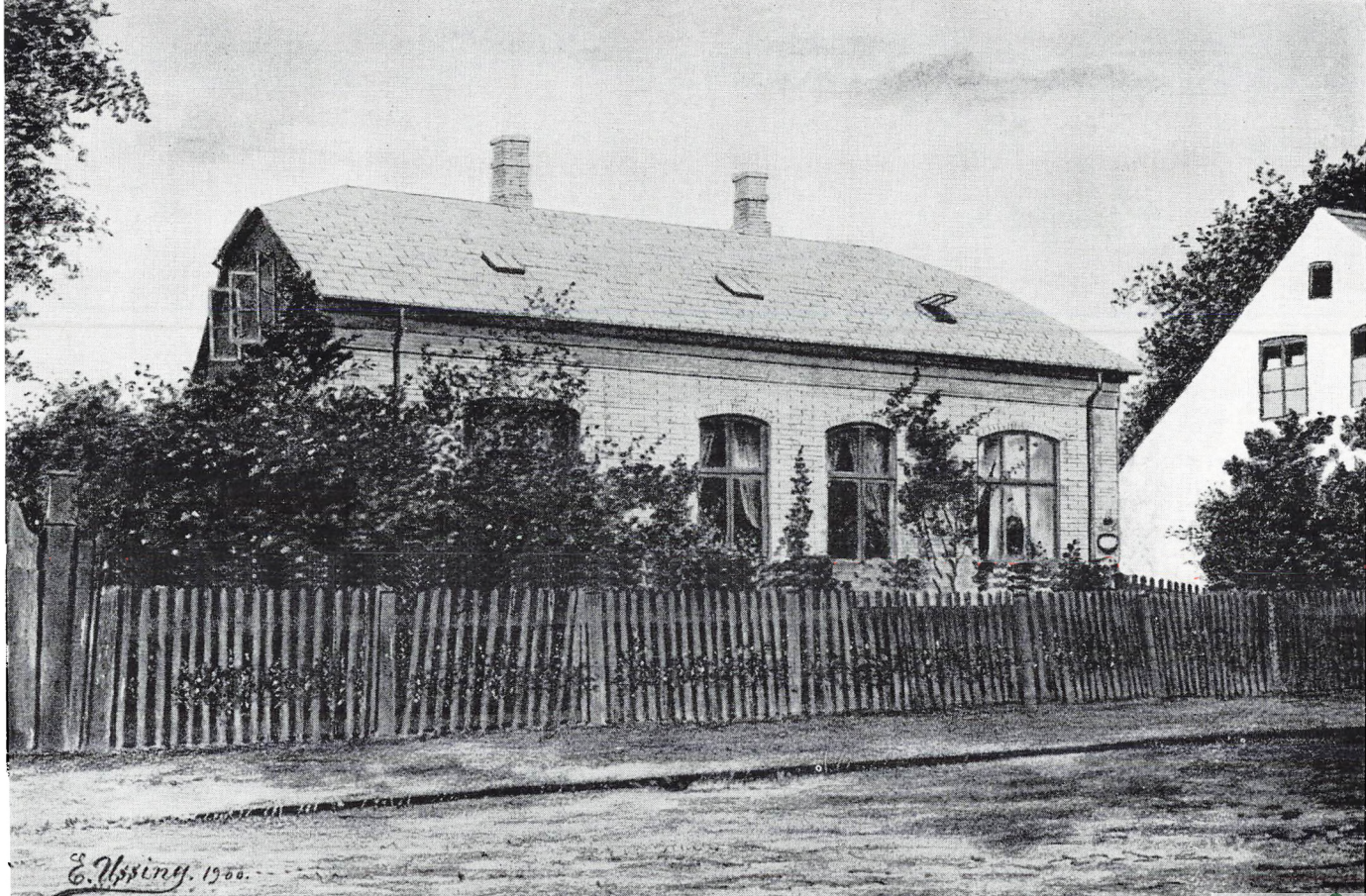
alle mulige sange for os. Han var far til komponisten *Viggo Brodersen* og forfatteren *Aage Brodersen*. Traktementet var yderst enkelt med en julekage og lidt småkager, bagt af de voksne døtre, som skænkede kaffen af en antik sølvkaffekande, en gave til doktoren fra fru købmand *Sophus Lund*. Dugen var kridhvid med snorlige folder, og spisebordet, med doktoren for bordenden som en patriark, var trukket ud i hele stuens længde til de mange gæster. Om sommeren drak vi kaffen i haven under tobakspibeplanten*), der dækkede hele vestsiden af huset. I de senere år kørte dr. Brodersen i rullestol, og efter kaffen var det skik, at hele selskabet tog en tur i »Sorgenfri Slotspark«, hvor døtrene skiftedes til at køre deres far. Når vi kom tilbage, var der altid et bestemt emne, som doktoren førte frem siddende midt i dagligstuen. Det kunne være et

*) *Aristolochia durior*.

alvorligt emne eller en morsom historie, der startede eftermiddagens underholdning, og vi var altid spændte på, hvad det kunne være, når vi skulle hen hos Brodersens. Doktoren havde et smukt ansigt med levende brune øjne, et stort hvidt skæg, og på hovedet bar han en kalot. Man talte aldrig i munden på hinanden, men hørte hvad den enkelte havde at sige. Var institutbestyrerinde frk. *Marie Hansen* en af gæsterne, fortalte hun gerne rejseoplevelser og missionshistorie. Her traf vi også missionærer som *Petri* og *Ellerbek* og fik et indblik i deres virke på missionsmarken.

At der var megen morskab, og at luften svirrede af vittigheder i et hjem med syv voksne børn og svigerbørn, siger sig selv. Husets søn, den senere civilingeniør og underdirektør ved »NESA«, *Thor-kil Brodersen*, var aldrig sen til at give bolden op, for så at få svar på tiltale af sine søskende, hvorpå fru Brodersen med sin finsk-svenske accent gød olie på de oprørte vande i sin moderlige omsorg.

Da dr. Brodersen ledede søndagsskolen, holdtes de såkaldte forklaringsmøder for lærerne i lægeboligen, hvor søndagens tekst blev gennemgået. Af de mange mennesker, der kom i hjemmet på Jernbanevej, var der naturligt nok også mange unge læger fra »Kristelig Lægeforening«, som dr. Brodersen var formand for, og vi sagde, at han »hented« sine svigersønner derfra. Således blev *Valborg B.* gift med dr. *Laurits Balslev*, Frederiksværk, *Dagmar B.*, der var lærerinde ved Thyssens Skole, med dr. *Andreas Sehested*, Dragør, senere Karise og den yngste datter, *Margrethe B.*, med overlæge ved »Filadelfia«, dr. med. *H. J. Schou*. *Sigrid B* blev dog ikke gift med en læge, men med herregårdsforpagter *L. Rønne-kamp Holst* til »Fuirendal«, senere »Bremersvold«, hvor lægeboligens venner, også vi, tilbragte dejlige sommerferier. To ugifte døtre blev lærerinder, *Astrid* ved frk. Marie Mørk's skole i Hille-rød og *Inger* ved skolen på la Coursvej. Fru Brodersen var en stor blomsterelsker, og gik man ad den stille Jernbanevej, kunne man se hende med havesaks og vandkande. Hun havde et yndigt ansigt indrammet af bølget, hvidt hår. Fra hjemmet på Jernbanevej øvedes megen velgørehed, og man møder endnu mennesker, der betaget taler om de spande med varm middagsmad, der blev båret ud i byen til fattige hjem af de unge døtre og af fru Brodersen selv. Da dr. Brodersen var fungerende læge, brugtes den såkaldte

*E. Ussing: Kultegning af lægeboligen Jernbanevej 6. 1900.
Tilhører fru Sigrid Rønnenkamp Holst.*

doktorstol, der blev spændt bag kuskesædet på en ladvogn, det var før cyklen var blevet populær; men på den daglige runde op i Bondebyen, kunne man se ham støttende sig til en stok, som min far havde ladet skære af en gren fra rødtjørnen i »Gramlilles« have og foræret ham. Det hændte, da vi boede i Aastræde, at doktoren på sin tur bankede med denne stok på vore vinduer for at invitere sig selv på »gule ærter« hos os, for det fik han sjældent hjemme, da den ret vist ikke var kendt i Finland og ikke havde fru Brodersens sympati. 1878-80 var dr. Brodersen formand for Lyngby Arbejderforening, som han med fasthed og udholdenhed holdt oven vande efter endnu en vanskelig tid med dårlig økonomi, ligesom hans svoger lærer Vinther havde gjort det før ham i sin formandsperiode 1870-74.

Det var i disse år, hvor Internationale lod røre på sig og skabte splittelse også mellem Lyngbys arbejdere.

Under en mægtig bøg i Dyrehaven blev der den 14. juli 1867 indviet en sten til minde om stiftelsen året før af Lyngby Arbejderforening, den senere Lyngby og Omegns Sygekasse.

Mindestenen, i hvilken foreningens mærke: L.A.F. og årstallet 1866 er indhugget, ligger for foden af en ret stejl bakke, der fra vest udmunder i Ulvedalene vel ca. 30 meter nord for Hjortekildevej på det sted, hvor denne sydfra når frem mod Ulvedalene og der knækker brat mod øst.

Doktorboligen, Jernbanevej 6, er meget forandret i dag, der er stadig »oplysning« at hente, hvor de hyggelige stuer var; men efter tidens løsen er det nu »el« og »gas«, og der, hvor der levedes enkelt og nøjsomt, er der »højt smørrebrød«, og fru Brodersens roser er borte.

Ligesom min far havde min mor også sit velgørenhedsarbejde i forskellige damekredse i Lyngby. Man skiftedes til at læse af bøger, der var fremme i tiden, og satte dem under debat, medens der blev syet og strikket til menighedsbasarerne. Ved disse læse- og syeftermiddage serveredes et ganske enkelt kaffebord, som ikke tog lang tid, da arbejdet var det, der optog disse damer mest.

Efter tidens skik tiltalte man hinanden i 3. person med titel foran navnet, og trods et nært og hjerteligt venindeforhold sagde man ikke »du« til hinanden. — Til gengæld varede sådanne venskaber hele livet, og man hørte og fornam aldrig en mislyd. Uven-

skab eller uoverensstemmelser for blot en kortere periode kunne slet ikke forekomme, end ikke i tanken. Påklædningen var for ældre damer dengang en grå, ulden kjole med et højhalset kjoleliv, der var overdådigt stukket med *bieser*. Somme tider var der en lille strimmel af knipling eller hedebosyning i halslinningen, og imellem et par bieser havde man en indsyet lomme til sit guldur. Lorgnetten hang på en krog anbragt lidt individuelt, og havde man mange armbånd på, var disse undertiden hæftet til undersiden på det lange ærme med en guldsikkerhedsnål, for at de ikke skulle rasle for meget.

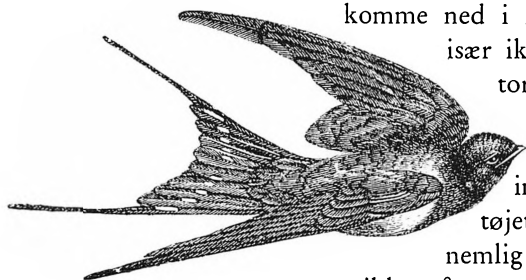
Kredsens damer skiftedes til at komme i hinandens hjem, og jeg husker, at jeg har hentet min mor hos fru *Myhre*, »Virumgaard«, fru kaptajn *J. C. la Cour*, »Brede Ladegaard«, senere »Sorgenfrihus«, og professorinde *Gædeken*, der boede i den villa på I. H. Mundtsvej 34, hvor professor, dr. phil. *Hakon Stangerup* bor. Villaen er nu hvidkalket, men var vel oprindelig et gulstenschus, der var blevet gråt af røgen fra togene. De ældre damer i kredsen havde på hovedet en kniplingskappe fæstet med kappenåle af fint guldsmedearbejde. Jeg husker, at dette værdighedstegn indgød mig respekt, så jeg nejede en anelse dybere end strengt nødvendigt. Sådant en hovedbeklædning var ikke alene pyntelig, men også praktisk til at beskytte mod kulden på gange og trapper, for det var før centralvarmens tid, og gigten var slem.

Da fru la Cour flyttede til »Sorgenfrihus«, kom vi der til familiefester og et dejligt selskab i julen. Når den nærmeste familie var samlet, bestod den af fire sønner, en datter, svigerbørn og børnebørn. Den yngste søn er dr. phil. *Vilhelm la Cour*, Birkerød, der var skolebestyrer på Thyssens Skole, og en sønnesøn er afdøde forfatter *Poul la Cour*, der dengang endnu ikke havde antaget sit mere franskklingende kunstnernavn: *Paul la Cour*. Han var elev på samme skole og en udmærket amatørskuespiller i skolekomedierne. Vi traf også her fru la Cours nevø *Olaf O. Barfod*, stifteren af papirfirmaet »Olaf O. Barfod & Co.« i København. Fru la Cours far var historikeren og politikeren *Frederik Barfod*, og hendes mor var født *Birkedal*.

Agathe la Cours dagligstue var helt i blå med damask på de gamle médaillonstole. Der var et bogskab, et klaver og etagerer med nips, som jeg stillede mig op og stirrede så betaget på, at fru

la Cour forbarmede sig over mig og ofte gav mig en lille ting med hjem. Det blev til en hel samling efterhånden.

Det var dog ikke altid, at jeg var glad for at komme ned i hendes lejlighed på 1. sal, især ikke om natten, når det var tordenvejr. Så sendte min mor mig af sted, for at jeg selv skulle lukke mig ind og hjælpe fru la Cour tøjet på. Hendes unge pige sov nemlig meget hårdt og kunne ikke vågne selv under det værste uvejr.

Jeg kan huske, at jeg måtte gå meget forsigtigt på trappen, for jeg bar en tændt køkkenlampe i hånden, og over armen havde jeg en kurv med en kaffeanretning, så det gjaldt om ikke at lukke øjnene, når lynene pludselig flængede mørket på gangen.

At dette hjem var stærkt nationalt og Grundtvigsk præget, mærkede man straks; men jeg var nu mere optaget af en svale i juletræets top, der, hvor andre sætter en julestjerne. Den var der jul efter jul, og den var det første, jeg så efter, når jeg kom ind i dagligstuen. Den havde siddet i alle fru la Cours juletræer, siden hun blev gift, den var et ganske særlig smukt minde og en gave fra hendes mand, da de var nygifte. Maleren *Constantin Hansen* havde lavet den, og den var meget slidt. Digteren Paul la Cour kopierede den senere og forærede et eksemplar af den til hver af sine søskende, så nu findes den også i den yngste generation af la Cour'er — mangfoldiggjort og efter hans død endnu mere dyrebar.

Over sofaen hang en kultegning af *Vilhelm Kyhn*, hvor aftenhimlen var tonet med kaffe. Den hed »Solnedgangen«, og man sagde, at den smukke kvindeskikkelse på tegningen mindede meget om fru la Cour, da hun var ung. Jeg var vant til, at vi tegnede med kul i mit hjem; men jeg havde aldrig prøvet at komme kaffe på et billede, så jeg spekulerede meget over, hvordan det kunne lade sig gøre.

Fru la Cours pebernødder var et helt kapitel for sig. Man havde glædet sig til dem hele julen, og det er nu ikke så underligt, da man kan læse opskriften på dem endnu i dag på madsiderne i vore dagblade — den er der rift om.

Det var ikke hver dag, at jeg kunne hente min far efter kontortid, for somme tider var jeg med min mor på hendes ugentlige ture for at besøge de hjem, der havde børn i pleje. Min mor havde tilsyn med de plejehjem, der lå øst for banelinien, den stilling, som frk. *Inger Ditlevsen* og fru *Karen Schack* senere overtog. Et sådant hverv var i min mors tid ulønnet; inden loven om plejebørn trådte i kraft, varetoges børneforsorgen mest ud fra et privat initiativ.

Distriktet vest for banelinien havde fru stadsingeniør *Bjerre*.

Det var ikke, fordi der ikke var nogen til at se efter mig, at jeg var med på sådan en runde, for dengang havde man jo en ung pige til hjælp i huset; men min mor ønskede ganske naturligt, så tidligt som muligt at give mig lyst til at hjælpe mennesker, ikke mindst børn, og ved disse besøg, ofte i fattige hjem, så jeg byen på godt og ondt indefra. Det hændte, at vi på vor inspektionsrunde måtte ned bag ved kirken på kommunekontoret hos kontorchef *Viggo Rydahl*. Han klappede mig venligt på hovedet, når han hilste på os. Havde min mor noget sørgeligt at berette om en eller anden familie, vi havde set til på turen, forsvandt de begge med alvorlige miner ind ad døren til kontorchefens private kontor, hvor sognerådsformanden *Emil Piper* — senere *Johan Wilmann* — skulle tage stilling til sagen. Imedens måtte jeg sidde og vente på bænken i ekspeditionskontoret, hvor frøknerne *Andrea Bentzen*, *Olga Mathiesen* og *Margrethe Danielson* smilende nikkede til mig over skranken.

Elendigheden og dårlige forhold førte undertiden til, at børn måtte fjernes fra hjemmene, og jeg husker min mors sorg over at være nødt til at tage dem fra deres plejeforældre. Gladest var hun, når det lykkedes hende at bortadoptere et barn i et godt hjem for så at følge dets senere udvikling.

Min mor arbejdede meget på at forbedre vanskeligt stillede mødres kår, opfordrede i dagspressen kvinderne til at gå aktivt ind i politik og prøvede på i Dansk Kvindesamfund at skabe interesse for en børneværnslovgivning.

Denne interesse for politik hos min mor blev tidlig vakt, da hun i 1888 kom i huset hos politikeren *Rasmus Borres*, hvor der holdtes mange møder.

For min mor havde alle betydningsfulde data og årstal pudsigt

nok noget at gøre med tallet 4, og det er fascinerende at se, hvorledes dette tal på en måde går op i disse og danner hendes livsmønster fra vugge til grav (født 8.4. død 84 år gammel på dato d. 16. — begravet d. 20.). Der fortælles jo, at *Dante* valgte tallet 9 som sit lykketal, fordi han så *Beatrice* første gang, da de begge var 9 år gamle, og senere mødte de hinanden, da de var 18 år; men min mors 4-tal var givet hende gavmildt og lykkebringende uden hendes egen medvirken.

År 1892 er også meget betydningsfuldt og udviklende for min mor, idet hun da i Havlykke Skole på Lolland deltager i en studiekreds om vinteren ledet af den unge kaldskapellan, senere Sjællands og Københavns biskop, *Harald Ostenfeld*. Biskoppen indledte møderne i skolestuen med at bede forsamlingen »nedlægge tobakken«. Han ønskede respekt for ordet, og de tilstedeværende, der ville ryge, måtte gå udenfor. På sin myndige måde og alligevel med et lunt glimt i øjet var han ikke længe om at fange tilhørernes interesse, for de lange piber blev straks stillet til side. Nu ser man ofte mennesker tænde cigareten på tærskelen til våbenhuset, endnu inden de er kommet ud af kirkerummet — andre tager endog cigaren med ind i kirken.

Min mors venskab med biskoppen varede til hans død, og det var hende en særlig glæde, da han i december (den 12. måned) 1928 indviede den sidste af Anna Kirkens bygninger.

Ligesom min far var min mor også med til kirkebyggeri og havde med stor iver taget del i indsamlingen til fordel for denne kirke i København, der blev rejst af alle danske kvinder i ind- og udland, der hed *Anna**). Dette byggeri blev altid påbegyndt i den 4. måned af året, nemlig april, min mors måned; det foregik i etaper i løbet af 20 år, hvorefter det sidste stykke inventar blev sat på plads.

En anden begivenhed i 1892, der fik varig og dyb indflydelse på min mors udvikling, var et ophold på Vallekilde Højskole om sommeren. Her mødte hun skolens stifter og inspirerende kraft, *Ernst Trier*, netop på sin højde, året før han døde. Min mor beholdt venskabsforbindelse med hans familie, og billedhuggerinden *Gudrun Trier*, hans sønndatter, har modelleret en buste af min mor.

*) Navnet med de 4 bogstaver.

*Anna Ussing.
Gudrun Trier: Portrætbeste i ler. 1945.
(Foto: Aage Knudsen).*

Omkring århundredskiftet var der for min mor, der dengang hed frk. *Krag**), som sygeplejerske på Lyngby Sygehus ikke 8 timers arbejdsdag, snarere 16 — undertiden døgndrift. Patienter med f.eks. difteri, skarlagensfeber og meningitis lå på stue i en *pêle-mêle* med kirurgiske og oppegående patienter, ofte med delirister, så det var hårdt at stå ansigt til ansigt med for en ung kvinde; men måske også lærerigt, for jeg husker min mor på en djærv og uforfærdet måde hente fulde folk ud fra kroen, som vi boede overfor, sætte dem op på deres vogn, der havde holdt i timevis, og give dem tømmerne i hånden, håbende på, at hesten ville bringe dem hjem til kone og børn, så de kunne få reddet selv den mindste lille rest af ugelønnen; det var trods alt bedre end slet ingen løn.

At min mor tog smitsomme patienter i sit hjem, selv om det var med lægernes tilladelse, og lukkede sig inde med dem for at pleje dem, forbavtede mange.

Min far blev indlagt på sygehuset på datoen d. 4. på stue 4. Han boede Aastræde 8 (navnet har 8 bogstaver). Mine forældres første hjem var som sagt Aastræde 4. Senere hjem var Hovedgaden 16 og Hovedgaden 8, der havde 8 lejligheder, 4 på hver side af trappegangen. I vor familie var vi med frk. Levetzow 4 personer. Min mors eneste barn blev født 1904.

Naturligvis fandt min mor mange firkløvere, det kunne ikke være andet!

Når en patient med tuberkulose eller en anden smitsom sygdom kunne anbringes i en privat familie endogså med risiko for et lille barn, var det, fordi lægen dengang havde et nøje kendskab til hvert enkelt hjem som dets huslæge. Han stod i venskabsforbindelse med familien og så til den, selv om der ikke var nogen syg.

Man kunne se lægerne *Lemche*, *Hansen* og *Schreiber* komme trækkende med cyklen på fortovet, for det kunne ikke betale sig for dem at sætte sig op på den, da de skulle nikke »goddag« ind ad hver gadedør på deres runde lige før frokost, desuden skulle de hilse på alle og også passe cigaren, så hvorfor ikke trække den? Man så mange slidte kasketskygger hos lægerne, der var på hat med hele byen i modsætning til nu, hvor det af og til kan være

*) Navnet med de 4 bogstaver.

vanskeligt selv ad noteringens vej pr. telefon at opnå en konsultation.

Gadebilledet har forandret sig. Nu bruger lægerne ikke mere cyklen at støtte sig til som en slags spadserestok, for går man i Lyngby, ser man biler med lægekors suse forbi og når lige at mærke sig konturerne af et hoved uden hat; og mandens ansigt bag ruden kender man ikke.

Det må ikke have været let for Lyngby gamle bysamfund omkring århundredskiftet at få nye beboere, hvis oprindelse for enkeltes vedkommende er beskrevet her, ligesom det for os i dag heller ikke er let at se tilflyttere sprænge byens rammer. Men mon de ikke trods deres fremmede nationalitet, særprægede som de var, alligevel kunne accepteres i et forsonende skær, når byens egne mærkede, hvordan de prøvede at hjælpe med til at hæve mennesker op af deres fattigdom for samtidig at bryde megen forstokkethed? Ligeså må vi i dag, hvor vi går ind i vor epokes sidste trediedel sande, at selv om de nye beboere som en storm er ved at løbe os over ende, kan vi dog, når vi er mange, bedre arbejde for vor by og sammen forberede os på at modtage det næste århundredskifte, der med vort tempo snart er over os i et »vægtløst snuptag«.

Som det har været til alle tider, var det også her i Lyngby før århundredskiftet alene kirken, der først erkendte den sociale nød. Menigheden satte sig for at lindre denne og prøvede på efter fattig evne at løse en vanskelig opgave, der med byens vækst og tidernes skiften nu for en stor del er taget op af vort kommunale styre.

Forholdene var dengang således, at al velgørenhed måtte udøves af den enkelte borger over for hans medmenneske. Værdien heraf lå også i den personlige kontakt, der førte til en vis samhørighed.

At tale med hinanden om livets mening og tildragelser — af hvad art de end måtte være — store eller små, hjælp over mange vanskeligheder og gav dagligdagen et gyldent skær.

Søndagseftermiddagene sammen med vennerne i en fortrolig kreds blev som en rekreation, der gav kræfter til den kommende uge.

Familierne omkring århundredskiftet forstod samtals kunst og mødtes endog til samtalemøder. Der kunne man på en inspirerende måde udveksle tanker.

I vor tid med så meget, der distraherer, kan man vel nok finde ganske enkelte hjem, der endnu værner om slægtens gamle og gennemprøvede leveregler; de bliver dog mere og mere sjældne — desværre — men så er det godt at kunne fremdrage minderne og en glæde og berigelse at beskæftige sig med dem.

Henvisninger

- J. N. Vinther: Lyngby Arbejderforening 1866-91 (J. Gravenhorst 1891).
 Kontreadmiral Chr. G. Middelboe: Erindringer (Steen Hasselbalch 1918).
 Emil Steenvinken: Overkammerherre Oxholm (O. Lohse 1931).
 K. H. Rosenstand: Den engelske Villa ved Ribe Aa. Blade af et Patricierhus' Historie (Vestkysten 1. september 1939).
 K. H. Rosenstand: Af et Børneasyls Saga (Vestkysten 20. oktober 1944).
 Weilbachs Kunstnerleksikon. Bind II 1949.
 John Forsberg: Kärlek och Tro (Vasa 1952).
 Jørgen Felbo: Man higer og søger (Berlingske Tidende 21. oktober 1962).

Billeder er velvilligst stillet til rådighed af:

Hans Kongelige Højhed Arveprins *Knud*.
 Hofjægermesterinde *Kirsten Oxholm*.
 Overlærer, frk. *Inger Brodersen*.
 Fru *Sigrid Rønnenkamp Holst*.
 Civilingeniør *J. A. C. Rastrup*.

Navneliste

	Side		Side
Abildgaard, N. A.	247	Chabert, Charles de	251
Alexandrine, dronning 255, 256, 266		— Henriette de	248
Anastasia, storfyrstinde	253	Christensen, A.	250
Andersen, H. C., digter	256	— Christian	273
— Margrethe	244	Christian IX	253
Aron, ypperstepræst	267	Christian X	252, 254, 266
		Christophersen	243
Balslev, Laurits	277	Cohn	267, 268
Bang, E.	264	— Adelaide	267, 268
Barfod, Frederik	280	— Louise Nicolette 267, 268, 269	
— Olaf O.	280	— Sophie Marie Rosa.. 267, 268	
Bastrup, Andreas Jørgen	268	Colding	248
— Christian Giørtz	268	Collin, Jonas	260
— Rudolph Leopold Giørtz 268			
Bech, Marie Louise	248	Danielsen, Margrethe	282
Beck, Vilh.	256	»Danse-Johan«	264
Bentzen, Andrea	282	Ditlevsen, Inger	282
Benzon, Rosencrone von	251	Dorphy, A.	257
Berg, Helene	249	Drucker, Herbert	273
Bille-Brahe-Selby, Antoinette ..	260	— Suzanne	273
Binder, Georg	247, 251		
Birkedal	280	Ellerbek	277
Bjerre	268, 282	Esche, Thora	249
Borre, Rasmus Henr.	282	Etlar, Carit, forfatter	249
Borup, Johan Jakob Nansen 268, 269			
Brodersen, Astrid	276, 277		
— Christian	276	Fog, Søren Lemvigh	245
— Dagmar	276, 277	Fogh, Erik	273
— Inger 275, 276, 277		— Lotte	273
— Johannes 250, 260, 274, 276, 277, 279		Frederik IX 253, 254, 255, 256, 266	
— Margrethe 260, 276, 277		Friis, Peter Julius	248
— Nelly 274, 276, 277, 279		Friis-Hansen, Julius	276
— Sigrid 276, 277, 278		Funch	251
— Thorkil	273, 277	Fønss, Rogert	250
— Valborg	276, 277	— stiftsdame	250
— Viggo	276		
— Aage	276		
Brosbøll, Anna	249	Gautier (Schmit), Inger	249
Burmeister, madam	260	Gine, gårdsansgerske	264
Castenschiold	260		

Side	Side		
Giørtz, Balthazar	268	Kjærgaard, Petrea	248
— Christian	267, 268	Knud, arveprins	253, 254, 255, 256, 266
— Nicoline (f. Bjerrum)	267, 268	Knudsen, Oda Benedicte	249
Graulund	247, 251	Knuth, Hilleborg	250
Gædeken	280	Krag, Anna (se Ussing)	285
Hamann	261	Kristian, gårdmusikant	264
Hansen, Anders	285	Krogh, Augusta von	257
— Constantin	281	Kyhn, Vilhelm, maler	281
— Marie	273, 277	la Cour, Agathe	248, 280, 281
— P. (»Lykkens Gave«)	244, 251	— J. C.	248, 274, 280
Hansdatter Laugesen, Mette ..	266	— Poul	252, 280
Hartmann	274	— Poul, (Paul)	280, 281
Heikel, Henrik	274	— Vilhelm	280
— Mimmi (se Vinther)	274, 275	Laugesen, Hans	266
— Nelly (se Brodersen)	274, 276, 277, 279	Lemche, Gyrithe	247
Henriksen, Knud	254, 266	— H. J.	247
Hilmers, Christian Johan	257	— Johan	285
Hoffritz	251	— Søren	248
Holst, L. Rønnenkamp	277	Leuzowe, Henricus	245
Holstein Holsteinborg, Fritze ..	263	Levetzow, Adam von	245
Hostrup, Christian, forfatter ..	266	— Arnold von	245
Høgsted, C. V.	273	— Cornelia v. (»Corne«)	244, 245, 246, 247,
Høst, forlægger	256		249, 250, 256, 257,
Høyberg	266		260, 261, 262, 263, 285
Ingemann, B. S., digter	256	— Diederich Wilh. von	245
Ingwersen Jensen, Esther	251	— Edle von	245, 263
Iversen, J. P.	272, 273	— Gert Detlev von ..	245
Jensen, Niels (til »Ussinggaard«)	271	— Hans Christoph von	245
Juncher, Valdemar	273	— Hans von	245
Jørgensen, Ellen	248	— Joachim Diederich v.	245
— Peter	248	— Mathilde von	243, 244, 245, 262, 263
Kalkar, Simonia	267, 270	— Vilhelmine von	243, 244
Karoline Mathilde, dronning ..	257	Lind, Oline	248
Kastberg	244	Liisberg, Hans Julius	273
Kierkegaard, Søren, ...	256	— Hugo	273
		— Nicolette	273
		Locher, Jens	273
		Lund, Chr.	263
		— Sophus	276

	Side		Side
Løgstrup	269	Poulsen, B.	248
— Elisa Ussing	272	— Christian	273
		Pritzel, Harriet	250
Mantzius, Johan	275		
Mathiesen	251	Quistgaard, Marie ..	264, 265, 266
— Olga	251, 282		
Michaëlsen, Charlotte von	250	Ramsing, Nana	273
Mou, Arnold	256	Rangoon	248
Mundt, Gerda	249	Rasmussen, Anna	261
Myhre	280	— Lars	261
		Rastrup, J. A. C.	273
Nielsen	244, 251	Riis, Elisabeth	268
— Edith	251	— Jakob A.	268
— Otto P. E.	263	Rosendal, Hans	252
		Rydahl, Viggo	282
O'Kelly, Ellen	257	Rørdam, H. F. ...	266, 267, 269, 270
Olsen, Regine	256	— Peter	274
O'Neill, Ann	257		
Ostenfeld, Harald	283	Sandfeld, Kristian	252
Oxholm, Alexander 249, 257, 259, 260		— Hans Gustav	252
— Antoinette	260	Schack, Karen	282
— Charlotte Elisabeth		Scharff, Ingeborg (se Ussing) ..	273
Vilhelmine (»Lotti«)		— Morten	273
257, 258, 259, 260, 261,		— William	273
262, 263		Schaumann, F. L.	274
— Fritze Wanda O'Neill 263		— Vilhelmina J. 274, 276	
— Harald Peter	257	Schmidt, Helene (»Aje«) ..	253, 254
— Harald P. J. W.	260	Schou, H. I.	277
— Lorentz	257	Schousboe, Vilhelm Carl	268
— Oscar O'Neill	263	Schreiber, Niels Ditlef	285
— Peter Lotharius	257	Schrøder, Frederik	251
— Valdemar	257	— Ludvig	251
		Sehested, Andreas	277
Paulsen, Julius	273	Skovgaard-Petersen, C.	250
Petersen	248	Sondrup, J. N.	246
Petri	277	Sponneck, Adolph	251
Piper, Emil	282	— Else	251
Pontoppidan, K. V.	268	— Inger	251
— M. C.	268	Stangerup, Hakon	280
		Stricker, P. A.	250

	Side		Side
Struense	257	— Harald	266, 267, 269
Stuhr	248	— Henry	250
		— Ingeborg (se Scharff)....	273
Tausen, Hans	266, 269, 274	— Poul Harald	273
Tauson, Carl Emil	268	— Sophie	272, 273
Thorsen, V.	263	— Theodosius	269
Thyssen, A. D.	264	— Valdemar	
— Hans	273, 277, 280	248, 270, 271, 272, 273	
Trier, Ernst	283		
— Gudrun	283	Vedel, Anders Sørensen	266
Tutein	247	Vinther, Julius Nicolai	274, 275, 279
		— Mimmi (se Heikel)..	274, 275
Ulstrup Hansen, Knud	251		
— — Ragnhild	251	Wad, Mathias	263
— — Svend	251	Wegener, Agnes	248
Ussing, Anna (se Krag)	261, 265,	Welding, Chr.	250
269, 270, 272, 277, 279,		Wiinstedt, Else	251
280, 281, 282, 283, 284, 285		Wilmann, Joh.	282
— Einar 248, 250, 260, 261,		Winther, Chr., digter	247
263, 266, 267, 268, 269,			
270, 271, 272, 273, 274,			
276, 277, 279, 282, 284, 285			

Rædsel over Nordre Birk

Erindringer fra Bulotti-ugen i november 1908.

Af *Svend Thorsen*.

Et hårdt tryk lå over Danmark i efteråret 1908. Den 8. september havde *P. A. Alberti*, landets justitsminister indtil for nylig, meldt sig som skyldig i falsk og bedrageri til, viste det sig, et beløb af 15 millioner, i vor tids penge ca. 50 mill. kr., og den 9. november skete Bulotti-dramaet på Højbjerggård ved Øverød, nær Holte. Begge forbrydelser, den ene øvet på papir og med pen, den anden med revolver og kniv, var af uhørt omfang og rystede offentligheden dybt; Danmark blev for nogle måneder ligesom ukendeligt, man var ikke vant til at se ned i så dybe afgrunde. De to ugerninger var landsaffærer, men Bulotti-bandens hærgen på Højbjerggård var tillige en lokalaffære, nemlig for Nordre Birk, hvor forbrydelsen var begået, og hvor de, der havde deltaget i den, en uge blev jaget med et opbud af mandskab, der aldrig før var set ved en sådan lejlighed.

Skønt det frygtelige drama jo er på 54 års afstand, indgår det stadig i visse menneskers onde drømme, og det vil nok oftest vise sig, at disse nu aldrende i 1908 var børn eller halvvoksne på afsides liggende gårde omkring Søllerød, Holte og Lyngby. Jeg tilstår at være en af dem, der stadig kan få Bulotti-drømme, men har da også den særlige anledning dertil, at jeg en søndag formiddag i 1905 eller 1906 på Gammelmosegård, hvor jeg havde mit hjem, har set den et par år senere myrdede *L. N. Beck*, der står i min erindring som en yngre, nærmest sportsklædt landmand. Jeg mener bestemt, men har ikke kunnet få det bekræftet, at han dengang var bosat på Stengården ned imod Bagsværd, den gård, der siden har givet navn til et stort kvarter. Han har i så fald været halvt nabo til min fader, og det kan jo også forklare visitten på Gammelmosegård. Beck omtaltes efter mordet i pressen som proprietær,

hvad han dog ikke kunne kaldes, eftersom både Stengården og Højbjerggård kun havde et beskedent jordtilliggende; han var vist nok ret ubemidlet. Beck tilhørte en slægt med adskillige jurister og præster, var en brodersøn af missionshøvdingen Vilh. Beck og fætter til en af datidens største sangerinder, Ellen Beck. Han havde taget præliminæreksamen på latinskolen i Hillerød, hvor i 1908 hans stedmoder og en søster endnu boede. Hans hustru var fra Esbjerg, datter af en slagterimand. I ægteskabet var der fire børn.

Jan Andreieff Bulotti kom til Danmark i april 1908 og fik kort efter plads på Højbjerggård, som han dog forlod efter godt en måned, fordi han ikke var tilfreds med arbejdet. Da han rejste, mente han at have 40 kr. tilgode, hvad Beck bestred, og han fik ikke disse penge. Bulotti, der snart kaldte sig Karazoff, til andre tider Dawidoff, var derefter beskæftiget på Tornbjerggård i Vallore på Køgeegnen. Her gjorde han sig over for sine efterhånden ængstelige medtjenere interessant ved at oplyse, at han var russisk anarkist, og han fremviste med betydningsfuld mine forskellige våben; man måtte forstå, at de i givet fald ville være egnet til at ophjælpe samfundstilstanden. På gården i Vallore gik det som på Højbjerggård, Bulotti følte sig utilfreds, og da han efter fire måneders forløb ville forlade sin plads i utide, nægtede gårdejeren, *Jul. Nielsen*, overhovedet at betale ham noget. Det havde han næppe gjort, hvis han havde vidst, hvad Centralbureauet for Identifikation siden oplyste fra Riga, at Bulotti havde været medlem af en bande, som i det sydlige Rusland havde gjort sig skyldig i overfald og rovmord.

Da hverken en henvendelse til politiet i Køge eller til Studenter-samfundets retshjælp i København hjalp russeren til sit formentlige tilgodehavende, besluttede han forbitret at hævne sig ved at afbrænde gården i Vallore. Dette skete ved 23-tiden den 31. oktober. Da ilden var begyndt at brage, havde han vækket forvalteren, og da denne søgte at overmande ham, fik han et dybt stik af en dolk i ryggen, så at han kunne mærke, at »det var en russer, han havde for sig.« Under branden ventede Bulotti, at gårdejeren skulle komme ud af stuehuset, så at han kunne kræve ham til regnskab,

Efterlysning.

En Dusør af 200 Kr. udloves for Oplysninger, som fører til Paagribelse af den for Mordforsøg og Brandstiftelse i Vallø den 31te f. M. eftersøgte Russer, Jan Andreieff Bulloti, født 29de Januar 1874 i Liland; under Middelhøjde, middel af Bygning, kulsort Haar, kraftigt sort Overskæg, lille Fip, smaa brune, livlige Øjne, fyldigt Ansigt, men ikke fed, mørk Hudfarve, livligt, intelligent Ansigtsudtryk, velklædt, iført lang, sort eller mørkeblaa Overfrakke med Fløjskrave, lang Slids bag i og to lodrette Lommer og en vandret Brystlomme udvendig, mørkt Jakkesæt, Snorestøvler med Officersshæle, høje, ombøjede hvide Flipper, rødt Humbug, hvori gul Naal og i den en lille, klar Sten, gul Urkæde, men intet Ur, mørk, langhaaret, blød Hat, ved Læg over Pullen inddelt i Felter, er formentlig Bager, taler Russisk, kun lidt Dansk, medfører mulig en hvid Kurvekuffert med Stjærner af kulørt Spanskrør i Laaget. I Kufferten bl. a. en rød Uldskjorte og en rød Fez med sort Kvast. Er i Besiddelse af russisk Guvernementspas, lydende paa ham samt Hustru Eva og Søn Jacob, 4 Aar, og Datter Alida, 2 Aar.

Er senest set Brandaftenen efter Branden paa Vejen fra Vallø til Viby.

Vallø Birk i Køge, den 6te November 1908.

Valentiner,

kst.

Denne efterlysning, der udsendtes en uge efter udåden i Vallø, nogle dage før forbrydelsen ved Øverød, giver et fyldigt billede af Bulotti, som han så ud i 1908. Hans kone og børn opholdt sig ikke Danmark.

men da familien tværtimod søgte at barrikadere sig (og siden flygtede gennem en bagdør ud i haven), affyrede forbryderen flere revolverskud gennem ruderne. Han vandrede ind mod København og fjernede undervejs sit kraftige overskæg for at gøre sig mindre genkendelig.

Da Bulotti stod ganske uden penge, kom han i tanker om de 40 kr., han mente at have tilgode hos Beck på gården ved Øverød. Han ville nu tage retten i sin egen hånd. Adskillige russere og polakker holdt til i kvarteret mellem Gothersgade og Pilestræde, navnlig i de forlængst nedrevne stræder Store og Lille Brøndstræde, hvor siden Københavns Belysningsvæsens anselige bygning blev rejst, bl.a. for at rydde dette kvarter. Hos en skomager *Chlewinski* i Lille Brøndstræde traf han aftale med nogle landsmænd, nemlig *Szadkowski*, *Lobetski* og *Wolkow*, om en ekspedition til Højbjerggård. Bulotti havde oplyst, at han havde penge tilgode derude, og dem skulle de hente; hvis de ikke fik de 40 kr. straks, skulle beboerne bindes, medens man røvede i hjemmet; om nødvendigt måtte våben anvendes.

Banden ankom til Holte den 9. november med toget 18¹¹ og gik gennem Geelskov mod Højbjerggård. Bulotti havde nu taget et falsk skæg på, for at hans tidligere arbejdsgiver skulle kunne kenkende sin skyldner. Kl. 20 begyndte »indkasseringen«. Wolkow posteredes på gårdspladsen for at sikre, at de andre tre ikke blev forstyrret. Folkene havde i øvrigt fået fri, undtagen en barnepige og en tjenestedreng, som fik ordre til at holde sig på sit kammer. I stuehuset var stillingen den, at de fire børn, i alderen fra tre til ti år, var lagt i seng, fru Beck sad i spisestuen og læste, og Beck var beskæftiget i borgestuen. Da Bulotti, Lobetski og Szadkowski ad køkkengangen trængte ind i stuen til fru Beck, idet de råbte: »Penge, penge!«, udstødte hun, der genkendte Bulotti, et skrig, som hidkaldte hendes mand. Beck havde grebet en flaske, og med den slog han den døren nærmeststående, Szadkowski, i hovedet, så at han gik i gulvet, men i samme øjeblik affyrede Bulotti to revolverskud imod ham, og han styrtede. Beck var ramt i nakken, dødelig såret; der opstod dog en kamp på gulvet, under hvilken han endnu fik to stiksår af en kniv, det ene i brystet, det andet i ryggen. Russerne bandt derefter fru Beck til en stol, men da hun gjorde voldsom og sanseløs modstand, fik hun to knivstik. Røver-

ne gennemsøgte og plyndrede nu hjemmet for alle transportable værdigenstande. Bulotti tog ur, pengepung og tegnebog fra den halvdøde Beck, Lobetski tog ringene af hans hustrus fingre. Udbyttet blev, ud over smykker o.lign., ca. 300 kr. i rede penge. Inden banden forlod Højbjerggård, sagde Bulotti til fru Beck: »Du skal ikke dø«, og han tilføjede, at han var anarkist og sit eget politi; han havde ret til at gøre, hvad han havde gjort.

Den blodige aktion havde stået på i en halv time. Da der var blevet stille, kom barnepigen og en syvårig datter, som af frygt havde skjult sig i et skab i børneværelset, frem. Bulotti havde godt nok set dem i skabet under ransagningen, men altså ikke ønsket at gøre dem noget. Barnepigen overskar den rædselsslagne fru Becks smertende bånd og løb derefter over til naboen, hønseriejer *Nielsen* i villaen »Nordal«; han telefonerede til politiet, og en læge blev tilkaldt. Denne kunne kun konstatere, at Beck var død, og give fru Beck en foreløbig forbindelse. Politiet kunne på grund af mørket intet virkeligt foretage sig, så meget mindre som ingen vidste, i hvilken retning banden havde forladt gården — det blev siden kritiseret, at man ikke straks havde opfordret Københavns politi til at overvåge hovedstadens indfaldsveje. Dagen efter mordet foretog distriktslæge *Ditlevsen*, Lyngby, det legale ligsyn, hvorefter Becks afsjælede legeme førtes til Lyngby Sygehus. Ditlevsen syede fru Becks sår, men hun forblev foreløbig på gården.

*

Dagen efter det frygtelige drama, altså tirsdag den 10. november, begyndte straks fra morgenen eftersøgningen af Bulotti-banden, først under ledelse af daværende politiassistent i Lyngby, senere folketingsmand og generalauditor *Victor Pürschel*, der med et cyklende politi afsøgte bl.a. Rude Skov. Den omstændighed, at der på vejen mellem Øverød og Holte om formiddagen efter mordet blev fundet et smykkeetui, kunne ganske vist tyde på, at banden var forsvundet i retning ad Lyngby; på strækningen Virum-Frederiksdal mentes mordaftenen at være set flere »polakker«, intet spor måtte forsømmes, men at opmærksomheden dog især rettedes mod nordvest, det skyldtes politihundene, der straks blev taget i brug. Daværende politiassistent på Nørrebro *Hakon Jør-*

gensen, den senere politidirektør, havde netop organiseret politihundesagen i Danmark, og de såkaldte blodhunde, rettere tyske Schäferhunde, kom på deres første alvorlige prøve, da ugerningsmændene fra Højbjerggård skulle opspores. Hakon Jørgensen deltog selv i eksperimentet. Man havde ladet hundene lugte til et af de reb, hvormed fru Beck var blevet bundet, og til et blodigt lommelærklæde. Dyrene syntes ikke at være i tvivl, de snusede sig foreløbig frem gennem Geels- og Rude Skov, hvorved må bemærkes, at de meget muligt har krydset eller en tid fulgt det spor, som bandens gang fra Holte til Øverød den foregående aften havde efterladt.

Den øverste politimyndighed i Nordre Birk var birkedommer *Carl Valeur*, der boede i København, hvor hele birkets rets- og politiapparat var samlet, nemlig på Blegdamsvejen. Valeur forudså, at det for hans beskedne politikorps, endog med hjælp af kolleger ude fra, kunne blive vanskeligt nok at pågribe Bulottibanden, og han henvendte sig derfor dagen efter mordet til generalkommandoen med en anmodning om militær assistance. De første soldater, 70 infanterister under kaptajn *Ulrich*, ankom samme dags middag til Holte, hvor birkedommeren snart selv tog ophold på hotellet. Soldaterne deltog i afsøgningen af Rude Skov, som man særlig havde opmærksomheden henvendt på. Den følgende dag, altså onsdag, kom mere militær, også husarer fra Jægersborg. I alt blev der mobiliseret en styrke på flere hundrede mand, hvilket noget beroligede den rædselsslagne stedlige befolkning, så meget mere som soldaterne indkvarteredes for natten og afpatruljerede vejene to og to, hver forsynet med fem skarpladte patroner; alle udgange fra skove bevogtedes. Denne fremstilling af »Bulottiu- gen« bygger naturligvis ikke blot på en dengang kun 13 år gammel drengs senere erindring, også datidens presse er gennemgået, men når »Berlingske Tidende« skrev, at egnen omkring Holte, Lyngby og Bagsværd i denne tid så ud, som blev der afholdt efterårsmanøvre, så svarer det ganske til forfatterens bevarede indtryk.

Tilliden stod dog i de første dage navnlig til politihundene, der syntes med stor sikkerhed at forfølge et spor, som førte dem frem til egnen omkring Birkerød og Sjæls Sø. At dette spor var det rette støttedes af flere omstændigheder, mente man. Nogle polske piger på Eskemosegård forklarede, at de mornatten var blevet vækket

Højbjerggårds stuehus og gårdsplads, fotograferet 1962.

ved en banken på ruden af personer, som talte deres eget eller dog et for dem forståeligt sprog; men de var ikke blevet ladet ind. Da hundene kom til et polakhus ved Eskemosegård »stod« de, og huset blev gennemsoget, dog uden resultat. Imidlertid var det vel tænkeligt, at Bulotti og hans tre ledsagere havde overnattet i huset; politihundene fortsatte da også trøstigt over Hørsholm, Usserød, Amsterdam Kro og Rungsted til et sted på stranden nord for Vedbæk, hvor de ville ud i vandet. Dette kunne tyde på, at russerne var flygtet i en båd, men en sådan var ikke meldt stjålet, og politiet havde selvsagt telegrafisk underrettet alle større havnebyer i ind- og udland. Hermed var hundenes rolle udspillet, det kunne ikke nytte at sætte dem på mulige nye, ægte spor fra bandens bortgang fra Højbjerggård, fordi sådanne spor ikke mere ville være friske.

Den militære eftersøgning forskød sig mod Virum, Frederiksdal, Bagsværd, Hareskoven og Nørreskoven, idet noget tydede på, at forbryderne havde passeret Virum i retning mod Frederiksdal. I skovene formerede soldaterne vandrende kæder med 20 skridt mellem hver mand; skovkanterne bevogtedes af patruljer bestående

af en underofficer og to menige, 300 m mellem hver post. Østpå blev Jægersborg Hegn omhyggeligt undersøgt; alle overgange mod Mølleåen holdtes besat. Husarer red helt op til St. Dyrehave ved Hillerød. To betjente havde fast stade ved Lundehuskroen.

*

I løbet af torsdagen har det vist nok stået politiet klart, at hvor end Bulotti-banden havde skjult sig, det var ikke i Nordsjælland. Soldaterne blev dog kun langsomt trukket tilbage, fordi militærets nærværelse beroligede den opskræmte befolkning. Og beroligelse kunne den have behov! Nogen absolut sikkerhed for, at der ikke fortsat færdedes en bande mordere og mordbrændere i egnen Birkerød-Søllerød-Lyngby-Bagsværd, havde man jo ikke, og der indtraf tilmed hændelser, som i første omgang syntes at kunne bestyrke frygten derfor. Inden forbryderne var pågrebet, brændte Sdr. Enggård ved Vangede; det konstateredes, at der ikke forelå ildspåsættelse, men uhyggen steg. På Høveltegård ved Birkerød blev der på stænget fundet en »polak« med en håndkuffert hvori forskellige sælgelige ting; det viste sig at være en bissekræmmer. Soldater og politi foretog talrige anholdelser eller rettere tilbageholdelser af løsgængere med et fremmedartet udseende, men Bulotti var stadig ikke iblandt dem.

Under disse forhold flyttede adskillige københavnere, som endnu boede i deres sommervillaer, tilbage til hovedstaden; foreningslivet led skade, fordi ingen holdt af at færdes ude om aftenen; der blev anskaffet forsvarlige låse til dørene, og isenkræmmerne solgte våben. Jeg kan endnu se min fader ude i haven øve sig ved at skyde tilmåls efter flagstangen med en nykøbt revolver. Jeg må måske her oplyse, at Gammellosegård lå meget ensomt, omtrent ved skellet mellem Lyngby og Gentofte sogne, samt at den var en dobbeltgård med vidtstrakte lader og stænger, hvor en forbryderbande let kunne skjule sig i nogle døgn. Dette forudskikket håber jeg på forståelse for, at min broder og jeg, der delte kammer, havde aftalt, når vi skulle i seng ikke samtidig at trække vore bluser, de såkaldte kadetbluser, op over hovedet — den ene af os skulle kunne holde øje med Bulotti. Min fader udtalte i øvrigt, at han var glad for, han altid havde afregnet med sine folk til sidste hvid, selv når de forlod gården i utide.

Lørdag den 14. november blev den myrdede L. N. Beck begravet fra sit hjem, hvortil liget var ført fra sygehuset i Lyngby. Den gule kiste stod i spisestuen, stedet for den blodige tumult; inden kisten førtes til Søllerød Kirke, trådte forkarlen frem og sagde: »Du har været os en god husbond!« Ved selve begravelsen blev der vist Beck og hans familie megen sympati, følget var stort, og kong *Frederik VIII* havde sendt en krans. Ved indgangen til kirken var der posteret såvel uniformeret som civilt politi. Pastor *Axel Beck*, Vilh. Becks søn, talte over sin afdøde fætter.

Men Bulotti og hans uhyggelige følge var altså stadig ikke uskadelligjort. Søgelyset havde hidtil især været rettet mod Nordsjælland; det var ikke tillagt større betydning, at en dame, fru *Westergaard*, der mordaftenen ved 23-tiden kørte fra København mod Lyngby, på Kongevejen mente at have mødt nogle fremmedartede mænd, som holdt en vis afstand fra hinanden; de havde vendt sig om og iagttaget hende, men var derefter gået videre mod København. Naturligvis var det muligt, da efterforskningen i Nordsjælland intet resultat gav endog sandsynligt, at Bulotti-banden var søgt mod København, hvor russerne havde landsmænd, der både kunne give dem mad og skjule dem og deres tyvekoster. Hovedstadens politi havde da også foretaget razziaer i de kvarterer, hvor det østlige proletariat fornemmelig holdt til. Da den beretning, der her skrives, i hovedsagen angår Højbjerggård-dramaet og dets efterspil inden for Nordre Birks grænser, skal hændelserne i København, herunder pågribelsen, kun refereres kort.

Lobetski blev anholdt på sit logi allerede dagen efter mordet, men det var et greb i blinde, han benægtede ethvert kendskab til forbrydelsen ved Øverød, og politiet slap ham. Det må huskes, at af komplottet kendte politiet kun Bulotti, man vidste ikke, hvem hans ledsagere var. Først den dag, da Beck blev begravet, kom der skred i sagen. Szadkowski havde som nævnt modtaget et slag i ansigtet med en flaske, som Beck greb, da han hørte sin kone råbe om hjælp, og det var naturligvis oplyst i de ufuldkomne signalementer, der tilgik offentligheden, at en af røverne måtte have alvorlige skrammer. En kvinde, der drev en pension på Øresundsvej, gjorde politiet opmærksom på, at en af hendes logerende, en

ynge russer, havde et sår i panden, vist fra et slag i hovedet, og lørdag den 14. november kunne Szadkowski anholdes. Han tilstod og var ret meddelssom. Han angav, hvem der var draget til Højbjerggård mandag aften, og oplyste, at bandens medlemmer efter mordet og røveriet havde forladt gerningsstedet to og to ad forskellige veje, men til sidst samledes på Kongevejen, som de fulgte til København — det var da meget sandsynligt denne gruppe mænd, den foran nævnte fru Westergaard så ca. kl. 23. Alle fire var gået lige til skomager Chlewinski, i hvis lejlighed de foreløbig havde skjult de røvede værdigenstande.

Szadkowskis tilståelse og oplysninger gjorde det muligt at fange de tre andre ugeringsmænd. Her skal ikke vidtløftigt omtales Bulottis pågribelse i Lille Brøndstræde nr. 6, den frygtelige kamp mellem ham og overbetjentene *Niels Andersen* og *Frandsen*, den, der endte med, at den vilde russer bagbunden blev båret til den nærliggende Antonigades politistation; herom ved de fleste besked. Men en daværende dreng i Nordre Birk vil aflægge et vidnesbyrd: Jeg erindrer ikke senere i livet at have mærket en lettelse ved et budskab som den, jeg (vi) følte, da en farbroder telefonerede fra København til Gammelmosgård, at nu var Bulotti taget. I Nordre Birk følte en Bulotti på fri fod som en helt personlig trussel, ganske særlig på de afsides liggende gårde, der både havde skjulesteder og madsteder. Først da telefonen ringede og København kaldte, fik vi sikkerhed for, at en skare mordbrændere, anført af en halvt sindssyg mand, ikke mere færdedes i birket, eventuelt lå gemt ude i laderne.

Da det viste sig, at fru Beck, der på så voldsom vis var blevet berøvet sin egen og børnenes forsørger, stod helt uden midler, iværksatte nogle af de mest kendte navne mellem Øresund og Furesøen en offentlig pengeindsamling; til hendes rystende oplevelser skulle ikke føjes økonomisk nød. Den 8. december blev der på Hotel Rustenborg i Lyngby afholdt en aftenunderholdning, hvis overskud skulle tilgå enkefru Beck. Her medvirkede bl.a. de kgl. skuespillerinder *Oda Nielsen* og *Betty Hennings*, læge *Johan Lemcke* og Lyngby Sangkor. Det anvendte klaver var skænket af en fabrikant i København. — Og nu, efter de knugende novemberdage, gik det mod jul.

Ved højesteret idømtes Bulotti som forbrydelsens hovedmand tugthus på livstid; Szadkowski, der, selv liggende på gulvet efter flaskeslaget, havde tilføjet Beck de to knivstik, da han efter Bulottis revolverskud faldt ned over ham, fik 16 års tugthus; Lobetski, som havde draget ringene, også vielsesringen, af fru Becks fingre, inden banden forlod Højbjerggård, idømtes 8 års tugthus, og Wolkow, der kun havde holdt vagt foran gården, 5 års forbedringshus. Bulotti hensad 15 år i Horsens, i enecelle, fordi han til tider var aldeles ustyrlig; efterhånden svækkedes hans forstand, og han blev sluttelig overført til sindssygehospitalet i Nykøbing S.

Jeg tør sige, at i november 1908 havde jeg så lidt som andre civilister i Nordre Birk noget ønske om at se Jan Andreieff Bulotti. Det er imidlertid et tilfælde, at jeg ikke siden har set den mand, som natten til den 10. november 1908 på vej mod København antagelig har passeret Vintappergården, kun nogle få hundrede meter fra Gammelmosegård. Omkring 1930 foretog rigsdagens presseloge en studietur til sindssygehospitalet (nu statshospitalet) i Nykøbing S. under ledelse af justitsministeren eller direktøren for sindssygevæsenet. Jeg havde lovet at vikariere for en kollega og kom derfor ikke med på rejsen. Journalisterne fik også lejlighed til gennem en lille rude at se Bulotti; de sagde siden, at de så en mandsling, i hvem alt liv undtagen det helt primitive syntes udsukt.

Bulotti døde 1943. Hans fængsel rakte fra Alberti til Hitler, fra før den første verdenskrig til midt i den anden, i 35 år. Om benådning kunne der ikke være tale, allerede fordi selve cellen var ham et værn.

LYNGBY-BOGEN V

Indhold

<i>Svend Thorsen</i> : I den gamle skolegård på Lyngby Hovedgade 50 år efter	5
<i>Anna Lundberg</i> : Erindringer fra Kongens Lyngby	27
<i>Vald. Møller</i> : Tingbogen fortæller om det gamle Kongens Lyngby	32
<i>V. Rud-Petersen</i> : Mindesmærker og skulpturer i Lyngby-Taarbæk Kommune udenfor Sorgenfri Slots jorder	39
Historisk-Topografisk Selskabs Publikationer	73
<i>Svend Thorsen</i> : Dr. phil. et theol. H. F. Rørdam, Lyngbys sognepræst gennem 30 år	81
<i>Karen Schack, f. Lemche</i> : Erindringer fra min barndomsby spændende over cirka 20 år	95
<i>J. A. C. Rastrup</i> : Industrien i Lyngby-Taarbæk kommune..	109
<i>Kai Uldall</i> : Avisnyt om Kongens Lyngby for et par hundrede år siden	151
<i>Vald. Møller</i> : Fra Sokkelund Herreds tingbøger 1620-45 ..	192
<i>A. N. Hvidt</i> : Københavns Nordfront	203
<i>Marie Louise Ussing</i> : Barn i Kongens Lyngby	243
<i>Svend Thorsen</i> : Rædsel over Nordre Birk. Erindringer fra Bulotti-ugen i november 1908	292

